

Қ.ЖҰБАНОВ АТЫНДАҒЫ АҚТӨБЕ ӨҢІРЛІК УНИВЕРСИТЕТІ
АКТЮБИНСКИЙ РЕГИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ К.ЖУБАНОВА

Кітапхана – Библиотека

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖӘНЕ
АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫ БОЙЫНША
2027 ЖЫЛЫ АТАЛЫП ӨТІЛЕТІН
ЖӘНЕ ЕСКЕ АЛЫНАТЫН
КҮНДЕР ТІЗБЕГІ

КАЛЕНДАРЬ
ЗНАМЕНАТЕЛЬНЫХ И ПАМЯТНЫХ ДАТ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН И
АКТЮБИНСКОЙ ОБЛАСТИ
НА 2027 ГОД

Ақтөбе - 2026

Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
Актюбинский региональный университет им. К.Жубанова

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖӘНЕ АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫ БОЙЫНША
2027 ЖЫЛЫ АТАЛЫП ӨТІЛЕТІН ЖӘНЕ ЕСКЕ АЛЫНАТЫН
КҮНДЕР ТІЗБЕГІ**

**КАЛЕНДАРЬ ЗНАМЕНАТЕЛЬНЫХ И ПАМЯТНЫХ ДАТ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН И
АКТЮБИНСКОЙ ОБЛАСТИ НА 2027 ГОД**

Кітапхана сайты

Онлайн кітапхана

Instagram

Facebook

Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Кітапхана

Зерттеушілерді қолдау офисі

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖӘНЕ АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫ
БОЙЫНША 2027 ЖЫЛЫ АТАЛЫП ӨТІЛЕТІН ЖӘНЕ
ЕСКЕ АЛЫНАТЫН КҮНДЕР ТІЗБЕГІ**

Ақтөбе – 2026

ӘОЖ 323/324(574)
КБЖ 66.3(5Қаз)
Қ 14

Қазақстан Республикасы және Ақтөбе облысы бойынша 2027 жылы аталып өтілетін және еске алынатын күндер тізбегі / бас. жауапты Шаншарова Г.И. құраст.: Шадманова Г.Қ. - Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті кітапханасы. 2026. -193бет.

АЛҒЫ СӨЗ

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті ғылыми кітапханасының зерттеушілерді қолдау офисі 2027 жылға арналған «Қазақстан Республикасы және Ақтөбе облысы бойынша 2027 жылы аталып өтілетін және еске алатын күндер тізбегін» дайындап шығарды.

Күнтізбеге тарихи, рухани және мәдени маңызы бар оқиғалар, мемлекеттің қалыптасуы мен нығаюына зор үлес қосқан, халыққа кеңінен танымал қайраткерлердің, ғылым мен өнердің көрнекті қайраткерлерінің мерейтойлары енгізілді. Сонымен қатар, қазақстандық Кеңес Одағы Батырларының мерейтойлық күндері, Қазақстан Республикасының ұлттық, мемлекеттік, кәсіптік және өзге де мерекелі күндер берілген.

Күнтізбе хронологиялық ретпен жүйеленген. «Туған күні, айы белгісіз қайраткерлер, мекемелер мен тарихи оқиғалар тізімі» жеке топтастырылған. Жұлдызшамен (*) белгіленген күндерге қысқаша анықтама жазылды. Көмекші құрал ретінде есімдердің алфавиттік көрсеткіші берілген.

Күнтізбе кітапханалар мен мәдени мекемелерге, бұқаралық ақпарат құралдары қызметкерлеріне және көпшілік қауымға арналған.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖӘНЕ
АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫ БОЙЫНША
2027 ЖЫЛЫ АТАЛЫП ӨТІЛЕТІН ЖӘНЕ
ЕСКЕ АЛЫНАТЫН КҮНДЕР ТІЗБЕГІ**

ҚАҢТАР

- 1 қаңтар*** **Роза Бағланова**, әнші, Қазақстанның және КСРО халық әртісі, Халық қаһарманы, туғанына 105 жыл (1922-2011)
- 5 қаңтар*** **Нұрғали Нүсіпжанов**, әнші, Қазақстанның еңбек сіңірген артисі, туғанына 90 жыл (1937)
- 12 қаңтар*** **Дінмұхамед Қонаев**, мемлекет қайраткері, ҚР ҰҒА академигі, техника ғылымдарының докторы, туғанына 115 жыл (1912-1993)
- 15 қаңтар*** **Боранғали Ырзабаев**, жазушы, туғанына 95 жыл (1932-1995)

АҚПАН

- 15 ақпан*** **Анатолий Калюжный**, педагог, туғанына 75 жыл (1952-2012)
- 17 ақпан*** **Лидия Кәденова**, актриса, Қазақстанның еңбек сіңірген әртісі, туғанына 75 жыл (1952)
- 22 ақпан*** **Бегалин Мажит**, кинорежиссер, Қазақстанның еңбек сіңірген өнер қайраткері, туғанына 105 жыл (1922-1978)
- 25 ақпан*** **Орталық ғылыми кітапхана**, Қазақстан Республикасы білім және ғылым министрлігі құрылғанына 95 жыл (1932)

НАУРЫЗ

- 2 наурыз*** **Қазақстанның Біріккен Ұлттар Ұйымына мүшелікке қабылданғанына 35 жыл (1992)**

- 8 наурыз*** **Төлеген Айбергенов, ақын, Ленин комсомолы сыйлығының лауреаты, туғанына 90 жыл (1937-1967)**
- 22 наурыз*** **Ғабит Мүсірепов, Қазақстанның Халық жазушысы, қоғам қайраткері, академик, туғанына 125 жыл (1902-1985)**
- 30 наурыз*** **«Қазақ календары», жарық көргеніне 105 жыл (Орынбор қаласы) (1922)**

СӘУІР

- 4 сәуір *** **Немат Келімбетов, жазушы, филология ғылымдарының докторы, профессор, туғанына 90 жыл (1937-2010)**
- 15 сәуір*** **Ғарифолла Есім, философ, ҚР ҰҒА-ның кор. мүшесі, философия ғылымдарының докторы, профессор, туғанына 80 жыл (1947)**
- 26 сәуір*** **Шота Уәлиханов, көрнекті қазақ архитекторы, туғанына 95 жыл (1932-2021)**

МАМЫР

- 2 мамыр*** **Күләш Бәйсейітова, әнші, КСРО халық әртісі, Қазақстанның еңбек сіңірген әртісі, туғанына 115 жыл (1912-1957)**
- 15 мамыр*** **Хиуаз Доспанова, қазақтың тұңғыш ұшқыш қызы, штурман-атқыш, Екінші дүниежүзілік соғыс ардагері, Халық қаһарманы, туғанына 105 жыл (1922-2008)**
- 22 мамыр*** **Жайшылық Сартабанов, профессор, ҚР ҰҒА академигі, туғанына 85 жыл (1942)**
- 27 мамыр*** **Мырзатай Жолдасбеков, қоғам қайраткері, филология ғылымының докторы, профессор, туғанына 90 жыл (1937)**

МАУСЫМ

4 маусым* Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздеріне 35 жыл (1992)

ШІЛДЕ

2 шілде* Мұхтар Шаханов, ақын, Қазақстан Республикасының халық жазушысы, Қырғызстанның халық ақыны, туғанына 85 жыл (1942-2026)

3 шілде* Серік Ақшолоқов, медицина ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА-ның корреспондент мүшесі, туғанына 75 жыл (1952)

15 шілде* Мәншүк Мәметова, Кеңес Одағының батыры, туғанына 105 жыл (1922-1943)

19 шілде* Қазақстанның Ұлттық мемлекеттік кітап палатасы құрылғанына 90 жыл (1937)

ТАМЫЗ

1 тамыз* Еркеғали Рахмадиев, КСРО-ның халық әртісі, профессор, туғанына 95 жыл (1932-2013)

5 тамыз* Талғат Бигелдинов, әскери ұшқыш, авиация генерал-майоры, екі мәрте Кеңес Одағының Батыры, туғанына 105 жыл (1922-2014)

18 тамыз* Шара Жиенқұлова, биші, педагог, Қазақстанның халық әртісі, туғанына 115 жыл (1912-1991)

ҚЫРКҮЙЕК

9 қыркүйек* Дүкенбай Досжан, жазушы, туғанына 85 жыл (1942-2013)

17 қыркүйек* Сырбай Мәуленов, ақын, Халық жазушысы, туғанына 105 жыл (1922-1993)

- 24 қыркүйек*** **Ибрагим Нүсіпбаев,** Қазақстан мәдениет қайраткері, композитор, туғанына 105 жыл (1922-1987)
- 27 қыркүйек*** **Ахмет Ержанов,** тарих ғылымының докторы, профессор, туғанына 105 жыл (1922-1997)
- 28 қыркүйек*** **Мұхтар Әуезов,** жазушы, драматург, әдебиетші-ғалым, абайтанушы, туғанына 130жыл (1897-1961)

ҚАЗАН

- 1 қазан*** **Лев Гумелев,** аса көрнекті тарихшы, түркітанушы, географ, этнограф, жазушы, туғанына 115 жыл (1912-1992)
- 1 қазан*** **Ілияс Омаров,** мемлекет және қоғам қайраткері, әдебиет сыншысы, жазушы, публицист, туғанына 115 жыл (1912-1970)
- 5 қазан*** **Есенғали Раушанов,** қазақтың танымал ақыны, туғанына 70 жыл (1957-2021)

ҚАРАША

- 7 қараша*** **Ақырап Жұбанов,** суретші, Қазақстанның еңбек сіңірген мәдениет қайраткері, туғанына 100 жыл (1927-2007)
- 13 қараша*** **Асқар Жұбанов,** белгілі тілші-ғалым, филология ғылымының докторы, профессор, туғанына 90 жыл (1937-2020)

ЖЕЛТОҚСАН

- 2 желтоқсан*** **Рахманқұл Бердібаев,** әдебиеттанушы, филология ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА-ның кор. мүшесі, профессор, туғанына 100 жыл (1927-2012)

- 2 желтоқсан*** **Ғазиза Жұбанова**, композитор, Қазақстанға еңбегі сіңген өнер қайраткері, профессор, туғанына 100 жыл (1927-1993)
- 8 желтоқсан*** **Қажығали Мұханбетқалиұлы**, жазушы, туғанына 85 жыл (1942-2020)
- 12 желтоқсан*** **Ақселеу Сейдімбек**, жазушы, филология ғылымдарының докторы, профессор, туғанына 85 жыл (1942-2009)
- 12 желтоқсан*** **Бекежан Сүлейменов**, тарихшы, ҚР ҰҒА-ның кор. мүшесі, тарих ғылымдарының докторы, профессор, туғанына 115 жыл (1912-1984)
- 12 желтоқсан*** **Зейнолла Қабдолов**, жазушы, Қазақстанның халық жазушысы, ҚР ҰҒА-ның академигі, филология ғылымдарының докторы, профессор, туғанына 100 жыл (1927-2006)
- 15 желтоқсан*** **Әзілхан Нұршайықов**, жазушы, Қазақстанның халық жазушысы, туғанына 100 жыл (1922-2011)
- 19 желтоқсан*** **Әди Шәріпов**, жазушы, әдебиеттанушы, филология ғылымдарының докторы, туғанына 115 жыл (1912-1993)
- 20 желтоқсан*** **Дулат Исабеков**, жазушы, драматург, туғанына 85 жыл (1942-2025)
- 24 желтоқсан*** **Бибігүл Иманғазина**, жазушы, туғанына 85 жыл (1942)

ТУҒАН КҮНІ, АЙЫ БЕЛГІСІЗ ҚАЙРАТКЕРЛЕР, МЕКЕМЕЛЕР МЕН ТАРИХИ ОҚИҒАЛАР ТІЗІМІ

- **Базар жырау Ондасұлы**, қазақтың атақты ақыны, туғанына 185 жыл (1842-1911)
- **Дулат Бабатай-ұлы**, ақын, туғанына 225 жыл (1802-1874)
- **Есет батыр Көкіұлы**, батыр, туғанына 360 жыл (1667-1750)
- **Есет Көтібарұлы**, туғанына 220 жыл (1807-1888)
- **Кенесары Қасымұлы**, қазақ хандығының соңғы ханы, туғанына 225 жыл (1802-1847)
- **Қаракерей Қабанбай батыр Қожақұлұлы**, белгілі қолбасшы, қазақ халқының батыры, туғанына 335 жыл (1692-1770)
- **Мұхамеджан Сералин**, жазушы, ақын, журналист, ағартушы, туғанына 155 жыл (1872-1929)
- **Сырым Датұлы**, ХІХ ғасырдың бірінші жартысындағы ұлт-азаттық күрестің ұйымдастырушысы әрі көсемі, туғанына 315 жыл (1712-1802)
- **Салық Бабажанов**, ғалым-этнограф туғанына 195 жыл (1832-1871)
- **Шернияз Жарылғасұлы**, ақын, туғанына 220 жыл (1807-1867)

МЕРЕЙТОЙЛЫҚ КҮНДЕРГЕ ҚЫСҚАША АНЫҚТАМА

1 қаңтар

РОЗА БАҒЛАНОВА
туғанына 100 жыл (1922-2011)

Роза Тәжібайқызы Бағланова әнші, Қазақстанның (1955) және бұрынғы КСРО халық артисі (1967), Халық қаһарманы (1996). Қызылорда облысының Қазалы қаласында 1922 жылы бірінші қаңтарда туған. 1941 жылы Қызылорда педагогикалық институтын бітірген. Өнер жолын Ташкент филармониясының ән-би ансамблінде әнші болып бастаған. Сол ансамбльмен 2-дүниежүзілік соғыс жылдары майдан даласында өнер көрсетіп, 1945 жылы тоғызыншы мамырда Берлиндегі жеңіс концертіне қатысады. 1947 - 1949 жылдары Қазақ опера және балет театрының, 1949 - 1960 жылдары Қазақ филармониясының, 1960 жылдан Қазақконцерттің әншісі болып, ұлттық ән өнерін дамытуға үлкен үлес қосты, ерекше сазды әншілік мектептің қалыптасуына ықпал жасады.

Роза Бағланова қазақтың халық әндерін, замандас композиторлар әндерін, шет ел халықтарының (венгр, өзбек, қырғыз, тәжік, украин, грузин, әзербайжан, корей, қытай, моңғол, орыс, үнді, чех, швед, т.б.) әндерін нақышына келтіре орындады. 1946 жылы Мәскеуде өткен бүкілодақтық эстрада әншілері 2-конкурсының дипломаты, 1949 жылы Бухаресте өткен бүкіл дүниежүзілік Жастар мен студенттердің 2-фестивалінің лауреаты. Ленин, Еңбек Қызыл Ту, «Халықтар достығы» ордендерімен, «Шапағат» медалімен марапатталған. Роза Бағланова сирек талантты әнші, әлем халықтары әндерін шебер орындаушы. Ол бүкіл Қазақстанда, КСРО-ның бұрынғы республикаларында, шетелдерде болып, Отан, махаббат пен достық, адам мен табиғат туралы әндерді шырқады. Гастрольдік сапарға шығарда Р. Бағланова міндетті түрде сол баратын елінің тіліндегі әнді үйренеді. Бірақ, қазақтың халық әндерін оның орындауында тыңдау ләззатына ештеңе тең келмейді. Роза Бағланова 2011 жылы қаңтардың 8-інде Алматы қаласында дүниеден өтті.

Әншінің орындауындағы Абайдың «Желсіз түнде жарық ай», композитор М. Төлебаевтың ақын өлеңіне жазған «Қақтаған ақ күмістей кең маңдайлы», С. Мұхамеджановтың «Жарқ етпес қара көңлім не қылса да», «Қиыстырып мақтайсыз» әндері Қазақ радиосы фонотекасында сақтаулы, оның орындауындағы әндер бірнеше рет күйтабаққа жазылып, қазақ музыка мәдениетінің алтын қорына қосылды.

5 қаңтар

НҰРҒАЛИ НҮСІПЖАНОВ
туғанына 85жыл (1937)

Нұрғали Нүсіпжанов (05.01.1937) - әнші, Қазақстан Республикасының халық әртісі, Мемлекеттік сыйлықтың, Қазақстан жастар Одағы сыйлығының, Қырғыздың Абылас Молдабаев атындағы халықаралық сыйлықтарының лауреаты, Өзбекстан республикасының еңбек сіңірген мәдениет қызметкері Нұрғали Нүсіпжанов Талдықорған облысының Гвардия ауданындағы Күреңбелдің (Алтынемел) жанындағы Доланалы ауылында 1937 жылдың 5 қаңтарында қарапайым шопан отбасында дүниеге келді. Оның ата-бабалары ежелден осы өлкенің күңгейтеріскейін мекендеген.

Нұрғали Қоғалыдағы орта мектепте оқыған жылдарында әнге құмартты. Көркемөнер ұйымының құрамында үшінші сыныпта жүрген шағында сайлау алдындағы ата-аналарға арналған концерттердің бірінде «Қызыл бидай», «Қыздар-ай» әндерін орындағаны үшін мақтау қағазын алды. Нұрғали студенттер мен жастар арасында Мәскеуде өтетін фестивальге жолдама алу үшін ауылдық, облыстық конкурстардан өтеді. Ақыры Алматыдағы қорытынды байқауға қатысты. Әділқазылар алқасы Нұрғалидың ән салушылық қабілетін көріп, консерваторияға қабылдауға ұсынды. 19 жасқа келген Нұрғалиды ән өнерін кәсіби, жан-жақты білім алу мақсаты алға тартты.

Ол 1956 жылы музыка өнерінің қара шаңырағы Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясына оқуға қабылданды. Мұнда ол белгілі ұстаз – Қазақстанның халық әртісі Надежда Николаевна Самышинаның класында жеті жыл оқыды. Ұстазға Нұрғалидың кең тынысты, сазды дауысы ұнады.

Нұрғали консерваторияны бітірген соң Абай атындағы Қазақ мемлекеттік академиялық опера және балет театры Қазақ мемлекеттік академиялық опера және балет театрына қызметке жіберілді. Осы кезде Нұрғали Қазақстанның кейбір аймақтарында концерттер бере бастаған. Мұнда ол екі жылдай әншілік қызмет атқарды. Ол жеке әнші болуды аңсады. Қызмет жолы оны Қазақ телевизиясы мен радио хабарларын тарататын мемлекеттік комитетіне әкелді. Бұл ұжымда Нұрғали музыкалық хабарлар редакторлығынан редакция меңгерушісіне дейін көтерілді.

Осы ұжымда Нұрғали Нүсіпжанов (1966 - 1976) он жыл қызмет етті. Қызмет бабы Нұрғалиға әншілікті кең атқаруға бағыштады, ол концерттерге тікелей қатысуды қалады. Оның бұл талабы 1976 жылы орындалды. Нұрғали Нүсіпжанов Қазақтың мемлекеттік Құрманғазы атындағы академиялық халық аспаптары оркестріне жетекші әншілікке қабылданды. Осы сәттен бастап оның ән шырқауына даңғыл жол ашылды, ол әншілік шеберлігімен көрермен қауым алдында құлашын жайды. Нұрғиса Тілендиев Нұрғалиға «Саржайлау», «Ақ құсым», «Балдызым», «Куә бол», «Әкеме», «Әжеме», «Жетісуым», «Қапшағай», «Келе жатыр құс қайтып» сынды жиырма шақты тамаша әндерді арнап жазған. Ол М.Маңғытаевтың «Сағыныш», Ә.Бейсеуовтың «Айнашым», «Мұңайма», «Аспан қызы», Қ.Қуатбаевтың «Қарындас», «Шолпаным», Т.Базарбаевтың «Қаздар қайтқанда» сияқты көптеген эстрадалық әндерін сахнаға алып шыққан. Әнші Қазақтың мемлекеттік Құрманғазы атындағы АХА оркестрінде 20 жыл жетекші әнші болып қызмет атқарған соң, «Қазақконцерт» бірлестігі жанынан «Жазира» атты аспаптық ансамблін ашты. Енді Нұрғали жастарды таңдауға, ансамбльге тартуға белін бекем буып кірісті. Әрі қарай ансамбль еліміздің түпкір-түпкіріде концерттер бере бастады. Алжирде де өнерлерін көрсетіп, сол елдегі Кеңес елшілігі қабылдауында болған-ды, сонда, ұжым Құрмет мақтау қағазымен марапатталды. Жанұя, туған-туыстары Нүрекеңнің 70 жылдық мерейтойы қарсаңында «Өз елім» (мақалалар, сұхбаттар жинағы) кітабын жарыққа шығарды.

Қазақ халқының толағай көңіл ықыласымен сүйетін әншісі Нұрғали Нүсіпжанов бұл күндері қазақ халқына аянбай, барлық табиғат берген дарынын арнауда. Оның алдағы жылдары сүйсіндірер шығармашылығы үдей түсер.

12 қаңтар

ДІНМҰХАМЕД ҚОНАЕВ
туғанына 115 жыл (1912-1993)

Дінмұхамед Ахметұлы Қонаев (1912-1993) - аса көрнекті мемлекет және қоғам қайраткері, үш мәрте Социалистік Еңбек Ері, Қазақ КСР Ғылым академиясының академигі, техника ғылымының докторы, КСРО шет ел ордендері мен медальдарының иегері. Алматы қаласында, қызметкерлердің отбасында өмірге келген.

Орта мектепті бітіргеннен кейін, Қазақстан Өлкелік комсомол комитеті оны Мәскеу Түсті металл алтын институтына оқуға жібереді. Институтты ойдағыдай бітірген.

Тау кен инженері мамандығын алған Қонаев Балқаш мыс қорыту комбинатының Қоңырат руднигіне жұмысқа орналасып, онда бұрғылау станогының машинисі, цех бастығы, рудниктің бас инженері және оның директоры болып істейді. Екінші дүниежүзілік соғысының қиын күндерінде ол тылдағы жұмысты ұйымдастыруда іскерлігімен көзге түседі. Тау кен ісі саласының ірі ғалымы Қонаев республика ғылымының дамуы жолында зор еңбек сіңіреді. Ғылыми ұйымдық жұмыстарды жақсарту, ғылыми зерттеулердің негізгі салаларын білікті кадрлармен нығайту шаралары оның басшылығымен жүзеге асырылады. Ол Қазақстанның экономикасы мен мәдениетін өркендету жолына өзінің білімін, мол тәжірибесін және ұйымдастырушылық қабілетін аянбай жұмсай білді.

Дінмұхамед Қонаев өз заманының ұлы саясаткері бола білді.

Ол билік басында болған уақыт қаншалықты күрделі, қарама қайшылықты болғанымен, елдің экономикасын, әлеуметтік саласын, ғылымын, ұлттық мәдениетін дамыту ісіне айтулы еңбек сіңірді. 1986 жылы СОКП Орталық Комитетінің Бас Хатшысы болып М.С. Горбачевтің келуіне байланысты Дінмұхамед Қонаев

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші хатшылығынан босатылды. 18 минут өткізілген пленумда орнына Ульяновск облысынан Г.В. Колбин отырғызылды. Орталықтың жүргізіп отырған әділетсіз саясатына қарсы республика жастары өз қарсылықтарын білдіріп алаңға шықты. Бұл әйгілі Желтоқсан оқиғасына ұласты.

Дінмұхамед Ахметұлы Қонаев Республика партия ұйымын басқарған ширек ғасырға жуық уақыт ішінде өзінің үлкен мәдениеттілігімен, иманжүзді ізеттілігімен танылып, халық дәстүрін жақсы білетін, тағылымы терең, ой өресі биік жан екенін көрсетті. Кейін мемлекет ісінен қол үзген кезде де ол білімдар білікті жан ретінде елде жүріп жатқан реформа бағыттарын, қоғамды демократияландыру қажет екенін терең сезініп, қолдай білді.

Өзі өмір сүрген күрделі уақыттың адал перзенті бола білген абзал азамат 1993 жылы тамыздың 22-інде, 82 жасқа қараған шағында кенеттен қайтыс болды.

15қаңтар

БОРАНҒАЛИ ЫРЗАБАЕВ
туғанына 95 жыл (1932-1992)

Боранғали Ырзабаев 1932 жылы 15 қаңтарда Ақтөбе облысы, Темір ауданында туған.

Алғашқы еңбек жолын мұғалімдіктен бастаған ол 1959 жылдан бастап журналистік қызметке ауысты. Павлодар облыстық «Қызыл ту» газеті редакциясының әдеби қызметкері, бөлім меңгерушісі болып қызмет атқарған.

1962-1965 жылдар аралығында «Лениншіл жас» (қазіргі «Жас алаш») газетінің Тың өлкесі бойынша меншікті тілшісі, 1967 жылдан бастап «Социалистік Қазақстан» (қазіргі «Егемен Қазақстан») газетінің әуелі Павлодар облысындағы, одан кейін Орал облысындағы меншікті тілшісі қызметтерін атқарған. Алғашқы өлеңдері 1962 жылы «Жазушы» баспасынан шыққан «Жас дәурен» кітабында жарық көрген. 1981 жылы «Ертіс – Жайық арасы» («Қазақстан»), 1983 жылы «Егіндікөл жұлдызы» («Қайнар») жинақтары оқырмандар қолына тиді.

1970 жылы «Еңбектегі ерлігі үшін», 1972 жылы Халық шаруашылығы көрмесінің күміс медалімен, 1973 жылы «Құрмет Белгісі» орденімен марапатталған.

Шығармалары: Тұңғыш. Өлеңдер. А., ҚМКӘБ, 1963; Қадірлі қалалар. Өлеңдер. А., «Жазушы», 1968; Ұшуға қанат керек. Өлеңдер. А., «Жазушы», 1970; Жер жүрегі соғады. Өлеңдер. А., «Жазушы», 1977; Бақ жұлдызым. Өлеңдер. А., «Жазушы», 1982.

15 ақпан

АНАТОЛИЙ КАЛЮЖНЫЙ
туғанына 75 жыл (1952-2012)

1952 жылы 15 ақпанда Ақтөбе облысы Мәртөк ауданы Горноводск кентінде, Украинаның қатардағы ауыл еңбеккерлерінің отбасында дүниеге келген.

Еңбек жолын 1973 жылы Ақтөбе педагогикалық институтының филология факультетін бітіргеннен кейін бастады, алдымен Мәртөк ауданының Межреченка мектебінде, содан кейін Новомихайловка орта мектебінде орыс тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі болып жұмыс істеді. Осы 6 жыл ішінде А. А. Калюжный мұғалімдік жұмыста үлкен тәжірибе жинады, педагогикалық қызметтің көптеген күрделі мәселелерін білді.

1979 жылдың қыркүйегінде Анатолий Калюжный Ақтөбе педагогикалық институтының орыс тілі мен әдебиетін оқыту әдістемесі кафедрасының оқытушысы лауазымына конкурс бойынша сайланады. Ол Қазақстанның педагогика ғылымдары ғылыми-зерттеу институтының күндізгі аспирантурасына түсіп, 1983 жылдың сәуір айында "Педагогика теориясы мен тарихы" мамандығы бойынша кандидаттық диссертациясын сәтті қорғады.

Осы жылдан бастап ол орыс тілі мен әдебиетін оқыту әдістемесі кафедрасының аға оқытушысы, филология факультеті деканының орынбасары, содан кейін біздің университеттің оқу работе жөніндегі проректоры қызметін атқарды. 1996 жылы Ақтөбе педагогикалық институты Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе мемлекеттік университеті болып қайта құрылды.

Анатолий Калюжный ғылыми жұмыс жөніндегі проректор, содан кейін «Психология және педагогика» кафедрасының меңгерушісі қызметін жалғастырды.

2007 жылы ол "Әлеуметтік психология" мамандығы бойынша психология ғылымдарының докторы дәрежесін алу үшін диссертациясын сәтті қорғады. 180-ден астам ғылыми еңбектері, оның ішінде 8 монографиясы мен электрондық оқу құралдары бар. Оның басшылығымен 14 ғылым кандидаты және 1 ғылым докторы дайындалды.

17 ақпан

ЛИДИЯ КӘДЕНОВА
туғанына 75 жыл (1952)

1952 жылы Ақтөбе облысы, Ырғыз ауданында туған. 1967 жылы Ақтөбедегі мәдени ағарту училищесін бітірген. 1970-1974 жж Құрманғазы атындағы Қазақ Ұлттық консерваториясының "актерлік шеберлік" мамандығы бойынша бітіріп шықты.

Қазақ Ұлттық консерваториясының (бұрынғы Алматы консерваториясы) "актерлік шеберлік" факультетін бітірген (1970-1974 жж).

1974 жылы Ғ.Мүсірепов атындағы Қазақ балалар мен жасөспірімдер театрының актерлік бөліміне қабылданады. Осы кезге дейін осы қара шаңырақта еңбек етеді. "Тамаша" әзіл-сықақ театрында да жұмыс жасады.

22 ақпан

МАЖИТ БЕГАЛИН
туғанына 105 жыл (1922-1978)

Қарқаралы уезінде (Кеңес Одағы кезінде - Семей облысы Абралы ауданының аумағында) дүниеге келген.

Тоғыз жасында отбасымен бірге Алматы қаласына көшіп келеді, оның әкесі, жазушы Сапарғали Бегалин "Түркісіб" газетінің бас редакторы болып тағайындалған. Мектептің бітіруші сыныбында тау-кен институтының нөлдік курсы бітіріп, маркшейдер болуды жоспарлады. 1943 жылдың көктемінде үйге оң қолсыз оралады.

Сол жылы ВГИК-ке, С.А. Герасимов пен Т. ф. Макарованың шеберханасына орналасады.

Оқуды бітіргеннен кейін Мосфильм киностудиясында жұмыс істеді, оның педагогы Сергей Герасимов түсірген "Жас гвардия" фильмдерінде және Михаил Чиаурелидің "Берлиннің құлауында" екінші режиссер болды. 1949 жылы Қазақстанға оралып, "Қазақфильм" киностудиясында көркемдік жетекші болып жұмыс істейді, 1974 жылы Бегалин "Дала жарысы" фильмін түсірді. Онда оның әйелі Людмила (Олеся) Иванова ойнады, ал басты рөлдердің бірін олардың ұлы Нартай ойнады. Алайда фильм ешқашан экранға шыққан жоқ. Фильм тек 2002 жылы Қазақстандық телеарнада кинорежиссердің туғанына 80 жыл толатын күндері ғана көрсетілді.

1978 жылы 5 мамырда қайтыс болып, Кенсай зиратында жерленген.

25 ақпан

ОРТАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ КІТАПХАНА құрылғанына 95 жыл (1932)

«Ғылым ордасы» РМК Орталық ғылыми кітапхана республикадағы ірі ақпараттық - кітапханалық орталықтардың арасында жаратылыстану-техникалық ғылымдары бойынша жетекші орындардың бірі болып саналады. Кітапхана Қазақстан мәдениетінің, білімінің, ғылымының дамуына елеулі үлес қосып, жоғары деңгейде ақпараттық қолдау көрсетеді, пайдаланушылардың кітапхана ресурстарына, барлық таратылатын ақпараттарға ашық қол жетімділікті ұсынады. Орталық ғылыми кітапхана 1932 жылы КСРО Ғылым академиясының Қазақстандағы бөлімі негізінде құрылған. Кітапханада 6 оқырман залы жұмыс істейді, ғалымдарға, ғылыми қызметкерлерге, ЖОО оқытушыларына, мамандарға, магистранттарға, студенттерге және т.б. оқырмандарға қызмет көрсетіледі.

Кітапхана қорлары ұлттық және шетел басылымдарының, диссертациялардың, ғылыми еңбектердің, Қазақстан ғалымдарының жеке кітапханаларының бай топтамаларынан тұрады. Қордың көлемі 5,0 млн. астам кітапты құрайды.

Сирек кітаптар, қолжазбалар және ұлттық әдебиеттер қоры 210 мың данаға жуық сирек кітаптарды, қолжазбаларды, фотокөшірмелерді, микрофильмдерді, диссертацияларды, авторефераттарды, қазақ тіліндегі кітаптарды, ТМД халықтары тілдеріндегі әдебиеттерді және мерзімді басылымдарды құрайды.

Сирек кітаптар мен қолжазбалардың жалпы хронологиясы: XII, XVI-XXI ғғ. (1940 жылға дейінгі) басылымдар. ҒК әлемнің 71 елінің 630 ғылыми мекемелерімен серіктес бола отырып, 1951 ж. бастап халықаралық кітапалмасу (ХКА) жүргізеді.

1983 жылдан бастап кітапхана өз алдына кітапханалық-библиографиялық үрдістерді автоматтандыру бойынша жұмыс жүргізіп келеді. Ғылыми кітапханада MarcSQL автоматтандырылған ақпараттық кітапханалық жүйе (ААКЖ) бағдарламасымен жұмыс істейді. Ғылыми кітапхана өзінің Сандық кітапхана үлгісін жасаушы болып табылады, онда 1 мыңнан астам сирек бірегей басылымдардың атаулары, 40 жеке дерекқоры, Қазақстан ғалымдары еңбектерінің электрондық топтамалары бар.

Орталық ғылыми кітапхана ғылыми журналдар баспаларының дерекқорына; Science Direct платформасындағы Elsevier баспасының электрондық ресурстарына (соңғы бес жылдықта 2 мыңнан астам журналдан тұратын 23 тақырыптық топтама), 40 млн. жазудан тұратын жарияланымдардың дәйексөз алу индексі бар Scopus жалпы ғылыми реферативтер базасына, Ресей мемлекеттік кітапханасының (РМК) ғылыми диссертацияларына, e-library толық мәтінді ғылыми құжаттарына, Thomson-Reuters, Springer баспасының Web of Knowledge дерекқорына қол жеткізуге мүмкіндік береді. Кітапханада қашықтықтан қызмет көрсету – құжаттарды электрондық жеткізу (ҚЭЖ) қызметі енгізіліп, тиімді қолданылып келеді.

Орталық ғылыми кітапхана республиканың ғылыми-библиографиялық қызметінің орталығы ретінде ғылыми библиографиялық, ақпараттық материалдарды дайындайды, 4 библиографиялық: оның ішінде «Қазақстан ғалымдарының биобиблиографиясы», «Ұлы тұлғалар», «Қазақстан және әлемдік қауымдастық», «Кітапхана ісінің көрнекті қайраткерлері» сериялары бойынша зияткерлік меншік сертификаттарына ие.

Орталық ғылыми кітапхана - ҚР БҒМ ғылыми-зерттеу мекемелерінің жанындағы 14 кітапхананы қамтитын кітапханалар торабының орталығы.

Ғылыми кітапхана Ғылым академияларының халықаралық қауымдастығының (ҒАХА), ҚР Кітапханалар қауымдастығының, Қазақстан кітапханаларының ақпараттық консорциумының мүшесі болып табылады.

2 наурыз

ҚАЗАҚСТАННЫҢ БІРІККЕН ҰЛТТАР ҰЙЫМЫ 35жыл (1992)

Қазақстан Республикасы 1992 жылғы 2 наурызда Біріккен Ұлттар Ұйымының мүшесі болды. Қазақстан 2017-2018 жылдарға БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінің мүшесі болып сайланды. БҰҰ Бас хатшысы Антонио Гутерриш БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінде сөйлеген сөзінде Қазақстанның әлемді жаппай қырып жоятын қарудан арылту жөніндегі жұмысын және таратпау жөніндегі жаһандық күш жігерін мойындады.

Қазақстанның БҰҰ-дағы ұстанымы Біріккен Ұлттар Ұйымы қарайтын мәселелердің барлық спектрі бойынша Қазақстанның мүдделері негізінде қалыптастырылады. Ұйымның қолдауымен қарусыздану, экономика, экология, әлеуметтік және тұрақты даму, бейбітшілікті сақтау, халықаралық құқықты дамыту, адам құқықтарын құрметтеу, гендерлік теңдік, Терроризмге, ұйымдасқан қылмысқа және есірткінің заңсыз айналымына қарсы күрес саласындағы ынтымақтастықты ығайтуға ерекше назар аударылады.

5 наурыз

СӘБИТ БАЙМОЛДИН туғанына 85 жыл (1942-2000)

Қазақтың белгілі ақыны Сәбит Баймолдин - 1942 жылы 5 наурызда Байғанин ауданы, Қарабұлақ ауылында дүниеге келген. Қазақстан Жазушылар Одағының мүшесі. 1964 жылы Қазақ Мемлекеттік Университетінің филология факультетін, кейін Қазақ КСР Ғылым Академиясы М.О. Әуезов атындағы әдебиет және өнер институтының аспирантурасын бітірген.

Жоғарғы оқу орнын бітірген соң Байғанин ауданының Байғанин орта мектебінде мұғалім, оқу ісінің меңгерушісі, директорлық қызметте болды. Бұдан соң Республикалық «Қазақстан Мұғалімі» газетінің батыс облыстар бойынша меншікті тілшісі, Батыс Қазақстан темір жол басқармасының органы «Стальная магистраль – Болат жол» газеті редакторының орынбасары, Ақтөбе облыстық кітапқұмарлар қоғамы басқармасының жауапты хатшысы, республикалық «Егемен Қазақстан» газетінде бөлім редакторы болды.

Алғашқы өлеңдер жинағы «Жер-мекен» деген атпен 1966 жылы «Жазушы» баспасында жарық көрді. Одан кейін «Қырда туған» (1967), «Монолог» (1969), «Қызыл іңір» (1971), «Сағыныш» (1976), «Алтын гүл» (1978), «Сенемін саған» (1980), «Іңкәр күндер» (1982), «Армия семьясы» (1982), «Бесік жыры» (1985), «Тал кеме» (1988), т.б. өлең кітаптары жарық көрді. Тақырыбы жағынан сан алуан болып келетін С.Баймолдин өлеңдері авторлық өзіндік қолтаңбасына тән ырғақ, ұйқастармен ерекшеленеді. Ақын өз туындыларына замандастардың болмыс-бейнесі, тыныс-тіршілігі, моральдық және азаматтық бағыт-бағдары турасындағы ой-толғауларын арқау етті.

Сәбит Баймолдин 2000 жылы 9 желтоқсанда дүниеден озды.

8 наурыз

ТӨЛЕГЕН АЙБЕРГЕНОВ
туғанына 90 жыл (1937-1967)

Төлеген Айбергенов - 8 наурызда Қарақалпақстанның Қоңырат ауданында туған. Ташкент педагогикалық институтын бітірген (1959).

1959-1962 жж. Қоңырат ауданындағы орта мектепте мұғалім, 1962- 1965 жж. Шымкент облысының Сарыағаш ауданындағы кешкі жастар мектебінде директор, 1965 жылдан Қазақстан Жазушылар одағы жанындағы әдебиетті насихаттау бюросында қызмет істеді. Өлеңдері республикалық баспасөзде 1957 жылдан жарияланды.

Туған жерге деген албырт сағыныш пен мөлдір махаббатқа толы бір топ өлеңдері 1961 жылы шыққан «Жас дәурен» атты ұжымдық жинақта басылды.

Қазақ поэзиясына өзіндік жаңа ырғақ, тегеурінді екпін әкелген поэтикалық жыр кітаптары: «Арман сапары» (1963), «Өмірге саяхат» (1965), «Құмдағы мұнаралар» (1968), «Мен саған ғашық едім» (1970),

«Аманат» (1975), «Бір тойым бар» (1981), балаларға арналған «Бақшаға саяхат» суреткітапшасы (1985) жарық көрді. Сондайақ орыс тілінде «Мир созвездия» (1987) деген атпен таңдамалы өлеңдері аударылып басылды. «Ақерке Жайық», «Жаңғырған Маңғыстау», «Қазақстан», «Сені ойладым», «Ақ қайыңдар», «Бір тойым бар», т.б. өлеңдеріне жазылған әндер ел арасына кеңінен танымал.

Қазақстан Ленин комсомолы сыйлығының лауреаты (1974 жылы, қайтыс болғаннан кейін). 1997 жылы ақынның «Таңдамалы өлеңдер» жинағы мен ол туралы жазылған «Біргемін мен сендермен» атты естелік кітап, 2001 жылы «Бір тойым бар» атты жыр кітабы жарық көрді. Жастарға арналған Т.Айбергенов атындағы әдеби сыйлық бар.

22 наурыз

ҒАБИТ МҮСІРЕПОВ
туғанына 125 жыл (1902-1985)

Ғабит Мүсірепов (1902–1985). 22 наурызда қазіргі Солтүстік Қазақстан облысы, Жамбыл ауданы, «Жаңажол» ауылында дүниеге келген. Қазақ КСР Ғылым академиясының академигі (1958). Социалистік Еңбек Ері (1974). Қазақстанның Халық жазушысы (1984). Тоғыз жасқа дейін өз ауылында оқып, хат таныды.

1916 жылы екі кластық ауылдық орыс мектебінде бір жыл, одан кейін төрт жыл орыс мектебінде оқып, оны 1921 жылы бітірді.

1923 жылы Орынбор қаласындағы жұмысшы факультетіне (рабфакқа) түсіп, онда үш жыл оқыды. С.Сейфуллинмен танысты.

1926 жылы рабфакты бітірген соң, Омбыдағы ауыл шаруашылығы институтында бір жыл оқып, 1927-1928 жылдары Бурабай техникумында оқытушылық қызмет атқарды.

Тұңғыш шығармасы - «Тулаған толқында» повесін осы тұста (1927) жазды. Он жыл бойы баспа орындарында, кеңес, партия мекемелерінде жауапты қызметтер (баспа директоры,

«Қазақ әдебиеті», «Социалистік Қазақстан» газеттерінің бас редакторы, Қазақстан КП Орталық Комитетінің бөлім меңгерушісі, Қазақ КСР Халық Комиссарлар Кеңесі жанындағы Өнер істері басқармасының бастығы қызметін) атқара жүріп, әдеби шығармашылығын үдете түсті. 1938-1955 жылдары бірыңғай жазушылық жұмыспен шұғылданды.

1955-1966 жылдары «Ара» журналының бас редакторы, Қазақстан Жазушылар одағы басқармасының бірінші хатшысы, 1958 жылдан бастап КСРО Жазушылар одағы басқармасы хатшыларының бірі, Лениндік және Мемлекеттік сыйлықтар жөніндегі Бүкілодақтық комитеттің мүшесі болды.

1938-1955 жылдары бірыңғай жазушылық жұмыспен шұғылданды. 1955-1966 жылдары «Ара» журналының бас редакторы, Қазақстан Жазушылар одағы басқармасының бірінші хатшысы, 1958 жылдан бастап КСРО Жазушылар одағы басқармасы хатшыларының бірі, Лениндік және Мемлекеттік сыйлықтар жөніндегі Бүкілодақтық комитеттің мүшесі болды.

23 наурыз

***СЕРІК ҚИРАБАЕВ
туғанына 100 жыл (1927-2021)***

Серік Смайылұлы Қирабаев 1927 жылы 23 наурызда Қарағанды облысы, Жаңарқа ауданы, Атасу ауылында туған. 1951 жылы Абай атындағы Қазақ педагогикалық институтын бітіргеннен кейін аспирантурада оқи жүріп, Қазақтың мемлекеттік көркем әдебиет баспасының аға редакторы, «Әдебиет және искусство» журналының бөлім меңгерушісі болып істеген.

1952-1955 жылдары «Пионер» журналында редактор, 1955-1958 жылдары. «Социалистік Қазақстан» (қазіргі «Егемен Қазақстан») газетінде меңгеруші, редакциялық алқа мүшесі болды.

1958 жылдан Абай атындағы Қазақ педагогикалық институтында 30 жыл бойы доцент, профессор, филология факультетінің деканы, қазақ әдебиеті кафедрасының меңгерушісі, институт ректорының оқу ісін басқаратын орынбасары қызметтерін атқарды.

Филология ғылымының докторы (1964), профессор (1966), КСРО Педагогика ғылымдары академиясының корреспондент-мүшесі (1968), ҚР ҰҒА-ның академигі (1994), Қазақстан және Қырғызстан республикалары ғылымының еңбек сіңірген қайраткері (1977, 1995), Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының иегері (1996).

Қазақ әдебиетінің өзекті мәселеріне арналған сын мақалалары мен рецензиялары 1948 жылдан бастап жарық көре бастады. Содан бергі уақытта 800-ден астам әдеби-сын ғылыми мақалалары мен еңбектері жарық көрді. С.Көбеевтің жазушылық жолы жайында кандидаттық диссертация қорғады (1957), «Сәкен Сейфуллин» монографиясы негізінде докторлық диссертация (1964) қорғады.

«Жүсіпбек Аймауытов» атты кітабы ҚР ҰҒА-ның Ш.Уәлиханов атындағы сыйлығына ие болды (1994).

1952 жылдан бері қазақ әдебиетінен орта мектепке арналған (IX-X сыныптар) оқулықтар жазумен шұғылданып келеді.

Ол КСРО Жоғарғы Аттестациялық Комиссияның сараптамалық кеңесінің мүшесі, Қазақстан ЖАК-тың төралқа мүшесі, Қазақ энциклопедиясының редакциясының мүшесі және әдебиет жөніндегі кеңестің төрағасы болған. КСРО Жазушылар одағы басқармасы тексеру комиссиясының, КСРО Жазушылар одағы жанындағы Сын кеңесінің мүшесі, Қазақстан Жазушылар одағы басқармасының мүшесі, одақтың хатшысы, төралқа мүшесі, сын кеңесі төрағасы болып бірнеше жыл істеген.

Көп жылдар бойы Қазақстан Білім министрлігі жанындағы оқу-әдістемелік кеңесінің әдебиет секциясының төрағасы ретінде орта және жоғары мектепке арналған оқулықтар мен бағдарламаларды жаңғырту, жетілдіру ісіне басшылық жасады.

«Қазақ әдебиеті және мектеп», «Қазақ әдебиеті оқулығына методикалық нұсқау» (Қ.Мырзағалиевпен бірге), т.б. көптеген оқулықтары жарық көрді.

Еңбек Қызыл Ту, Халықтар Достығы ордендерімен, көптеген медальдармен, Қазақ КСР Жоғарғы Кеңесінің Құрмет Грамотасымен марапатталған. «Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері» (2005), «Отан» орденінің иегері (2007).

Қазақ календары – дегеніміз ежелгі түркі күнтізбесінің жалғасы. Бұл туралы ұлттық күнтізбе һәм жаратылыстануы ғалым, педогогика ғылымдарының кандидаты Мыңбай Өтежанұлы Исқақов 1963 жылы жарық көрген «Халық календары» атты еңбегінде: «Көне түркілердің әжертәуір астрономиялық білім болған. Олар ерте заманның өзінде-ақ мүшел календарын қолданған» деп жазады.

Мүшел календары - дегеніміз қазақтың жалпақ тілімен айтқанда, 12 жылдық жыл санау. Яғни, 12 жыл бір мүшел болады. Яғни, бірінші жыл - Тышқан, екінші жыл - Сиыр, үшінші жыл - Барыс, төртінші жыл - Қоян, бесінші жыл - Ұлу, алтыншы жыл - Жылан, жетінші жыл - Жылқы, сегізінші жыл - Қой, тоғызыншы жыл - Мешін, Оныншы жыл – Тауық, он бірінші жыл - Ит, он екінші жыл - Доңыз.

Жоғарыдағы мүшел аяқталып, келісі 13-шы жылды санағанда тағы да Тышқан жылынан басталады. Жалпы мүшел есебін қолданатын халықтар көп. Қазақтардан бас түркітөктес жұрт: қырғыз, ұйғыр, өзбек, түрікпен, әзербайжан, татар, башқұрт, чуваш, чулым, тыба, қалмық, моңғол, шор, алтай халқы, осман түріктері т.б. «Мүшел есебін ерте дәуірде Үнді, Мысыр, Вавилон, Рим, Греция, елдері қолдаған» деп жазады жаратылыстанушы ғалым Мыңбай Өтежанұлы (Халық календары. - Алматы: Қазақстан, 1980 ж. 254-б).

Немат Келімбетов (4.4.1937, Өзбекстан, Ташкент облысы Жаңажол қаласы - 15.12.2010 , Алматы) - түрколог-ғалым, филология ғылымдарының докторы, профессор.

Шанышқылы руынан шыққан.

ҚР Гуманитарлық ғылымдар академиясының академигі. Сарыағаш ауданының Абай ауылындағы орта мектепті бітірген.

Ташкент қаржы-экономика институтын (1959), ҚазМУ-дың филология факультетін сырттай оқып бітірген (1966). 1959 - 1960 жылдары Келес және Сарыағаш аудандық газеттерінде әдеби қызметкер, бөлім меңгерушісі, Қазақстан Ғылым академиясының Экономика институтында кіші ғылыми қызметкер, «Социалистік Қазақстан» (қазіргі «Егемен Қазақстан») газетінде әдеби қызметкер, Қазақ КСР Министрлер Кеңесі жанындағы әдебиет, өнер және архитектура салалары бойынша Мемлекеттік сыйлық жөніндегі комиссияның жауапты хатшысы болып жұмыс істеді. «Қазақстан» баспасында редактор (1976 - 81), Абай атындағы Алматы мемлекеттік университетінің қазақ әдебиеті кафедрасында профессор (1981 - 1997), Қаныш Сәтбаев атындағы Қазақ ұлттық техникалық университетінің қазақ тілі кафедрасында профессор (1997 - 2002) қызметтерін атқарған. Әскери атағы - отставкадағы лейтенант.

Хоббиі - кітаптар. Сүйіп оқитын әдебиеті - тарихи, пәлсапалық және психологиялық әдебиет.

Жұбайы - Келімбетова Қуаныш Тазабекқызы. Ұлдары - Мұхит (1964 жылы туған), Қайрат (1969 жылы туған). Немерелері - Қанат (1988 жылы туған), Шынар (1991 жылы туған), Айсұлтан (1993 жылы туған), Азат (1993 жылы туған), Диана (2001 жылы туған), Дәулет (2007 жылы туған), Даниал (2011 жылы туған).

2010 жылдың желтоқсан айында қайтыс болған.

15 сәуір

ҒАРИФОЛЛА ЕСІМ туғанына 80 жыл (1947)

Есім Ғарифолла 1947 ж. туған. Ғалым, философия ғылымының докторы (1994), профессор (1995), Қазақстан ҒА-ның корреспондент мүшесі (1995).

1970 - Семей педагогикалық институтының филология факультетін бітірген. Оқытушы, аға оқытушы, Н.К.Крупская атындағы Семей педагогикалық институтының философия кафедрасы. 1970-1972ж.ж.

Ленин атындағы Мәскеу педагогикалық институтының стажер - ізденушісі 1972-1973ж.ж. Ленин атындағы Мәскеу педагогикалық институтының стажер - ізденушісі 1972-1973ж.ж.

С.М.Киров атындағы Қазақ мемлекеттік университетінің Жоғарғы оқу орнынан кейінгі философия және экономика факультеті. Мамандығы - философия пәні мұғалімі. 1974-1977ж.ж.

Н.К.Крупская атындағы Семей педагогикалық институтының философия кафедрасының меңгерушісі 1982-1989ж.ж.

Қазақ КСР Ғылым академиясының Философия және құқық институты, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің Ғылыми қызығушылығы: мәдениет философиясы, саясат тану философиясы, антропология философиясы, дінтану, философия тарихы, қазақ философиясы.

Ғылыми жобаларды гранттық қаржыландыру 2015- 2017ж.ж. ҚР БҒМ ғылым комитеті, ««Мәңгілік Ел» ұлттық идеясының әлеуметтік – рухани және мәдени - өркениеттік аспектілері». Жоба басшысы кеңесшісі, Аға ғылыми қызметкері 1989-1991ж.ж.

Абай атындағы Алматы мемлекеттік университетінің бейнелеу және қолданбалы өнер факультетінің деканы. 1992- 1998ж.ж.

Абай атындағы ғылым Алматы мемлекеттік университетінің философия және әдістемесі кафедрасының меңгерушісі. 1998-2001ж.ж.

Философия және саясаттану факультетінің әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің деканы. 2001-2007ж.ж.

Қазақстан Республикасы Парламенті Сенатының депутаты. 2007-2013ж.ж.

2013 жылдың қыркүйек айынан бастап осы уақытқа дейін - Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің әлеуметтік ғылымдар факультеті, философия кафедрасының меңгерушісі.

26 сәуір

ШОТА УӘЛИХАНОВ
туғанына 95 жыл (1932-2021)

Шота Уәлиханов 1932 жылы 26 сәуірде Көкшетау өңіріндегі Айыртау ауданы, Сырымбет ауылында дүниеге келген.

1956 жылы Мәскеуде архитектура институтын бітірген соң, «Казгорстройпроект» жобалау институтында архитектор, содан кейін КСРО Құрылыс және сәулет академиясының Қазақ филиалында кіші ғылыми қызметкер, Алматы қаласы бас сәулетшісінің орынбасары,

республикалық Мәдениет және тарихи ескерткіштерді қорғау қоғамы төрағасының бірінші орынбасары, «Қазграждансельпроектінің» Бас сәулетшісі, 1973-1982 жж. Қазақстан Сәулетшілер одағының төрағасы, КСРО Сәулетшілер одағы басқармасының хатшысы, 1990–1995 жж. М.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтында өнер және сәулет бөлімінің меңгерушісі болған.

1995 жылдан осы кезге дейін Тарих және мәдениет ескерткіштерін қорғау жөніндегі Қазақ қоғамы орталық кеңесінің төрағасы әрі Халықаралық Абылай хан қорының президенті. «Ақ нұр» (1982), «Тағдыр» (1984, үшінші жүлде алған), «Террор» (1998), сондай-ақ «Жас Шоқан», «Шоқанның ақ түні» т.б. пьесалары театр сахнасында қойылып жүр.

1965 жылы «Таспен жазылған симфония» атты повесі жарық көрген. Әлеуметтік ғылымдар академиясының академигі (1999), Халықаралық Шығыс елдері сәулет өнері академиясының академигі (2001), профессор (1998), ҚР Мемлекеттік сыйлығының иегері (1970), Республиканың Еңбек сіңірген сәулетшісі.

ҚР Сәулетшілер, Суретшілер одақтарының мүшесі. Алматыдағы Тәуелсіздік монументінің, Астана қаласындағы Кенесары ескерткішінің (2001), Семейдегі атом құрбандарына арналған монументтің (2001), Көкшетаудағы Талғат Бигельдинов бюстінің - барлығы 20 шақты ескерткіштің авторы (өзгелермен бірлесіп).

ҚР елтаңбасы авторларының бірі. Әлемдік Шыңғысхан академиясының Құрметті президенті (академигі). «Құрмет» орденімен марапатталған. Тәуелсіз «Тарлан» сыйлығының иегері (2001).

2 мамыр

КҮЛӘШ БӘЙСЕЙІТОВА
туғанына 115 жыл (1912-1957)

Күләш Жасынқызы Бәйсейітова (1912-1957) - қазақтың әйгілі әншісі (лирика-колоратуралық сопрано), қазақ опера өнерінің негізін салушылардың бірі, қоғам қайраткері. КСРО халық артисі (1936). КСРО Мемлекеттік сыйлығының лауреаты (1948-1949).

Туып-өскен жері - Қарағанды облысының Шет ауданы. Топырақ бұйырған жері - Алматы қаласы.

Күләштің әншілік өнерге бейімділігі жас кезінен-ақ байқала бастаған. Оның бойындағы қабілеттің ұшталуына ән мен күйге жүйрік әкесі Жасынның да әсері зор болған. Жеті жылдық мектеп бітірген соң Күләш Қазақтың педагогикалық институтына түсіп, мұндағы көркем - өнерпаздар үйірмесіне белсене араласады.

Қала жастарының өнер байқауларында әншілік дарынымен көзге түседі. Содан 1930 жылы Қазақтың тұңғыш драма театрының труппасына қабылданады. Күләш сахна өнерінің қыр-сырына қызыға ден қойып, кешікпей-ақ театрдың белді артистерінің қатарынан көріне бастайды. Ол аз уақыттың ішінде Б.Майлиннің «Майдан» пьесасында Пүліштің, Н.В.Гогольдің «Үйлену тойындағы» Агафия Тихонованың, М.Тригердің «Сүңгуір қайығындағы» Клавдияның, Қ.Бәйсейітов пен А.Шаниннің «Зәуресіндегі» Зәуре, М.Әуезовтың «Еңлік- Кебегіндегі» Еңліктің рольдерін ойнап, сахналық тамаша қабілетімен танылады.

Образдардың табиғатын тап басып тану, ол танығанын өмірлік шынайы шеберлікпен жеткізе білу, әсіресе туа біткен әншілік қабілеті кейіпкер болмысын аша түсуі де Күләштің сахна өнері үшін жаралған жан екенін әйгілей түседі. Күләш 1933 жылы жаңадан ашылған музыка студиясына қабылданады. Алғаш рет Қазақ музыка театрының шымылдығы 1934 жылы «Айман-Шолпан» (М.Әуезов, И.В.Коцых) музыкалық комедиясымен ашылғанда, Күләш басты рольді үлкен шеберлікпен ойнап, Айман бейнесі арқылы Қазақ қыздарының ар-намыстан жаралғандай парасатты болмысын шабытпен тұлғалайды. Мұнан әрі Күләштің ғажайып қабілеті мен дарыны Б.Майлин мен И.В.Коцыхтың «Шұғасындағы» - Шұға, Е.Брусиловскийдің «Қыз Жібек» операсындағы - Жібек образдарын сомдау барысында одан әрі жарқырап ашыла түседі. Бұл рольдер арқылы оның бойындағы әншілік - артистік қабілеттің ғажайып мүмкіндіктері барша болмысымен көрініс тауып, қазақ сахна өнерінің соны табысы ретінде жұртшылықтың ықылас- ілтипатына бөленді. Ол жаңа қаз басқан қазақ сахна өнерінің шын мәнінде тірек тұлғасына, ұйтқысына айналды.

Аз уақыт аясында Е.Брусиловскийдің «Жалбыр», «Ер Тарғын», «Алтын астық», «Гвардия алға», А.А. Зильбердің «Бекет», И.Н. Надировтың «Терең көл», А.Жұбанов пен Л.Хамидидің «Абай», М. Төлебаевтың «Біржан- Сара», Пуччини Д.Ж.Пуччинидің «Чио-Чио-Сан», П.И.Чайковскийдің «Евгений Онегин», А.Рубинштейннің «Демон» сияқты операларында басты рольдерде ойнап, басты вокальдық партияларды орындап, қайталанбас хас шеберлігімен танылды. Бір- біріне ұқсамайтын кереғар образдар, иірім-қайырымы әр алуан вокальдық партиялар Күләштің көп қырлы, алуан сырлы дарынының арқасында алмастай жарқырап ашылып, эстетикалық эмоциялық қуаты мейлінше тегеурінді образдар галереясы жасалды.

Күләш Бәйсейітова концерттік әнші ретінде де дүние жүзіне танылған қайталанбас дарын иесі бола білді.

15 мамыр

ХИУАЗ ДОСПАНОВА
туғанына 105 жыл (1922-2008)

Хиуаз Доспанова екінші дүниежүзілік соғыс кезінде қазақтан шыққан тұңғыш ұшқыш әйел Хиуаз Қайырқызы Доспанова 1922 жылы 15 мамырда қазіргі Атырау облысында дүниеге келген.

Хиуаздың балалық шағы нәубетті жылдармен тұспа-тұс келді. Ол Орал қаласындағы жалғыз қазақ мектебіне іліге алмай, №1 орыс мектебінде білім алады. Мектептегі оқуымен бірге Оралдағы аэроклубта қатар оқыды.

1940 жылы мектепті үздік бағамен тәмамдап қана қоймай, "Запастағы ұшқыш" куәлігін де қоса алып шығады. Осылайша арман қуып, Мәскеудегі Жуковский атындағы әскери-әуе академиясына түспек болады. Алайда ондағылар академияға тек ерлер ғана қабылданады деген желеумен қазақ даласынан келген қыздың құжаттарын қабылдамай қояды. Алғашқы қадамы сәтсіз болса да, Хиуаз кері қайтпай, Мәскеудің бірінші медициналық институтына түседі. Араға бір жыл салып, соғыс өрті тұтанады.

Осы кезде қазақтың қайсар қызы майданға медбике, тегі болмаса, санитар болып кетсем бе деп, талпынып жүрген.

Сөйтіп жүргенде ол әйгілі ұшқыш Марина Раскованың қыз-келіншектерден жасақталған авиаполк құрып жатқанын естиді. Осылайша ол ойланбастан полк басшылығына келіп, Оралдағы аэроклубта меңгерген ұшу дағдыларын көрсетіп, өжеттігімен көзге түсіп, жауынгерлер құрамына қабылданады.

Отан алдындағы борышын өтеуге бел буған жауынгер қыздар Саратов қаласының әскери әуе училищесіне жіберіледі. Мұнда штурмандар даярлайтын арнайы курсты аяқтап, 1942 жылдың көктемінде сол кездегі авиация тарихында тұңғыш рет құрылған, түнгі мезгілде жау шептерін бомбалайтын әйелдер авиаполкінің құрамында майданға аттанады.

Хиуаз Доспанова қызмет еткен полк Солтүстік Кавказ, Кубань, Қырым, Украина, Белоруссия, Польша, Германия аспанындағы шайқастарға қатысқан. Қазақ қызы қан майданда 300-ден аса жауынгерлік операция орындап, аса маңызды жау шебін талқандайды. Түн қараңғысында жауға қырғидай тиген Хиуаз Доспанова соғыс кезінде ұшақтан 14 рет құлаған екен. Төрт мәрте ауыр жарақат алса да, есін жиысымен ұрыс даласына қайта оралып отырған.

Кеңес Одағының батыры атағын алған Марина Чечнева өзі Хиуаздың шеберлігі жайлы былай деп жазған еді: Хиуаз Доспанова ұшағын нысанаға ылғи да дәл аппаратын және өз аэродромына да сондай дәлдікпен қайта оралатын.

Қан майданда жаумен алысып, Отан үшін от кешкен қазақ талай мәрте өлім аузынан аман қалған.

Бірде жау шебін талқандау үшін кезекті әскери тапсырманы орындау кезінде Хиуаз мінген ұшақ бір мая шөпке соғылады. Абырой болғанда, ұшақтағы бомба жарылмай қалады. Алайда қазақ қызының миы шайқалып, аяғы жараланып, бір ай госпитальда жатады. Емделіп шыққан соң, қызметіне қайта кіріседі.

1943 жылдың көктемінде Хиуаз Доспанова тағы да өліммен бетпе-бет келді. Ұшқыш қыздардың алдына Кубаньды жаудан азат ету міндеті қойылды. Хиуаз Доспанова мен Юлия Пашкова кезекті тапсырманы орындап, аэродромға қайтып келе жатқанда, Макогон мен Свистунова басқарған ұшақпен соқтығысып қалады.

Үш қыз мерт болады, ал Хиуаз қауіпсіздік белдігін тақпағанының арқасында аман қалған.

Хиуаз Доспанованың ерлігі Кеңес Одағының батыры атағын алуға лайық болғанымен, одақ бұл атақты қазақтың ұшқыш қызына қимады. Халық жазушысы, соғыс ардагері Әзілхан Нұршайықовтың Хиуаз туралы жазбасында "Ұлы Отан соғысында Талғат Бигелдинов жау тылына-305, Леонид Беда-211, Сергей Луганский 390 рет ұшып, жауынгерлік тапсырманы орындап, үшеуі де екі мәрте Кеңес Одағының батыры атағына ие болды. Олар қуаты күшті ұшақтарды басқарды. Жер бауырлап ұшатын ПО-2 ұшағының жау ұшағымен шайқасар қуаты жоқ..."-деп жаза келе, Хиуаз Доспанова кішкене ғана фанера ұшақпен 300-ден астам рет әуеге көтеріліп, жауға ойсырата соққы бергенін айтып, қанатты қыздың ерлігі соғыс жылдарында бағаланбаса да, бейбіт өмірде бағалануы тиіс деп өз ойын ашық жазған еді.

2004 жылы Хиуаз Доспановаға еліміздегі ең жоғары марапат – "Халық Қаһарманы" атағы беріліп, "Алтын жұлдыз" белгісі тапсырылды. Бұл кезде апамыз 82 жаста еді. Ұлы Отан соғысында айрықша ерлік көрсеткен ұшқыш қызды халқы осы сәттен кейін ғана жақынырақ танып, біле бастады.

Майдандағы ерлігі үшін ол "Қызыл жұлдыз", II дәрежелі "Отан соғысы", "Еңбек Қызыл Ту" ордендерінің иегері.

Қазақтың тұңғыш әйел ұшқышы Хиуаз Доспанова 2008 жылдың 20 мамырында 86 жасында дүниеден озды.

Бүгінде батырдың туған жері Атырау қаласында Хиуаз Доспановаға арналған ескерткіш бар. Атыраудағы спорт сарайына, Алматы қаласында өзі тұрған көшеге аты аңызға айналған ұшқыштың есімі берілді. Бұған қоса, "ЭйрАстана" әуе компаниясы Embraer 190 ұшағына Хиуаз есімін берді.

22 мамыр

ЖАЙШЫЛЫҚ САРТАБАНОВ
туғанына 85 жыл (1942)

Жайшылық Сартабанов Физика-математика ғылымдарының докторы, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінің профессоры.

Жайшылық Сартабановтың Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университетінде табан аудармай қызмет еткеніне жарты ғасырдан асты, оның ішінде он бес жыл физика-математика факультетінің деканы болды. Бүгінгі таңда үйреншікті білім ордасында математикалық ғылыми орталықтың жетекшісі.

Министрлік жоғары оқу орнын үздік үлгеріммен бітірген жас маман Жайшылық Сартабановқа жаңадан ашылған Ақтөбе педагогикалық институтында жұмыс істеуге жолдама берді. Сонан бері елу алты жыл өтті. Институт ірілендіріліп, университет атауын алды, кейін одан педагогикалық институт енші алып, бөлек шықты. Арада жылдар өткенде екі жоғары оқу орны қайта біріктірілді. Еліміздің егемендігі жарияланғаннан бергі кезеңде білім саласында министрлердің алмасуымен осылай қанша реформа қолға алынды десеңізші?! Біздің кейіпкеріміз кезіккен сынақтарда табанды қалпынан ауытқымай бір оқу орнында шәкірттерге математиканың қыр-сырын үйретуге бар күш-жігерін жұмсады. Өзі де есейді, соңында ғалымдардың үлкен шоғырын қалыптастырды.

Оның ғылыми жетекшілігімен жеті кандидаттық, бір докторлық және бір PhD докторлығы диссертациялары қорғалуы - соның айғағы. Терең білімді ізденістер нәтижесінде 4 монография, 5 әдістемелік оқу құралдары баспадан шығарылды, 420-дан астам ірілі-ұсақты ғылыми-әдістемелік жарияланымдардың авторы. Факультеттің оқу ғимаратында өзіне жол көрсетіп, баулыған ұстазы, әйгілі ғалым Дәулет Үмбетжанов атында пәндік аудитория жасақталды.

27 мамыр

МЫРЗАТАЙ ЖОЛДАСБЕКОВ
туғанына 90 жыл (1937)

Мырзатай Жолдасбеков (27.5.1937 жылы туылған, Жамбыл облысы, Талас ауданы, Ақтөбе ауылы) - мемлекет қайраткері, ғалым, филология ғылымының докторы (1993), профессор (1993).

1954 - 55 жылдары Ақкөл аудандық кеңесінің хатшысы болып қызмет атқарған. ҚазМУ-ді бітірген (1960). 1960 - 64 жылдары осы университеттегі қазақ әдебиеті кафедрасында ассистент, 1964 - 67 жылдары аспирант.

1970 - 74 жылдары аға оқытушы, доцент, 1974 - 77 жылдары филология факультетінің деканы болды.

1977 - 87 жылдары Талдықорған педагогика институтының ректоры, 1987 - 88 жылдары Қазақстанның оқу министрі, білім министрінің бірінші орынбасары, 1988 - 90 жылдары Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінде бөлім меңгерушісінің бірінші орынбасары, бөлім меңгерушісі, 1990 жылдары Қазақстанның Мемлекет кеңесшісі, 1991 - 93 жылдары Қазақстан Республикасы Премьер-министрінің орынбасары, 1993 - 97 жылдары Қазақстан Республикасының Иран Ислам Республикасындағы Төтенше және өкілетті елшісі, 1997 - 2000 жылдары Қазақстан Республикасы Сыртқы істер министрі жанындағы Дипломатиялық академияның ректоры қызметтерін атқарды. 2000 жылдан Астанадағы Еуразия ұлттық университетінің ректоры. Жолдасбеков қазақ әдебиетінің алғашқы қайнар бастауларын, Жамбыл Жабаев шығармашылығын зерттеуге мол үлес қосты.

Түрік қағанаты кезіндегі Орхон-Енисей жазба ескерткіштерін қазақ ғалымдары арасында алғашқылардың бірі болып жаңаша зерделеп, қазақ тіліндегі аудармасын ғылыми айналымға енгізді. Жамбылдың ақындық мектебін зерттеп, оның тұтастары мен шәкірттерінің туындыларын жан-жақты талдады. Халықтар достығы - Құрмет ордендерімен марапатталған.

4 маусым

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
МЕМЛЕКЕТТІК РӘМІЗДЕРІНЕ
35 ЖЫЛ (1992)**

«Қазақстан Республикасының Мемлекеттік рәміздері туралы» Конституциялық Заң 2007 жылы 4 маусымда қабылданды. Осы Заңға сәйкес жыл сайын 4 маусым Қазақстан Республикасында Мемлекеттік рәміздер күні ретінде мерекеленеді.

Мемлекеттік рәміздер - бұл кез келген мемлекеттің егемендігі мен біртұтастығын бейнелейтін, оның ажырағысыз атрибуттарының бірі. Қазақстан Республикасында Мемлекеттік ту, Мемлекеттік елтаңба және Мемлекеттік гимн мемлекеттік рәміздер болып табылады.

Қазақстан Республикасының Мемлекеттік туы

Қазақстан Республикасының мемлекеттік туы - ортасында шұғылалы күн, оның астында қалықтап ұшқан қыран бейнеленген тік бұрышты көгілдір түсті мата. Тудың сабының тұсында ұлттық өрнек тік жолақ түрінде нақышталған. Күн, оның шұғыласы, қыран және ұлттық өрнек бейнесі алтын түстес.

Қазақстан Республикасы Мемлекеттік туының авторы - Қазақстанның еңбек сіңірген өнер қайраткері Шәкен Ниязбеков.

Қазақстан Республикасының Мемлекеттік елтаңбасы

Қазақстан Республикасының Мемлекеттік елтаңбасы - дөңгелек нысанды және көгілдір түс аясындағы шаңырақ түрінде бейнеленген, шаңырақты айнала күн сәулесіндей тарап уықтар шаншылған. Шаңырақтың оң жағы мен сол жағында аңыздардағы қанатты пырақтар бейнесі орналастырылған. Жоғарғы бөлігінде - бес бұрышты көлемді жұлдыз, ал төменгі бөлігінде «Қазақстан» деген жазу бар. Жұлдыздың, шаңырақтың, уықтардың, аңыздардағы қанатты пырақтардың бейнесі, сондай-ақ «Қазақстан» деген жазу - алтын түстес. Қазақстан Республикасы Мемлекеттік елтаңбасының авторлары - белгілі сәулетшілер Жандарбек Мәлібеков пен Шот- Аман Уәлиханов.

Қазақстан Республикасының Мемлекеттік гимні

Бұрын «Менің Қазақстаным» әні ретінде танымал болған Қазақстанның гимні Президент Нұрсұлтан Назарбаевтың бастамасы бойынша 2006 жылы 6 қаңтарда еліміздің Парламентінде бекітілді. Бірінші рет ол 2006 жылы 11 қаңтарда Мемлекет басшысының салтанатты ұлықтау рәсімінде орындалды. Әннің авторы Шәмші Қалдаяқов, сөзін жазғандар: Жүмекен Нәжімеденов, Нұрсұлтан Назарбаев.

Мұхтар Шаханов - 1942 жылы 2 шілдеде Оңтүстік Қазақстан облысы, Отырар ауданы, Шілік ауылында дүниеге келген.

Жеті жылдық мектепті бітірген соң, трактордың тіркеушісі, облыстық «Оңтүстік Қазақстан» газетінде корректор, әдеби қызметкер, «Лениншіл жас» газетінде оңтүстік облыстар бойынша меншікті тілші, Қазақстан Жазушылар одағы басқармасының хатшысы, республикалық «Жалын» журналының бас редакторы, т.б. қызметтер атқарды.

КСРО халық депутаты, КСРО Жоғарғы Кеңесінің мүшесі, ҚР Халық депутаты болды. 1993-2003 жж. Қазақстан Республикасының Қырғыз республикасындағы Төтенше және Өкілетті Елшісі қызметінде болды. 2003-2004 жж. «Жалын» журналының бас редакторы, әлем ойшылдарының басын біріктіретін «XXI ғасыр және Руханият» атты халықаралық элита клубының Президенті.

2004 жылы ҚР Парламенті Мәжілісінің депутаты болды. Көптеген өлең кітаптарының және халық арасына кең тараған бірқатар әндердің авторы. Балладалары мен поэмалары дүние жүзі халықтарының 20-дан астам тілдеріне аударылған. «Махаббат заңы», «Сенім патшалығы», «Сократты еске алу түні» атты драмалары республикамызда және шетел театрларында қойылған. Ш.Айтматовпен бірлесіп жазған «Құз басындағы аңшының зары» атты эссе кітабы мен «Сократты еске алу түні» драмасы көптеген тілдерге аударылған.

«Шыңғыс ханның пенделік құпиясы» драмалық туындысы негізінде Украинаның Довженко атындағы киностудиясы екі сериялы телефильм шығарды. «Уақыт бедерлері», «Зерде кітабы» атты жинақтары орыс тілінде шықты. Қырғыз Республикасының Халық ақыны (1994), Қазақстан Республикасының Халық жазушысы (1996), БҰҰ Қоршаған орта бағдарламасы сыйлығының, Қазақстан және Бүкілодақтық Ленин комсомолы сыйлықтарының, Түрік Республикасының «Түрік дүниесіне қызметі үшін» халықаралық сыйлығының және Қырғыз Республикасы халықаралық «Руханият»,

түрік дүниесі жазушылар бірлестігінің «Шахрияр», ЮНЕСКО-ның «Боорукер» клубы сыйлықтарының иегері.

2002 жылы «Жазагер жады космоформуласы» шығармасы үшін Калифорния Ғылым, индустрия, білім және өнер академиясының А.Эйнштейн атындағы алтын медалі, Түркияның Гебзе қаласында «Түркі тілдес халықтар арасындағы ең үздік әлем ақыны» сыйлығы берілген. «Тың және тыңайған жерлерді игергені үшін», «Еңбектегі ерлігі үшін» медальдарымен марапатталған.

Шығармалары: Бақыт. Өлеңдер. А., «Жазушы», 1968; Ай туып келеді. Балладалар мен өлеңдер. А., «Жазушы», 1970; Қырандар төбеге қонбайды. Балладалар, өлеңдер, поэмалар. А., «Жазушы», 1974; Сенім патшалығы. Балладалар, өлеңдер, поэмалар. А., «Жалын», 1979; Махаббатты қорғау.

Балладалар, өлеңдер, поэмалар. А., «Жалын», 1982; Уақыт бедерлері. Балладалар, өлеңдер, поэмалар (орыс тілінде). А., «Жазушы», 1982; Зерде кітабы. Өлеңдер, балладалар, поэмалар (орыс тілінде). А., «Жалын», 1983; Өркениеттің адасуы. А., Жаңа қазақтар. Өлеңдер. А., «Білім», 2001. Шымкент педагогикалық институтын бітірген (1969). Оңтүстік Қазақстан (1960-65), Лениншіл жас (1965-70) газеттерінде, республикалық телевизия, радио редакцияларында (1971-75) істеді. 1976 жылдан Қазақ ССР Министрлер Кеңесінің баспа, полиграфия және кітап саудасы жөніндегі мемлекеттік комитетінде бөлім бастығы. Алғашқы өлеңі (Сырдария) 1959 жылы жарияланды. Тұңғыш өлеңдер жинағы (Бақыт) 1966 жылы жарық көрді. М.Шахановтың Балладалар (1968), Ай туып келеді (1970), Қырандар төбеге қонбайды (1974), Сенім патшалығы (1976) атты кітаптары шықты. Өлеңдерінде философиялық ой басым.

Махаббат заңы атты поэзиялық спектаклі республикалық театр сахнасына қойылды (1974). Мұхтар Шаханов көптеген әндер мәтінін жазды. Мәтінін де, музыкасын да өзі жазған Жұбайлар жыры, Туған күн кешінде, Гүл дәурен, Мен саған ғашық едім атты әндері жұртшылыққа кеңінен таныс. М.Шаханов - Қазақстан Ленин комсомолы сыйлығының лауреаты (1972). Қазақстан Жазушылар одағы басқармасының хатшысы, республикалық Жалын журналының бас редакторы т.б. қызметтер атқарды.

КСРО халық депутаты, КСРО Жоғарғы Кеңесінің мүшесі, ҚР-ның Халық депутаты.

М.Шахановқа «Жазагер жады космоформуласы» атты шығармасы үшін Калифорния Ғылым, Индустрия, Білім және Өнер академиясының А.Эйнштейн атындағы Алтын медалі мен Түркияның Гебзе қаласында «Түркі тілдес халықтар арасындағы ең үздік әлем ақыны» атағы берілді. «Нобель» сыйлығының 100 жылдығына орай Тамбов қаласында өткен «Нобель» сыйлығы лауреаттары мен нобелшілердің халықаралық конгресінде «Нобель» ақпарат орталығы, «Нобель» қоры, Ресей жаратылыс ғылымдары академиясы бірлесіп бекіткен «Нобельдің Алтын медалімен» марапатталды.

Көрнекті ақын, драматург, қоғам қайраткері, Қазақстанның Еңбек Ері Мұхтар Шаханов 84 жасқа қараған шағында дүниеден озды.

3 шілде

СЕРІК АҚШОЛАҚОВ
туғанына 75 жыл (1952)

Серік Қуандықұлы Ақшолақов (3 шілде 1952 жылы, Ақтөбе облысы Шалқарда туған) - қазақстандық нейрохирург дәрігері, ғалым, медицина ғылымдарының докторы, профессор. Қазақстанның Еңбек Ері. Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері. ҚР Мемлекеттік сыйлығының иегері. Ұлттық Нейрохирургия орталығының президенті.

Ақтөбе медицина институтын (қазіргі Батыс Қазақстан медицина академиясы, М.Оспанов атындағы) бітірген (1975 жылы). 1976 – 81 жылдары Ақтөбе облысы ауруханасында нейрохирург, 1981 – 89 жылдары Москва нейрохирургия ғылыми - зерттеу институтында клиникалық ординатор, аспирант, 1989 - 92 жылдары Алматыдағы дәрігерлер білімін жетілдіру институтында нейрохирург, 1996 жылдан сонда кафедра меңгерушісі. Сонымен бірге 1992 жылдан Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрлігінің бас нейрохирургі.

Негізгі ғылыми - зерттеу жұмыстары бас миы ішінен және ми қабыршағынан болатын орталық жүйке жүйесі мен жұлын ісіктерін, бас сүйек - ми жарақаттарын емдеу мәселелеріне арналған.

Ақшолақов нейрохирургиялық ауруларға қатысты барлық хирургиялық әдістерді өз іс - тәжірибесінде қолдана отырып, мидың ең күрделі саналатын базальдік бөлімдеріне, ми бағанасына, қарынша жүйесіне, ми тамырларына хирургиялық операция жасайды. 8 патент пен авторлық куәліктің иегері, 150-ден астам ғылыми еңбегі және 6 монографиясы жарық көрді. Ақшолақовтың жетекшелігімен 15 клиникалық ординатор дайындалып, 2 докторлық және 18 кандидаттық диссертация қорғалды.

15 шілде

МӘНШҮК МӘМЕТОВА
туғанына 105 жыл (1922-1943)

Мәншүк Мәметова 1922 жылы Орал облысы Орда ауданы Жасқұс ауылында дүниеге келген. Азан шақырып қойған аты Мәнсия. Бес жасынан бастап оны әкесінің немере інісі Ахмет Мәметов және әйелі Әмина асырап алған. Үлкен қара көзі, пысықтығы, ширақтығы үшін олар баланы еркелетіп «Моншағым» деп атады. Өзінен атын сұрағанда, бала «Мәншүк» деп жауап берген. Солай аты Мәншүк боп қала берді.

1937 жылдың қуғын-сүргініне Мәметовтер әулеті де ұшырады. Ғылыми – зерттеу институтының директоры Ахмет Мәметов қамауға алынды. Ол кісінің әйеліне айтқан соңғы сөзі: «Менің Мәншүгімді ренжітпе, аман сақта». Кейіннен Ахмет Мәметовті ақтады, бірақ олардың отбасы қудаланып, «халық жауы» аталды.

Есейген Мәншүк әкесінен бас тартпады, оны сатпады. Ол әкесінің қамалуын қате деп санады. Мектепті бітіргеннен соң Мәншүк медицина институтына оқуға түсті.

1941 жылы Ұлы Отан соғысы басталғанда Мәншүк 18 жаста болатын. Ол соғысқа бару, Отанын қорғау туралы шешім қабылдады. Өтінішінде: «Фашистерді жою үшін майданға жіберетін менің ағайым да, апайым да жоқ, сондықтан өзімді жіберіңіз», - деп жазған. 1939 жылдан бері комсомолмын. 1941 жылдың 7-ші тамызы».

Бір жыл бойы Мәншүк әскери комиссариаттан өзін әскерге жіберу туралы өтінді. 1942 жылдың 13-ші тамызында Алматыдан 100-ші атқыштар бригадасы майданға аттанды.

Оның құрамында 4890 жауыңгер, оның ішінде 2 қазақ қызы - дәрігер Мәриям Сарлыбаева және Мәншүк Мәметова болған екен. Бригаданы ұлы дана ақын Жамбыл өлеңімен шығарып салыпты.

Әскердің қиындығын Мәншүк ерлермен қатар көрді - жер жорғалап, судан жүзіп, қалың ну ормандардан өтті, пулемет атып үйренді. 21-ші гвардиялық атқыштар дивизиясының ең жақсы пулемет атқышы атағына ие болды. Ол ержүректің үлгісі болды, оны дивизия жауыңгерлері мақтан тұтты. 1943 жылдың 15-ші қазанында Псков облысындағы Невель қаласын босату үшін Изоча станциясындағы 173,7 биіктігінде өте қатал соғыс болды. Мәншүк өзінің әскери бөлімінің шабуылын пулемет отымен қолдады. Мәншүктің басына оқ тиді. Соңғы күшін жинап, Мәншүк пулеметін ашық жерге алып шығып, жолдастарына жолды тазалап, фашистердің тікелей бетіне атқан. Өлі Мәншүк пулеметтің саптарын қолына тастай қатты қысып алған. Сол қан майданда Мәншүк Мәметова ерлікпен қаза тапты.

Кеңес Социалистік Республикалар Одағы Жоғарғы Кеңесінің Жарлығымен 1944 жылдың 1-ші наурызында неміс басқыншыларымен соғысу майданындағы қолбасшының әскери тапсырмаларын бұлжытпай орындағаны үшін, көрсеткен ерлігі үшін Мәншүк Мәметоваға Кеңес Одағының Батыры атағы берілді.

Қаһарман қыздың өмірі мен өшпес ерлігі жайлы «Мәншүк туралы ән» (авторы - А. Михалков-Кончаловский, режиссері М. Бегалин) көркем фильм түсірілді.

19 шілде

**ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҰЛТТЫҚ
МЕМЛЕКЕТТІК КІТАП ПАЛАТАСЫ
құрылғанына 90 жыл (1937)**

Қазақстан Республикасының Ұлттық мемлекеттік Кітап палатасы Қазақ КСР Мемлекеттік Кітап Палатасы Қазақстан Орталық Атқару Комитеті мен Қазақ КСР Халық Комиссарлары Кеңесінің 1937 жылғы 19 шілдедегі "Қазақ КСР Мемлекеттік Кітап Палатасын құру туралы" бірлескен Қаулысы негізінде ұйымдастырылды.

Кітап Палатасы 1937-1945 жылдары Қазақстанның Оқу Халық Комиссаритына, 1945-1953 жылдар аралығында Қазақ КСР Министрлер Кеңесі жанындағы мәдени-ағарту мекемелері басқармасына, 1953-1963 жылдары Қазақстанның Мәдениет министрлігіне, ал 1963 жылдан бастап, Қазақ КСР Министрлер Кеңесінің Баспасөз жөніндегі Мемлекеттік кабинетіне бағынды. Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Кітап Палатасы Қазақстан Республикасы Министрлер кабинетінің 6 сәуір 1993 жылғы №270 қаулысымен Қазақстан Республикасының Ұлттық Мемлекеттік Кітап Палатасы болып өзгертілді.

Қазіргі кезде Қазақстан Республикасының Ұлттық мемлекеттік Кітап палатасы Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрлігінің құзырында.

1 тамыз

ЕРКЕҒАЛИ РАХМАДИЕВ
туғанына 95 жыл (1932-2013)

Еркеғали Рахмадиұлы Рахмадиев (1.08.1932 жыл, Семей облысы Шұбартау ауданы, Мәдениет ауылы - 9.04.2013 жыл, Алматы) - композитор, КСРО халық әртісі, Қазақ КСР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты, профессор. Құрманғазы атындағы Алматы мемлекеттік консерваториясын профессор Е. Г. Брусиловскийдің композиция класы бойынша бітірген.

Ол қазақ музыкасының ұлттық ерекшелігі болып табылатын симфониялық күй жанрына негіз салушылардың бірі. Оның көркемдік тәсілі халықтық - әндік материалды қазіргі замандық музыка тілімен үндестірумен ұтады. Рахмадиевтің шығармалары: “Қамар сұлу”, “Дала таңы”, “Алпамыс” опералары, “Дайрабай”, “Құдаша-думан” симфониялық күйлері, “Аманкелді”, “Толғау” симфониялық поэмалары, “Аястан” кантатасы, “Балқаштағы кеш” хорлық поэмасы Қазақстанда және шетелдерде жақсы танымал. Абақ Керей тайпасының Жастабан руынан шыққан.

П.И. Чайковский атындағы Алматы музыкалық училищесінің тарихи-теориялық бөлімі мен домбыра классын (1952); Құрманғазы атындағы Алматы мемлекеттік консерваториясының Е. Брусиловский

композициясы классын (1957) композитор мамандығы бойынша; КСРО Композиторлар кеңесіне қарасты Г.И. Литинский мен Ю.А. Фортунатовада біліктілікті жоғарылату курстарын (1957-1958) бітірген.

Қазақ ұлттық музыка академиясының профессоры (2003). Композитор. Симфониялық күй жанрының негізін қалаушы.

1949-1952 жылдары - Қыздар педагогикалық училищесінің музыка пәнінің оқытушысы (Алматы қ.). 1958 жылдан - Құрманғазы атындағы Алматы мемлекеттік консерватория жанындағы фольклор кабинетінің меңгерушісі. 1959 жылдан - Қазақ филармониясы «Қазақконцерт» Қазақ мемлекеттік концерттік бірлестігінің көркемдік жетекшісі. 1962 жылдан - ҚазКСР Мәдениет министрлігі Бас басқармасының бастығы. 1965 жылдан - Мемлекеттік өнер институтының аға оқытушысы. 1966 жылдан - Қазақ мемлекеттік академиялық опера және балет театрының директоры. 1967-1975 жылдары - Құрманғазы атындағы Алматы мемлекеттік консерваториясының ректоры. 1968 жылдан - Қазақстан Композиторлар одағының төрағасы, бірінші хатшысы. 1991 жылдан - ҚР Мемлекеттік мәдениет жөніндегі комитетінің төрағасы. 1992-1993 жылдары - ҚР мәдениет министрі. 2003 жылдан - Қазақ ұлттық музыка академиясының профессоры (2009 жылдан - Қазақ ұлттық өнер университет).

ҚазКСР Жоғарғы Кеңесінің 7-11-ші шақырылымдарының депутаты (1967-1991). КСРО Халық депутаты (1989-1991). КСРО Композиторлар одағының хатшысы (1968-1991).

«Отан» (2000), Еңбек Қызыл Ту, Халықтар достығы ордендерімен; медальдармен марапатталған. ЮНЕСКО Халықаралық музыкалық трибунасының лауреаты (1973), «Біз партияны жырлаймыз» және «Конституция туралы поэма» кантаталары үшін ҚазКСР Мемлекеттік сыйлығын (1980) алған.

ҚазКСР Еңбек сіңірген өнер қайраткері (1967). ҚазКСР Халық әртісі (1974). КСРО Халық әртісі (1981). Қазақстанның Еңбек Ері (2010). Үйленген. 3 баласы бар.

Талғат Жақыпбекұлы Бигелдинов 1922 жылы 5 тамызда Ақмола облысы Майбалық ауылында дүниеге келеді. Дегенмен, Талғаттың отбасы Бішкек қаласына қоныс аударып, балалық және жастық шағы қырғыз топырағында өтеді.

Ең алғаш Талғаттың ұшуға деген құштарлығы 16 жасында жергілікті аэроклубқа келгенде ашылады. Алайда комиссия 16 жасар Бигелдиновты аэроклубқа қабылдаудан бірнеше рет бас тартады. Оған себеп, салмағының тым аз болуы. Бірнеше рет болашақ ұшқыштың бетін қайтарған аэроклуб қызметкерлері тіпті, оған жиі ұрысатын. Артынан белгілі болғандай, нұсқаушылар әдейі болашақ жауынгерлердің табандылығы мен психикалық жағдайын тексереді екен.

1940 жылы ол Саратов қаласына келіп, Балашовск әскери авиациялық ұшқыштар мектебіне түседі. Содан кейін ол Орынбордағы Чкаловск әскери авиациялық училищесіне ауыстырылады.

1943 жылдың қаңтар айында 21 жасар Талғат майдан шебіне аттанады. Батырдың әскери өмір жолы Калинин майданындағы 296 авиадивизияның 800 шабуылшы авиациялық полкінде басталады.

1943 жылғы қыркүйекте Днепр үшін ұрыста жауға аянбай қарсы тұрады. Осы шайқаста Бигелдиновтың ұшағы зақымданып, өртене бастайды. Сонда ол ұшағын жау техникасы жасырынған тұсқа бағыттап, өзі ұшақтан секіріп үлгіреді. Оның әуедегі бұл ерлігі фотосуретке түсірілген.

Тағы бір ерлігі, ол сол жылдың көктем айында жаудың жойғыш ұшағын (истребитель) қарапайым ұшақпен дәл көздеп атып, жойған тұңғыш ұшқыш болды. Шын мәнінде немістің шебер ұшқыштары мұндай көзсіз батырлықты жиырма жасар жігіттен күтпеген еді. Осылайша, жас Талғаттың күрделі шайқастың тағдырын шешкені тарихта ерекше атаумен қалды. Айта кету керек, содан кейін Талғаттың осы ерлігін қайталағандар көбейді.

Соғыстан кейін Қарулы күштер қатарына ауысып, командирдің орынбасары және авиациялық полк штабының бастығы қызметтерінде болған. 1956 жылдан бастап қосымша әскери күш құрамында (запас). Ұзақ уақыт бойы құрылыс саласындағы басшылық мемлекеттік лауазымдарда қызмет атқарған.

Талғат Бигелдинов Ленин орденімен, екі Қызыл белгі орденімен, I және II дәрежелі Отан соғысы, Қызыл жұлдыз, Александр Невский, III дәрежелі даңқ ордендерімен, бірқатар басқа да отандық және шетел ордендері және медалдарымен марапатталған.

15 тамыз

ТҰРСЫНБЕК КӘКІШЕВ
туғанына 100 жыл (1927-2015)

Тұрсынбек Кәкішев 1927 жылы 15 тамызда Ақмола облысы, Бұланды ауданы, Бөрлі аулында дүниеге келген. Әдебиет зерттеуші. Филология ғылымының докторы (1972), профессор (1973), Қазақ КСР-нің еңбек сіңірген ғылым қайраткері (1979). Қазақ мемлекеттік ұлттық университетін (1950), Қазақ КСР ҒА Тіл және әдебиет институтының аспирантурасын бітірген (1960). 1944-1945 жж. Ақмола облыстық Қазақ драма театрының актері, «Лениншіл жас» («Жас Алаш») газетінде бөлім меңгеруші, 1950-1958 жж. Партия тарихы институтында кіші ғылыми қызметкер, 1960-1968 жж.

Қазақ КСР ҒА-ның М.О.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтында аға ғылыми қызметкер. 1968 жылдан ҚазМУ-де аға оқытушы, доцент, профессор, филологияның сырттай (1978-1985), күндізгі (1985-1986) факультеттерінің деканы, көп жыл осы университеттің филология факультетінде «Қазақ әдебиетінің тарихы мен сыны» кафедрасының меңгерушісі, профессоры болған. Тұрсынбек Кәкішұлы 2015 жылы 7 қыркүйекте өмірден өтті.

Қазақ әдеби сынының даму жолдары, жиырмамыншы ғасырдағы қазақ әдебиетінің, оның көрнекті өкілдерінің шығармашылықтары хақында ғылыми ізденістер жасап, өнімді еңбек етіп келеді. «Қазақ әдебиетінің тарихы» (3-т., 1-2-кіт., 1967), «Қазақ совет әдебиетінің тарихы» (1970, Мәскеу, орыс тілінде), т.б. іргелі еңбектерді даярлап, жазысуға қатысты. С.Сейфуллиннің өмірі мен шығармашылығы жөнінде ғылыми зерттеулер жүргізді.

Қазақ әдебиеті сынының тарихын зерттеп, «Сын сапары» (1971), «Оңаша отау» (1982), «Қазақ әдебиеті сынының тарихы» монографияларын жазды. Соңғы еңбегі жоғары оқу орындарында оқулық ретінде қолданылып келеді. «Ұштасқан үш өзенмен» (1978), «Жол үстінде 80 күн» (1983), «Садақ» (1986), «Жасампаз өлке» (1989), «Сандалтқан «садақ» (2002) сияқты ғылыми-көпшілік кітаптары қазақ халқының әдеби-мәдени мұраларын іздестіру барысында өмірге келді. «Санадағы жаралар» (1992), «Ескірмейді естелік» (1994), «Кер заманның кереғар ойлары» (1995) жинақтары, «Мағжан-Сәкен» ғылыми эссесі (1999), «Сәбең әлемі» (2000), «Сайыс» (2001), «Мерей» (2002) кітаптары жарық көрген. Сәкен шығармаларының көп томдығының құрастырушысы (10 томы шықты).

Қазақстан Жазушылар одағының С.Сейфуллин атындағы сыйлығының иегері. Халықаралық жоғары мектеп ғылым академиясының құрметті академигі, Халықаралық Айтматов академиясының академигі. «Парасат» орденімен және бірнеше медальдармен марапатталған.

18 тамыз

ШАРА ЖИЕНҚҰЛОВА
туғанына 115 жыл (1912-1991)

Шара Баймолдақызы Жиенқұлова 1912 жылы 18 тамызда Алматы қаласында дүниеге келген. Азан шақырып қойған есімі - Гүлшара.

Шара Баймолда Жиенқұловтың он төртінші перзенті болған. Орыс мектебінде білім алып, сонда жүріп би өнерімен танысқан. Ол алғаш рет сахнаға жайлауда 13 жасында шыққан. Жайлауда қазақтар мен қырғыздар үлкен той өткізіп, бәйге, көкпар берген, ақындар айтысып, әнші-музыканттар өнерін ортаға салған. Сол уақытта күй төгілген кезде қыздың биге деген әуестігін білгендер "Шара билесін" деп қолқа салған.

"Менің алғаш рет ортаға шығып билегенім тұманмен тең. Мен биімде бірде ат жарысын, бірде домбыра шерткен адамдарды немесе кілем өрнегін бейнелеп, қозғалдым.

Жан-жақтан мақтау сөз төгіліп жатты, бірақ мен қолыммен көзімді жауып, жазық далаға жүгіріп кеттім", - деп еске алған Шара Жиенқұлова сол күнді.

Көпшіліктің мақтауын естіген ата-анасы қызының бұл әуестігіне қарсы болмайды, уақыт өте келе басылады деп ойлайды. Алайда биге, өнерге деген сүйіспеншілік жыл сайын арта түскен. Алайда қыздың бұл қызығушылығына ата-анасы қарсы болған.

Осылайша Шара Жиенқұлова 1928 жылы актер, режиссер Құрманбек Жандарбековке тұрмысқа шықты. Өнер адамы Шараны үлкен өнерге алып келді.

"1928 жылы менің кәсіби бишілік жолымның басталған жылы десем орынды болар. Құрылғанына екі жыл болған Қазақ драма театры өнерінің тұңғыш қарлығаштары – Қалибек Қуанышбаев, Елубай Өмірзақов, Серәлі Қожамқұлов, Әміре Қашаубаев, Иса Байзақов, Құрманбек Жандарбеков, Жұмат Шанин, тағы басқалары спектакльдер қойып, озық өнерлеріне жұртшылықты тәнті етті. Қызылордадан астанаға көшіп келеді екен, театр осында қалады екен деген жақсы хабарлар да жүректі қуантып, көңілді өсірді", - дейді Шара Жиенқұлова естелігінде.

Шара Жиенқұлова 1940-1962 жылдары Қазақ филармониясында жұмыс істеді.

1962-1966 жылдары ҚазКСР ән-би ансамблінің жетекшісі болды.

1966-1975 жылдары Алматы хореография училищесінің директоры болып жұмыс істеді. Алматы хореография училищесінде Шара Жиенқұлова "халық бөлімшесін" ашады, оның шәкірттері мен ізбасарлары пайда болды.

1966 жылы Болат Аюханов Шара Жиенқұловамен бірге "Қыз Жібек" балетін қойды. Шара Жиенқұлова осы еңбегі үшін Қазақстанның мемлекеттік сыйлығына ие болды, ал Болат Аюханов "Республиканың еңбек сіңірген әртісі" атағын алды. Осылайша Шара Жиенқұлова 1968 жылы Қазақстан мемлекеттік сыйлығының лауреаты атанды.

Шара Жиенқұлова мұрасының көп бөлігі қазіргі заманғы балетмейстердің жұмысына негіз болды. Бұл оның орындаушылық

шеберлігі, оқыту әдістемесі, балетмейстерлік жетістіктері туралы жазылған еңбектер еді. Ол 1955 жылы "Қазақ билері" және 1980 жылы жазған "Би құпиясы" кітаптарын жазды.

Биші 1991 жылы 21 мамырда Алматыда 78 жасында өмірден өтті.

9 қыркүйек

ДҮКЕНБАЙ ДОСЖАН туғанына 85 жыл (1942-2013)

85 жыл бұрын (1942-2013) жазушы, ҚР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты Дүкенбай ДОСЖАН дүниеге келген. Қызылорда облысы Жаңақорған ауданы Құланшы ауылында туған. 1964 жылы ҚазМУ-ды бітірген. 1966 - 1975 жылдары «Жазушы» баспасында аға редактор, 1976 - 1984 жылдары Қазақстан Баспа, полиграфия және кітап саудасы істері жөніндегі мемлекеттік комитетінде бөлім меңгерушісі қызметтерін атқарған. Кейін Қазақстан Жазушылар одағында әдеби кеңесші, «Жалын» журналында бөлім меңгерушісі болған. Тұңғыш өлеңдер жинағы 1964 жылы жарық көрді. Дүкенбай Досжан проза саласында өнімді еңбек етіп, 8 роман, 18 повесть, 100-ден астам әңгіме жазды. Досжанның көркем шығармалары мен зерттеу еңбектерінің тақырып аясы кең.

«Отырар», «Фараби», «Жібек жолы» хикаяттары мен романдарына тарихи оқиғалар арқау болса, «Зауал», «Кісі ақысы», «Дария», «Табалдырығыңа табын», «Жолбарыстың сүрлеуі» атты шығармалары бүгінгі заман тақырыбына арналған. Ұлы адамдар өмірін көркем тілмен сөйлеткен «Мұхтар жолы», «Абай айнасы», «Алыптың азабы» романдары өз алдына бөлек топтама құрайды. Оның «Екі дүние есігі» атты зерттеу еңбегі бар. Д.Досжанның шығармалары әлемнің 19 тілінде жеке кітап болып шыққан. Екі томдық таңдамалы шығармалары жарық көрді.

ҚР Мемлекеттік сыйлығының, М.Әуезов атындағы Ұлттық сыйлықтың лауреаты. «Құрмет», «Парасат» ордендерімен марапатталған. Қаламгер 1974 жылы «Зауал» кітабы үшін «Молодая гвардия» баспасының «Қазіргі заманғы үздік роман» сыйлығын, 1988 жылы Украинаның «Днепро» баспасынан шыққан «Жібек жолы» романы үшін «Тарихи тақырыптағы үздік кітап» сыйлығын алған.

Жазушының есімі АҚШ-тың «Әдебиет және өнер адамдары» энциклопедиясының 2-ші томына, «Ұлттық энциклопедияның» 3-ші томына, «Абай энциклопедиясына», Қазақстан Президенті жанындағы даму институтының «Элита Қазақстана» (2008) анықтамалығына кірген.

17 қыркүйек

СЫРБАЙ МӘУЛЕНОВ
туғанына 105 жыл 1922-1993)

Сырбай Мәуленов - ақын. Ұлы Отан соғысына қатысқан. Абай атындағы Алматы мемлекеттік университетін бітірген (1973).

1943-1950 Қостанай облысы радиокомитетінде редактор, "Большевиктік жол" (қазіргі "Коммунизм таңы") газетінде бөлім меңгерушісі, редактордың орынбасары, 1951-1955 жылы.

Қазақ мемлекеттік көркем әдебиет баспасында редакция меңгерушісі, 1957- 1961 жылы Қазақстан Жазушылар одағында әдеби кеңесші; "Қазақ әдебиеті" газетінде бас редактордың орынбасары, 1964 - 1971 жылы "Жұлдыз" журналының, 1955 - 1957, 1971- 1977 жылы "Қазақ әдебиеті" газетінің бас редакторы болды. Тұңғыш өлеңі Жамбыл облысы "Колхозшы" газетінде 1937 жылы жарияланды, "Өлеңдері" атты алғашқы жинағы 1948 жылы жарық көрді.

С. Мәуленов - қырыққа жуық жыр жинақтарының авторы. Өлеңдері қазақ поэзиясының лирика жанрын дамытуға елеулі үлес ретінде қосылды.

Шығармаларында туған жер, замандас және оның жасампаз еңбегі жарқын жырланады. "Жолдас" (1954), "Жас жүрек" (1956), "Жол үстіндегі жалындар" (1963), "Жұлдыз жырлар" (1963), "Қызыл арша" (1969), "Боз қырау" (1976), "Тау гүлдері", "Шалқар", "Жалын" (үшеу де 1979). "Жаңбырсыз күз" (1980), өлеңдері "Шуак", "Алтын тасқын" өлеңдер мен поэмалары (екеуі де 1981); "Жұлдыз жүрек" (1985) жинақтары шықты. Ақын кітаптары сыншылар тарапынан жоғары бағаланды. (1958) жылы "Таңдаулы өлеңдер" атты таңдамалысы, 1966 жылы "Шаңқай түс" жинағы, 1972 жылы "Таңдамалыларың" 2 томдығы басылып шықты. Оның "Жаңа көктем" (1956), "Дала таңы" (1957), "Көгілдір таулар" (1964), "Жер нәрі"

(1970), "Апрель жапырақтары" (1972), "Таңдамалы лирикалары" (1967), "Таңдамала лирикалары" (1972), "Жапырақтар жанады" (1972), өлеңдер жинақтары орыс тілінде Мәскеуде басылды. 1981 - 1984 ж. "Таңдамалы шығармалары", "Алтын тасқын" 1- т. 1981, "Өлеңдері" 2т.-1983; "Өлеңдері", 3т. 1984 жарияланады.

Мәуленов - белгілі журналист бола отырып мерзімді баспасөзге белсене қатысты, көптеген публицистикалық мақалалар мен очерктер жазды.

"Жар нәрі" атты әдеби портреттер мен очерктер жинағында 1966 республика еңбекшілерін халық шаруашылығын өркендетудегі еселі еңбегін туысқан республикаларға барған сапарларынан алған әсерлерін суреттейді. "Ал Үркер төбеде тұр" 1971 жыл кітабы естеліктер мен портреттерден этюдтерден құралған. Бұл жинақта Абай, Ыбырай; Сәкен, Ілияс, Бейімбет, Қ. Аманжолов, Н.С. Тихонов, М. Тұрсын-заде тағы басқа өмір жолын қысқа әрі көркем бейнеленген. Шындағы шұғыла атты мақалалар мен очерктер жинағында 1972 Отанымыздың 50 жыл ішіндегі қол жеткен табыстары баяндалған. Мәуленов балаларға арнап "Барлаушы бал" (1961), "Құлыншақ", "Бала жолбарыс" (екеуі де 1963), Амангелді Имановтың балалық шағы туралы "Қорқақ торпақ" (1968) тағы басқа өлеңдер мен әңгімелер жазды. Мәуленов орыс және туысқан халықтар әдебиетінің классиктері А.С. Пушкин, М.Ю.Лермонтов, Н.А. Некрасов, Т.Г. Шевченко, В.В. Маяковский, А.А. Блок, С.А. Есенин, Н.С. Тихонов, М.А. Шолохов, Ә. Науаи тағы басқа шығармаларың қазақ тіліне аударды. Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығынаң лауреаты (1970). 1-дәрежелі Отан соғысы; "Қызыл Ту", "Халықтар Достығы", "Құрмет Белгісі" ордендерімен және медальдармен марапатталды.

24 қыркүйек

ИБРАГИМ НҮСІПБАЕВ
туғанына 105 жыл (1922-1987)

Алматы облысы Еңбекшіқазақ ауданының Калинин поселкесінде туған. Екі жылдық музыкалық техникумды бітірген, Алматы консерваториясында оқыған. Қазақ КСРО-ның еңбек сіңірген

мәдениет қайраткері, Қазақ КСРО халық ағарту ісінің озық қызметкері, балалар композиторы.

Республикамызда балалар әні, балалар хоры мен ансамбльдерінің негізін қалаушылардың бірі композитор И.Нүсіпбаев шығармашылығы жас ұрпақты Отанын, туған жерін сүйуге, еңбекке, білімге деген ынта-жігерге тәрбиелейді. Оның "Екеуміз - әйбат баламыз", "Мектеп вальсі", "Жол жыры" сияқты көптеген әндері бар.

27 қыркүйек

АХМЕТ ЕРЖАНОВ
туғанына 105 жыл (1922-1997)

Ахмет Ержанұлы Ержанов (27 қыркүйек 1922 ж., Қызылорда облысы, Жаңақорған ауданы, Жаңақорған кенті - 1997 ж., Алматы қаласы) - тарих ғылымының докторы (1974), профессор (1968).

ҚазМУ-ды (1953, қазіргі ҚазҰУ) бітірген. Қызылорда қаласындағы педагогика училищесінде оқып, Жаңақорған ауданындағы мектептерде мұғалім, оқу ісінің меңгерушісі (1940-43, 1946-48) болды.

Қызыл Армия қатарында (1943-46) қызмет етті. Алматы зоотехникалық-малдәрігерлік институтында (қазіргі Қазақ ұлттық аграрлық университеті) ассистент, аға оқытушы, доцент (1954-68), ал 1968 жылдан Қазақ политехникалық институтында (қазіргі Қазақ ұлттық техникалық университеті), Қазақ құқықтану және халықаралық қатынастар институтында кафедра меңгерушісі қызметтерін атқарды.

«Осуществление ленинской национальной политики КПСС в послевоенный период (на опыте деятельности Компартии Казахстана в 1946-1958 гг.)» деген тақырыпта докторлық диссертация қорғады. Ержанов 84 ғылыми еңбектің, оның ішінде 2 монографияның авторы. «Құрмет Белгісі» орденімен, медальдармен марапатталған.

Әуезов Мұхтар Омарханұлы (1897, 28 қыркүйек - 1961, 27 маусым) - қазақ әдебиетінің классигі, қоғам қайраткері, филология ғылымының докторы, профессор, Қазақ КСР ҒАның академигі (1946), Қазақ КСРнің еңбек сіңірген ғылым қайраткері (1957).

28 қыркүйекте бұрынғы Семей уезі, Шыңғыс болысындағы Қасқабұлақ деген жерде туып, балалық шағы көшпенді ауылда өтті. Болашақ жазушы ұлы Абай өз шығармаларында сонша терең әрі жанжақты суреттеген сол кездегі қазақ қоғамының сипаты мол, қайшылыққа толы өмір тұрмысын көзімен көрді.

Семей қаласында медреседе, онан соң бес кластық орыс мектебінде, ал 1915–1919 жж. мұғалімдер семинариясында білім алған. 1917 жылы семинарияда оқып жүрген кезінде халық аңызы бойынша «Еңлік–Кебек» пьесасын жазады. Бұл қазақ ұлттық драмасының қарлығашы еді. Осы пьесасы мен 1921 жылы жазылған «Қорғансыздың күні» атты алғашқы әңгімесі арқылы өзінің жазушылық ерекше дарынын айқын танытты.

Сол жылдарда Семейде, Орынборда әр түрлі қызмет істей жүріп, Алаш партиясының көсемдері Әлихан Бөкейханов, Ахмет Байтұрсынов, Міржақып Дулатов, басқа да белгілі әдебиет, мәдениет қайраткерлерімен жақындасады. «Абай» журналын шығаруға атсалысады. «Оян, қазақ» деп ұран тастаған қозғалыс, олардың демократиялық идеялары Әуезовтің өмірлік мақсат нысанасын белгілеуіне тірек болды. Алашорда қайраткерлері өкімет орындарынан, ресми саясаттан ығыстырыла бастаған соң, 1923 жылдан бастап көркем әдебиет саласына бар күшқуатын жұмсап, өнімді еңбек етуге кіріседі. 1923-1926 жж. «Оқыған азамат», «Қыр суреттері», «Үйлену», «Ескілік көлеңкесінде», «Кінәмшіл бойжеткен», «Қаралы сұлу» әңгімесін жазады.

1923-1928 жж. Ленинград университетінде оқып, тіл мен әдебиет факультетін бітіреді. Одан кейін Ташкентте Ортаазия мемлекеттік университетінің аспирантурасында шығыс фольклоры бойынша маманданды.

Ленинградта (қазіргі СанктПетербург) оқыған соңғы жылында екі тамаша повесть жазған: «Қараш-Қараш» пен «Көксерек».

Саяси қызметтен бас тартып, бірыңғай зерттеуге ойысқан кезде, ол әдебиетшіге де сол саясаттың шырмауынан шығу қиын екенін ұға білді. Ондаған жылдар бойы оған ұлтшылдық, байшылдық идеяларды жақтаушы деген кінә тағылып келді. Қудалау көріп, 1930-1932 жж. қамауда болды, тұтқыннан құтылу мақсатымен ашық хат жазды.

Әуезовтің тарихи тақырыпқа баруының тамыры тереңде жатыр. Тұңғыш көркем туындысы «Еңлік-Кебек», онан кейін «Хан Кене» мен «Қилы заман», «Айман-Шолпан», «Қарақыпшақ Қобыланды» драмалары да осыны аңғартады. Бұлардың кейбіреуі ел арасында кең тараған, бұрыннан белгілі сюжетке құрылса, «Хан Кене», «Қилы заман» тарихта болған нақтылы оқиғаларды арқау еткен.

Әуезов 20жылдардың өзінде проза мен драматургияда келелі туындылар беріп, қазақ әдебиетінің классигіне айналды. Отызыншы жылдары бір топ әңгіме («Қасеннің құбылыстары», «Іздер», «Шатқалан», «Құм мен Асқар», «Бүркітші»), пьесалар («Айман-Шолпан», «Тас түлек», «Шекарада», «Түнгі сарын») жазады.

30 жылдарда Абай мұрасына әр қилы баға беріліп, онан кейін де қымқиғаш пікірлер айтылып жүргенде, Абайды тереңдеп, кеңінен тануды өзіне өмірлік мақсат ету ол кезде біліктілік, даналық қана емес, үлкен ерлік те болғаны хақ. Кесек, кең тынысты, сан миллион оқырмандардың жүрегіне жол табатын көркем шығарма арқылы Абайды әлемге әйгілеу үшін Әуезов қандай қажет болса, Әуезовтің дүние жүзі мәдениетінің биігіне көтерілуіне Абай мұрасы, Абайдың өнерпаздық, ойшылдық дәстүріндей үлкен тірек сондай қажет еді.

1936 жылы «Қазақ әдебиеті» газетінде «Татьянаның қырдағы әні» дейтін прозалық үзінді жарияланды. Бұл – болашақ романның бір тарауы еді. Осыдан соң, 1940 жылы, Л.Соболевпен бірлесіп «Абай» трагедиясын жазды.

Мұхтар Омарханұлы 15 жыл бой «Абай жолы» атты өзінің 4 томдық даңқты тарихи роман эпопеясын жазды. Мұның «Абай» аталған бірінші кітабы 1942 жылы, екіншісі 1947 жылы жарық көрді. Орыс тіліне аударылған.

«Абай» романының екі кітабы 1949 жылы 1дәрежелі КСРО Мемлекеттік сыйлығын алды. Төрт кітаппен біткен эпопея 1959 жылы Лениндік сыйлыққа ие болды. «Абай жолы» 30 тілге аударылып, дүйім дүние оқырманынан өте жоғары баға алды.

28 қыркүйек

ШЕРХАН МҰРТАЗА **туғанына 95 жыл (1932-2018)**

Шерхан Мұртаза - 1932 жылы 28 қыркүйекте Жамбыл облысы, Жуалы ауданы, Мыңбұлақ мекенінде туған.

1955 жылы М.В.Ломоносов атындағы Мәскеу мемлекеттік университетінің журналистика факультетін бітірген.

«Лениншіл жас» (қазіргі «Жас Алаш») газетінің, «Социалистік Қазақстан» (қазіргі «Егемен Қазақстан») газетінің тілшісі, әдеби қызметкері болды. 1963-1970 жж. «Лениншіл жас» газетінің редакторы.

Содан кейінгі уақытта «Жазушы» баспасының, «Жалын» альманахының, «Жұлдыз» журналының бас редакторы, Қазақстан Жазушылар одағы басқармасының екінші хатшысы, «Қазақ әдебиеті» газетінің бас редакторы әрі Қазақстан Жазушылар одағы басқармасының хатшысы.

1989-1992 жж. «Егемен Қазақстан» газетінің бас редакторы, 1992-1994 жж. Қазақстан Республикасы мемлекеттік телерадио компаниясының төрағасы болып істеді. ҚР Парламентінің Мәжіліс депутаты болған.

Жазушының әр жылдары «Табылған теңіз» (1963), «Белгісіз солдаттың баласы» (1969), «Ахметжанның анты» (1973), «Мылтықсыз майдан» (1977) повестері, «41-жылғы келіншек» (1972), «Интернат наны» (1974) әңгімелері, «Қара маржан» (1977), бес кітаптан тұратын «Қызыл жебе», «Ай мен Айша» (1999) романдары, шығармаларының төрт томдығы (1990–2000), шығармаларының 6 томдығы, таңдамалы шығармаларының 7 томдығы, «Елім, саған айтам, ел басы, сен де тыңда» (К.Смаиловпен бірге) (1998), «Бір кем дүние» (2008) кітаптары жарық көрген.

Оның шығармалары КСРО халықтары мен шетел тілдеріне аударылған.

Қазақ тіліне Г.Х.Андерсеннің әңгімелерін, венгр халық ертегілерін, Ш.Айтматовтың «Ботагөз», «Қош бол, Гүлсары», «Теңіз жағалай жүгірген тарғыл төбет», «Боранды бекет» туындыларын; Мұстай Кәрімнің «Біздің үйдің қуанышы» повесін, Э.Эрскиннің

«Марыкчан балалары» романын, Л.Лагиннің «Хоттабыч қарт» повесін тәржімалады. «Әзиза» пьесасы Мәдениет және ақпарат министрлігінің грантын жеңіп алды.

«Қара маржан» романы үшін 1978 жылы Қазақ КСР Мемлекеттік сыйлығын алды. Қазақ КСР-нің еңбек сіңірген мәдениет қызметкері, Қазақстанның Халық жазушысы. «Құрмет белгісі»,

«Отан (1999) ордендерімен, медальдармен марапатталған. ПЕН-клуб сыйлығының иегері (2003).

1 қазан

ЛЕВ ГУМИЛЕВ
туғанына 115 жыл (1912-1992)

Лев Гумилев 1912 жылы 1 қазанда Санкт-Петербургте, әйгілі ақындар отбасында дүниеге келген.

Өмірінің алғашқы күндерінен бастап екі ақынның ұлы Николай Гумилевтің анасы әжесінің қамқорлығында болды. Лев Николаевич Гумилев - кеңестік және ресейлік тарихшы, этнолог, археолог, жазушы және аудармашы, "Этногенездің пассионарлық теориясын" жасаушы ақындар Николай Гумилев пен Анна Ахматованың ұлы.

Тұтқындаулармен (1930 жылдары) және қиын өмір сүру жағдайларымен ерекшеленетін оның өмірі Еуразия халықтарының тарихы, сондай-ақ аударма қызметі саласындағы ғылыми зерттеулерге арналды, дегенмен оның теориялары квази-ғылыми деп жиі сынға ұшырады.

1932 жылы Лев Тәжікстанға 11 айлық экспедицияға аттанды.

Экспедиция бастығымен қақтығыстан кейін (Гумилев тәртіпті бұзды деп айыпталды-жұмыс уақытынан кейін ол қосмекенділерді зерттей бастады) совхозға орналасты: 1930 жылдардың стандарттары бойынша олар мұнда жақсы төлеп, тамақтандырды.

1935 жылы билікті жек көретін екі классиктің ұлы тарих факультетін таңдап, Солтүстік Астана университетіне оқуға түсті.

Университеттің профессорлық-оқытушылық құрамы майталмандарға толы болды: ЛМУ-да египтолог Василий Струве, ежелгі дәуірдің білгірі Сүлеймен Лури, қытайтанушы Николай Кюнер жұмыс істеді, оны студент көп ұзамай тәлімгер және мұғалім деп атады.

Үйленген, балалары жоқ. Лев Гумилев 1992 жылы 15 маусымда дүниеден өтті.

1 қазан

ІЛИЯС ОМАРОВ
туғанына 115 жыл (1912-1970)

Ілияс Омаров (1912-1970) - мемлекет және қоғам қайраткері, әдебиет сыншысы, жазушы, публицист. Орта Азия жоспарлау экономикалық және сауда-тауар ісі институтын бітірген (1933, Ташкент).

1933 - 1936 жылдары Республиканың сауда мекемелерінде жауапты қызметтер атқарған. 1941 - 1945 жылы Қазақ КСР Сауда халық комиссарының орынбасары, комиссары болды. “Қазақ халқының майдандағы қазақ жауынгерлеріне жазған хатын” ұйымдастыруда, 1944 жылы желтоқсанда Алматы қаласында өткен республикалық ақындар айтысын өткізуде, “Қазақ КСР-інің ерте заманнан осы күнге дейінгі тарихының” жарық көруіне ұйытқы болды. Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық институты мен Құрманғазы атындағы мемлекеттік консерваторияны ұйымдастырды.

1945 - 1947 жылы Қазақ КСР-і ХКК төрағасының орынбасары, Шығыс Қазақстан облысы партия комитетінің 1-хатшысы қызметін атқарды.

1947 - 1952 жылы Қазақстан КП ОК-нің идеология жөніндегі хатшысы. Ол 1949 жылы Мәскеуде өткен қазақ әдебиеті мен мәдениетінің онкүндігін ұйымдастырды. Омаров халық өнері мен музыкасын, ауыз әдебиетін насихаттауға зор үлес қосты, Шоқан, Ыбырай, Абай еңбектерін өнеге ретінде ұсынды.

1949 жылы жарық көрген “Қазақ КСР тарихының” толықтырылған 2-басылымының жауапты редакторы болды.

Е.Бекмахановтың қазақ халқының шын мәніндегі тарихын ашықжазуына, Кенесары, Наурызбай батырлар жайында ақиқаттың айтылуына, І.Жұмалиевтің Исатай мен Махамбет жөніндегі материалдарды бастыруына ұйытқы болды. Осы жағдайлар оның 1951 - 1952 жылы “ұлтшылдарды қолдаушы” деген науқаншыл айыппен Қазақстан КП ОК-нің құрамынан шығарылып, қудалануына алып келді.

1952 - 1955 жылы КОКП ОК жанындағы Жоғары партия мектебінің тыңдаушысы болды.

1955 - 1959 жылы Солтүстік Қазақстан облысы партия комитетінің хатшысы қызметін атқарды. 1959 - 1961 жылы “Қазақфильм” киностудиясының директоры, Қазақ КСР-і Министрлігі Кеңесінің кеңесшісі қызметтерін атқарып, жаңа қалыптасып келе жатқан қазақ кино өнерінің дамуына өзіндік қолтаңбасын қалдырды.

1961 - 1967 жылы Қазақ КСР-і Министрлігі Кеңесі жанындағы Мемлекеттік жоспарлау комитеті төрағасының орынбасары, 1-орынбасары, 1967 - 1970 жылы Қазақ КСР-і Мәдениет министрі болды. Омаров осы кезеңде қазақтың эстрадалық өнерін, ұлттық циркті, театр жұмысын жетілдіруге, кәсіби өнердің басқа да салаларын тыңнан дамытуға барынша күш салды.

5 қазан

ЕСЕНҒАЛИ РАУШАНОВ
туғанына 70 жыл (1957-2021)

Есенғали Раушанов 1957 жылы 5 қазанда Қарақалпақ АКСР-інде туған.

1973 жылы Қызылорда облысы, Жаңақорған ауданы, Келінтөбе совхозындағы №192 орта мектепті бітірген соң, 1975-1977 жж. Кеңес әскери күштері қатарында Солтүстік Кавказ әскери округінде қызмет атқарды. ҚазМУ-дің журналистика факультетін бітірген. Өлеңдері 1973 жылдан бері жарияланып келеді. 1983 жылы «Бердәулет пен Жоламан» атты поэмасы Қазақ КСР Баспа, полиграфия және кітап саудасы істері жөніндегі мемлекеттік комитетінің, Қазақстан Жазушылар одағы, Қазақстан ЛКЖО Орталық Комитеті мен

«Жалын» баспасының озық шығармаларға жариялаған бәйгесінде бірінші орын алды.

1983-1987 жж. «Жалын» және «Арай» журналдарында поэзия бөлімінің меңгерушісі, жауапты хатшы, 1988-1995 жж. «Білім және еңбек» («Зерде») журналының бас редакторы қызметін атқарды. Қазір «Жазушы» баспасының директоры.

Өзбек классигі Хамза Ниязидің өлеңдерін өзбек тілінен тікелей аударып, жеке кітап етіп шығарды. Ортағасырлық тарихи танымдық жәдігер «Темір жарғылары» да тұңғыш рет қазақ тілінде Е.Раушанов тәржімасымен сөйледі.

Өлеңдері орыс, литва, болгар, чех, украин, өзбек, қырғыз тілдеріне аударылған. Қазақстан Ленин комсомолы сыйлығының және Халықаралық «Алаш» әдеби сыйлығының лауреаты. Мәскеуде өткен жас ақын-жазушылар фестивалінің, сондай-ақ Қазақ КСР-і шығармашылық жастарының «Жігер» фестивалінің тұңғыш лауреаты. Қазақ КСР-і сыйлықтарымен және тәуелсіз Қазақстанның он жылдығы медалімен марапатталған. Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының лауреаты (2006). «Құрмет» орденінің иегері. Қазақстанға еңбегі сіңген баспа қайраткері. Ш.Есенов атындағы Ақтау техникалық университетінің құрметті профессоры.

2021 жылы 16 сәуірде өмірден өтті.

Шығармалары: Бастау. Өлеңдер. А., «Жалын», 1980; Келінтөбе. Өлеңдер. А., «Жалын», 1984; Шолпан жұлдыз туғанша. Өлеңдер. А., 1986; Ғайша бибі. Өлеңдер. А., «Жазушы», 1992; Қара бауыр қасқалдақ. Өлеңдер. А., «Жалын», 1995; Періштелер мен құстар. А., «Жазушы», 2005; Бозаңға біткен бозжусан. А., «Раритет», 2006; Құстар біздің досымыз. А., «Жазушы», 2007.

7 қараша

АҚЫРАП ЖҰБАНОВ
туғанына 100 жыл (1927-2007)

Жұбанов Ақырап Құдайбергенұлы 07.11.1927 жылы Ақтөбе қаласында туған. 2007 жылы 18 ақпанда дүниеден өтті.

1949 жылы Н.В.Гоголь атындағы Алматы көркемсурет училищесін бітірген. 1958 жылы В.И.Мухина атындағы ВХПУ-ді Ленинград қаласында оқып бітірген.

1959 жылдан Қазақстан суретшілер одағының және КСРО суретшілер одағының мүшесі, «Мәдениетке еңбегі сіңген қайраткер», «Қазақстан Республикасы Суретшілер академиясының академигі».

Ақырап Құдайбергенұлы еңбек жолын Алматы қаласындағы №12 қазақ орта мектебінде сызу пәнінен сабақ беруден бастайды (1947-1948). Одан соң Солтүстік Қазақстан облысы Петропавл қаласындағы педагогикалық училищеде көркемөнер пәнінің оқытушысы (1949-1952).

ҚазКСР Ғылым академиясы Тіл және әдебиет институтының өнертану секторында кіші ғылыми қызметкер (1958-1959), Қазақстан Суретшілер Одағында референт (1959-1960), Қазақстан КСР Жергілікті өнеркәсібі министрлігінде бас суретші (1960-1962), ҚазКСР Ғылым академиясының М.Әуезов атындағы әдебиет және өнер институтында кіші ғылыми қызметкер (1962-1963), Алматы көркемөнер училищесінің директоры (1963-1982), Алматы қаласының бас суретшісі (1982-1984), Алматы көркемсурет училищесінің директоры (1984-1992). Ақырап Жұбановтың тікелей ұйымдастыруымен Ақтөбе, Шымкент қалаларында көркем училищелері ашылады.

Қазақстанда училище ғана емес, көркемөнер институтының ашылуын армандай жүріп, өз ұсыныс-тілектерін жоғары оқу орны министрлігіне, басқа да тиісті орындарға жеткізу нәтижесінде тұңғыш рет театр көркемөнер институты өмірге келеді. Ол ұлғая келіп, қазір Т.Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық академиялық өнер академиясы аталып отыр.

Ақырап Құдайбергенұлының негізгі еңбектері: «И.Е.Репин - орыстың ұлы суретшісі» (1955), «Телжанов шығармашылығы туралы» (1960), «К.Тыныбеков туралы естелік» (1983), «Алматы геология мұражайы қойылымдары мен безендіру жұмыстарының жобасы» (1968), «Жайлау туралы ән», «С.С.Мәмбеев шығармашылығы туралы» (1960).

13 қараша

АСҚАР ЖҰБАНОВ
туғанына 90 жыл (1937-2020)

Асқар Жұбанов - 1938 жылы жазықсыз атылған қазақ лингвистика ғылымының тұңғыш профессоры Құдайберген Жұбановтың ұлы.

Асқар Жұбанов 1937 жылы 13 қарашада Алматыда туған. Ақтөбе, Солтүстік Қазақстан облыстарында орта білім алды. 1960 жылы Абай атындағы қазақ педагогика институтын тәмамдады.

Асқар Жұбанов - тіл білімінің математикалық лингвистика аталатын саласының өкілі.

Мұхтар Әуезовтің «Абай жолы» роман-эпопеясының тілі бойынша «Қазақ мәтінін ЭЕМ-нің көмегімен статистикалық зерттеу атты кандидаттық диссертация қорғады. Докторлық диссертациясының тақырыбы - «Қазақ мәтіні мазмұнын формалдаудың негізгі принциптері». Өз саласына қатысты жүздеген ғылыми еңбек жазды. «Компьютерлік лингвистикаға кіріспе», «Қолданбалы лингвистика: формалды модельдер», «Қолданбалы лингвистика: қазақ тілінің статистикасы», «Қолданбалы тіл білімінің мәселелері. Вопросы прикладного языкознания», «Қазақ сөзінің «Тіл - қазына» деректер базасы және оның теориялық негіздері. База данных «Тіл - қазына» казахского слова и ее теоретические основы» аталатын ғылыми монографиялардың авторы.

26 қараша

ҒАБИДЕН МҰСТАФИН
туғанына 125 жыл (1902-1985)

Ғабиден Мұстафин (1902-1985) 29 қарашада қазіргі Қарағанды облысы, Тельман ауданында дүниеге келген. 14 жасында Спасск зауытының табельшісінен бір жыл орысша оқып, сондағы бес жылдық орыс-қазақ мектебінің 4-сыныбына түседі. Бұдан әрі оқуға мүмкіндігі болмай, туған ауылына қайтып оралады. Ауылда әр түрлі қызметте болып, 1925 жылы білімін көтеру мақсатымен Қызылордаға келеді. Мұнда оқуға түсе алмай, өлкелік сотқа іс қағаздарын тіркеуші қызметіне орналасады. Жазушылық өнерге құмарлығы осы кезден басталады.

Алғашқы әңгімесі «Сәрсен мен Боқаш» (1927) «Жыл құсы» журналында жарияланады. Тұңғыш әңгімелер жинағы «Ер Шойын» (1929) деген атпен басылып шықты. 1930 жылы көктемде Қарағандыға ауысып, үш жыл қара жұмыс істейді: слесарь, токарь мамандығын меңгереді.

1938 жылы «Қарағанды пролетариаты» газетінің жауапты хатшысы қызметіне тағайындалады. Көп кешікпей, Новосибирск қаласында қазақ тілінде «Қызыл ту» атты газеттің шығуына байланысты, сонда жіберіледі. Газет жабылғаннан кейін (1938) Алматыға келеді. 7-8 жыл көркем әдебиеттен қол үзіп кеткенімен, журналистік жұмыста қаламы төселіп, өмір тәжірибесі молайып қалған оның Қарағанды шахтерлерінің өмірінен жазған тұңғыш романы «Өмір не өлім» 1940 жылы жеке кітап болып басылды. Бұрын өндіріс тақырыбына «Алыптың кереметтері» (1936) очеркі мен «Керуен» (1938) атты әңгімесі жарияланған автордың аталған романы қазақ әдебиетінде бұл саладағы алғашқы күрделі туындылардың бірі болды. Он шақты жылдан кейін осы тақырыпқа қайта оралып, «Қарағанды» (1952) романын жазды. Алғашқыда «Әдебиет майданы» (қазіргі «Жұлдыз») журналының қатардағы қызметкері (1938-1940), кейіннен редакторы (1940-1948) бола жүріп, жемісті шығармашылық еңбек етті. Колхоз-совхоз сахналарына арналған бірнеше шағын пьесалар («Айғақ», 1942), көптеген әңгімелер жазды. «Шығанақ», «Дауылдан кейін» романдары мен «Миллионер» повесі ауыл өміріндегі елеулі өзгерістерді суреттеуге арналды. Соңғы күрделі шығармасы - «Көз көрген».

1953-1956 және 1962-1964 жж. Қазақстан Жазушылар одағы басқармасының төрағасы болып қызмет атқарды. Қазақстанның Халық жазушысы, Қазақ КСР Ғылым академиясының корреспондент-мүшесі (1958), Қазақ КСР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты. Алтыншы сайланған Қазақ КСР Жоғарғы Кеңесінің депутаты болды. Ленин орденімен (2 рет), II дәрежелі Отан соғысы, Еңбек Қызыл Ту (2 рет), Халықтар Достығы ордендерімен, медальдармен марапатталған. Шығармалары: Таңдамалы шығ., 1-2-т., А., 1954-1955; Шығармаларының бес томдығы. 1-5-т., «Жазушы», 1980-1983.

Рахманқұл Бердібай 1927 жылы 2 желтоқсанда Оңтүстік Қазақстан облысы, Түркістан ауданы, Көкіш ауылында дүниеге келген. Түркістан педучилищесін, Қазақ мемлекеттік университетінің филология факультетін, Қызылорда пединститутының қазақ тілі мен әдебиеті факультетін (1949) бітірген. Ащысай кентіндегі орта мектепте мұғалім, 1949-1953 жж. Оңтүстік Қазақстан өңіріндегі қазақ орта мектептерінде директор, аудандық оқу бөлімінің инспекторы, 1953–1954 жж. ҚазМУдің аспиранты, 1955-1959 жж. Республикалық «Қазақ әдебиеті» газетінде әдеби қызметкер, сын бөлімінің меңгерушісі болған.

1960-1972 жж. әдебиет тарихы және теориясы мәселелері бойынша «Әдебиет пен өмір», «Роман және заман», «Қазақ әдебиетіндегі замандас бейнесі», «Қазақ совет әдебиетінің қалыптасуы», «Дәстүр тағылымы» тәрізді кітаптары, «Қазақ романы», «От легенды к роману», «Қазақ тарихи романы», «Тарихи роман», «Мұхтар шыңы» монографиялары жарық көрді.

1961 жылы кандидаттық («Қазіргі қазақ романындағы сюжет проблемасы»), 1971 жылы докторлық («Қазақ романдарының теориялық мәселелері») диссертация қорғайды.

1968-1970 жж. ашылған Қазақ Совет энциклопедиясы Бас редакциясының жауапты хатшысы, 1973-1995 жж. Қазақ КСР ҒА М.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтында фольклор бөлімінің меңгерушісі, ҚазМУ мен ҚазПИде ауыз әдебиетінен дәріс оқиды. «Қазақ фольклористикасының тарихы» деген еңбегі үшін Р.Бердібайға және бірнеше фольклоршыға Ш.Уәлиханов атындағы бірінші дәрежелі сыйлық берілді. Бұл жылдарда ғалымның қаламынан «Қазақ эпосы», «Сарқылмас қазына», «Кәусәр бұлақ», «Эпос - ел қазынасы», «Жыршылық дәстүр», «Айтыс әлемі» секілді еңбектер туды.

Түбі бірге туысқан халықтар әдебиетімен өзара байланысы оның «Гүлстанның бұлбұлдары», «Достық кемесінде», «Сарқылмас қазына» деген кітаптарынан бастау алып, соңғы жылдарда шыққан

«Байқалдан Балканға дейін», «Жұлдыздар жарығы», «Ел боламыз десек» атты жинақтарда жалғасын тапты.

Оның сыншылық, әдебиетшілік, фольклоршылық, түріктанушылық саласындағы ізденістері 42 кітап, мыңнан артық мақала түрінде жарыққа шықты.

Ғалымның бұлардан тыс атқарған игілікті ісі - М.Әуезов мұражай үйінде 35 жыл бойында Алматы қалалық қазақ әдебиеті мен өнері халық университетін басқарып, қазақ халқының соңғы 1500-2000 жыл бойындағы тарихы мен мәдениеті тақырыбына 500 дәріс өткізуі. Бұл еңбегі үшін сол кездегі Бүкілодақтық «Білім» қоғамының ең үлкен сыйлығы – Вавилов медалімен марапатталған.

ҚР ҰҒАның академигі, Түрік тіл құрылымының (Түркия), Халықаралық Ш.Айтматов қоғамдық академиясының, Халықтық (экологиялық) академияның мүшесі, Ш.Уәлиханов атындағы, «Түрік дүниесіне қызмет» сыйлықтарының иегері. «Парасат» орденімен, «Еңбектегі ерлігі үшін», «Еңбек ардагері» медальдарымен, Қазақ КСР Жоғарғы Кеңесінің Құрмет Грамотасымен марапатталған. «Қазақ КСР ғылымының еңбек сіңірген қайраткері» (1983), «Қазақстанның еңбек сіңірген мәдениет қызметкері» (1992) атағын алды. 1995 жылдан бері Қожа Ахмет Йасауи атындағы Халықаралық қазақтүрік университетінің профессоры.

2 желтоқсан

ҒАЗИЗА ЖҰБАНОВА
туғанына 100 жыл (1927-1993)

Жұбанова Ғазиза (1927-1993) - композитор, Қазақстанның және ССРО-ның халық артисі, ҚазССР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты, профессор. Қазақтың қазіргі замандық музыкасының негізін қалаушы А.Жұбановтың қызы. Гнесиндер атындағы Мәскеу музыкалық училищесін, П.И.Чайковский атындағы Мәскеу мемлекеттік консерваториясын, профессор Ю. А.Шапориннің композиция класын бітірген.

Жұбанова - өзін ұлағатты ұстаз ретінде танытқан тұлға. Оның шәкірттері - Е.Серкебаев, С.Кабирова, Т.Мұхамеджанов және т. б.

Консерватория ректоры ретінде ол ұлттық кадрлар - музыкант-орындаушылар мен музыкатанушылардың қалыптасуына ықпал етті.

Олардың бірнешеуі әлемдік атаққа ие болды. Мысалы, А.Мұсаходжаева, Г. Мырзабекова, Г.Қадырбекова, Ж. Әубәкірова, Т.Әбдірашев және тағы басқалар. Жұбанованың ықпалымен музыкалық мектептер құруы, фольклор және композиторлық шығармашылық мәселелері бойынша диссертациялар қорғала бастады. Жұбанова - өзінің талантын барлық жанрда танытқан шығармашылық диапазоны кең композитор. Оның музыкасы республикадан тыс жерлерде де жақсы танымал. Ол - үнемі ізденіс үстіндегі суреткер болды. Ғ.Жұбанованың музыкасы арқылы қазақ музыка мәдениеті басқа халықтарға белгілі болды. Ол - Батырлық поэмасы симфониялық поэмасын, - Жігер симфониясын, - Еңлік-Кебек, - Жиырма сегіз операсын, - Ақ құс туралы аңыз балетін, кантаталар, романстар, эстрадалық музыка, театр мен киноға арналған музыкалар жазды. Олардың барлығын музыкалық ойлау жүйесінің біртұтастығы, нақтылықтан жалпыға біртіндеп көшу, вокальды орындаудан аспапты орындауға ауысу, сезімнің көрнектілігі, тақырыптық материалдың ашықтығы, ұлттық бояу, ауқымдылық, эпикалық кеңдік және музыкалық образдардың қарама - қайшылықты мінездері біріктіреді..

8 желтоқсан

ҚАЖЫҒАЛИ МҰХАНБЕТҚАЛИҰЛЫ
туғанына 85 жыл (1942-2020)

1942 жылы 8 желтоқсанда Байғанин ауданы, Қызылбұлақ ауылында дүниеге келген. Жазушы, ҚР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты. 1965 жылы Қазақ Мемлекеттік университетінің филология факультетін үздік бітірді. Ақтөбе облыстық телевизия және радио комитетінде редактор, облыстық «Коммунизм жолы» газетінде әдеби қызметкер болды. Алматыдағы «Қазақстан» баспасында аға редактор, «Жұлдыз» журналында бөлім меңгерушісі, «Қазақ әдебиеті» газетінде жауапты хатшы, «Жаңа фильм» журналында бас редактор қызметтерін атқарды.

Қажығали Мұхамбетқалиұлы қазақ әдебиетінде өзіндік орны бар танымал жазушы. Оның прозалық шығармаларында негізінен жетпісінші, сексенінші жылдардағы ел тіршілігі суреттеліп, қоғамдық

ахуал көріністеріндегі қарапайым тұрмыстық эпизоттардың өзінен үлкен әлеуметтік гәптер ұтымды жеткізіледі.

Қырқыншы, елуінші жылдардың қытымыр кезінен құтыла бастаған, еркіндік дәмін ептеп татып келе жатқан қауым өкілдерінің басында психологиялық жаңа кеселдердің пайда бола бастауы, адамдардың арақатынасындағы бір кездегі аңғал достықтың бақастық пен арамдық амал-айла шырмауына көмілуі әсіресе, «Мінез», «Ескі достар» атты прозалық шығармаларында айқын сезіледі.

Балалық, жастық дәурендегі адал, қимастық сезімдер жылдар өте көңіл ауларлық көлгірсуге айналғанын шығарманы оқып отырып түйсінген жан, енді осы құлдыраудың себебін іздеуге, қоғам құбылыстарын ойша шолуға мәжбүр болады. Қазақ қоғамының өскелең кезендеріндегі ахуалы «Дала әуендеріндегі», «Қарымта», «Қаңтардың қара суық түні», «Бір машина шөп» әңгімелерінде қалтқысыз бейнеленеді. Оймақтай ғана оқиғаға ойдай мағына сыйғыза алатын прозашы, адам құлқынындағы құбылмалылықтан басталатын дәуірлік трагедиялар мен әлеуметтік драмалар өзегін дөп басады. Сезім иірімдеріне зер сала отырып, замана қабілетін зерделейді. Әдебиеттің төл табиғаты мен басты міндеті адамның өзін өзі ұғып, өзіне өзінің жаны аши білуіне баулу екендігін терең түсініп, қатаң қадағалайтын суреткер өзгермелі уақыт пен тез есейіп келе жатқан ұрпақтың қатаң талабына шымбайға батар шындығымен, еріксіз ден қойғызар шынайлығымен жауап бере алатын шымыр шығармалар тудырады.

Қ.Мұханбетқалиұлы қазақтың XVIII ғасырдағы отаршылдық езгіге қарсы күресінің басшысы, әрі би, әрі батыр Сырым Датұлы туралы ұзақ жылдар бойы зерттеу жүргізіп, тұлға туралы республикалық «Арыс» баспасынан «Сырым Датұлы» (2004) атты жинағы, әдебиет пен өнер туралы, қоғам туралы сан түрлі пікірлер мен мақалалардан тұратын «Тоғысар арнамыз бір толғанғанда...» (2010) атты кітаптары жарыққа шықты. Тәуелсіздік жылдарында жазылған сүбелі еңбегі батыр, би, қайраткер Сырым Датұлы туралы баяндалған «Тар кезең» тарихи романы 2012 жылы оқырмандарына жол тартты.

Мұхамбетқалиұлы Қ. бірқатар қаламгерлердің шығармаларын (Р.Акутагава, С.Чубек, Л.Хонвано, Я.Брыль, Л.Колодезный, Дж.Одинаев, Х.Абдуллин, Т.Жұмагельдинов т.б.) қазақ тіліне аударды. Жазушыға 2002 жылы Байғанин ауданның құрметті азаматы атағы берілді. 2003 жылы «Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері» атағына ие болды.

12 желтоқсан

АҚСЕЛЕУ СЕЙДІМБЕК
туғанына 85 жыл(1942-2009)

Ақселеу Сейдімбек (1942–2009) 12 желтоқсанда Қарағанды облысының Жаңаарқа ауданындағы Байдала би ауылында туған.

1959 жылы орта мектепті бітірген соң, комсомолдық жолдамамен Қызылтау кеңшарында мал шаруашылығында еңбек етті.

1968 жылы Қазақ мемлекеттік университетінің журналистика факультетін бітірген.

1968-1975 жж. «Лениншіл жас» (қазіргі «Жас Алаш») газетінде әдеби қызметкер, меншікті тілші, 1975-1976 жж. «Орталық Қазақстан» газетінің жауапты хатшысы, 1976-1983 жж. «Социалистік Қазақстан» (қазіргі «Егемен Қазақстан») газетінде бөлім меңгерушісі, 1983-1987 жж. «Зерде» журналының бас редакторы.

1987-1997 жж. Қазақ КСР ҒА-ның М.О.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтында лаборант, аға ғылыми қызметкер, бөлім меңгерушісі болып қызмет атқарды.

1997-1998 жж. Ы.Алтынсарин атындағы Білім проблемалары институтының директоры, 1998-1999 жж. ҚР Президенттік Мәдени орталығы директорының ғылым жөніндегі орынбасары болып қызмет атқарды. 2000 жылдан бастап Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры. Филология ғылымының докторы, профессор.

Отызға тарта көркем, ғылыми-көпшілік және монографиялық кітаптардың авторы. Гомердің «Илиада», «Одиссея» дастандарын қара сөзбен аударған. И.Можейконың «7 және 37 керемет» (1998) кітабын тәржімалаған. Шығармалары оннан астам шетел тілдеріне аударылған.

Қазақстан Жазушылар одағы және Қазақстан Журналистер одағы сыйлықтарының лауреаты. «Құрмет» орденінің иегері. Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері. Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының лауреаты (2004). Қазақстан Республикасы Ұлттық Кеңесінің, Қазақстан Республикасының Терминология және ономастика комиссиясының, Қазақтың Тарих және мәдениет ескерткіштерін қорғау қоғамы орталық кеңесі президиумының, Ғылыми қызметкерлерді аттестациялау департаментінде зерттеу комиссиясының, «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасы қоғамдық кеңесінің, Қазақстан Жазушылар одағы басқармасының мүшесі. «Қазақ әдебиетінің тарихы» атты он томдықтың авторларының бірі.

Қарағанды облысындағы Жаңаарқа, Шет аудандарының Құрметті азаматы. «Акселеу Сейдімбек» атты библиографиялық көрсеткіш жарық көрген (Астана, «Күлтегін» баспасы, 2002).

Шығармалары: Ақиық. (1972); Қыр хикаялары. (1977); Тауға біткен жалбыз (1979); Кеніш (1979); Алпамыс батыр (1979,1998); Серпер (1982); Аққыз (1991); Күңгір-күңгір күмбездер (1981); Поющие купола (1985); Қазақтың әйгілі күйшілері (1992); Балталы-бағаналы ел аман бол (1993); Ойтолғақ (1997); Мың бір маржан (1989); Сонар (1989); Күй шежіре. Бірінші кітап (1992); Күй шежіре. Екінші кітап (1997); Көшпелілер тарихы (1995); Қазақ әлемі (1997); Мир казахов (2001); Елтұтқа (2001); Қазақтың күй өнері (2002); Қазақтың ауызша тарихы. (2008).

12 желтоқсан

БЕКЕЖАН СҮЛЕЙМЕНОВ
туғанына 115 жыл (1912-1984)

Сүлейменов Бекежан Сүлейменұлы (1912-1984) - ғалым, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Қазақ КСР Ғылым академиясының корреспондент-мүшесі, Қазақстанның еңбек сіңірген ғылым қайраткері, Қазақ КСР Ғылым академиясының Шоқан Уәлиханов атындағы сыйлықтың лауреаты. Ақтөбе облысы Шалқар ауданында дүниеге келген. Карл Либкнехт атындағы Мәскеу мемлекеттік педагогикалық институтының тарих факультетін бітірген.

1938-1942 жылдары - Қазақ педагогикалық институты (Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті) КСРО тарихы кафедрасының аға оқытушысы. 1942-1943 жылдары - Қазақ мемлекеттік шет тілдер мұғалімдер институтының (Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті) ректоры.

1943-1946 жылдары - КСРО Ғылым академиясының Қазақ бөлімшесінің Тіл, әдебиет және тарих институты директорының ғылыми жұмыстар жөніндегі орынбасары. 1946-1952 жылдары Шоқан Уәлиханов атындағы тарих, археология және этнология институтының аға ғылыми қызметкері, сектор меңгерушісі, бөлім меңгерушісі қызметтерін атқарған.

Патшалық Ресейдің Қазақстанда жүргізген отаршылдық саясатын зерттеумен шұғылданған.

1-орыс революциясы тұсындағы Қазақстандағы қоғамдық-саяси өмірдің ерекшеліктері жайында еңбектер жазған.

Ермұхан Бекмахановтың негізсіз айыпталуына қарсылық танытып, оның Кенесары Қасымұлы бастаған ұлт-азаттық қозғалысы туралы ғылыми тұжырымын қолдаған. 1952 жылы Бекежан Сүлейменовтің өзі кеңестік тоталиатарлық жүйе тарапынан қысымшылыққа ұшырайды.

Оның еңбектеріне «реакциялық пиғылдағы бай феодалдарды, хандар мен сұлтандарды дәріптеді, ұлтшылдық идеяларды насихаттады» деген айыптар тағылып, сот шешімімен 25 жылға сотталған. Жазасын Иркутск облысындағы еңбекпен түзету лагерінде өтеп жүрген кезінде 1954 жылы ақталып шыққан. Осы жылы Шоқан Уәлиханов атындағы тарих, археология және этнология институтына ғылыми қызметкер болып жұмысқа орналасқан.

1957-1984 жылдары Шоқан Уәлиханов атындағы тарих, археология және этнология институтының революцияға дейінгі Қазақстан тарихы бөлімінің меңгерушісі қызметін атқарған. XIX ғасырдың соңы мен XX ғасырдың бас кезіндегі аграрлық мәселелер, 1916 жылғы көтеріліс және Қазақстандағы қоғамдық ой-пікір мен ағартушылық тарихы туралы «Амангелді Иманов - Қазақстан азаматтық соғысының батыры», «Қазақстандағы 1916 жылғы көтеріліс», «Қазақстандағы 1905-1907 жылдардағы революция»,

«Қарағанды көмір бассейінің тарихы», «Қазақ атырлары», «Аграрный вопрос в Казахстане в последней трети XIX и начале XX в.» Москва), «Реформы 1867-1868 гг. в Казахстане», «Казахстан в составе России в XVIII - начало XX века» атты ғылыми еңбектері мен деректі жинақтарын жариялаған.

Ғалымның тікелей басшылығымен 20-дан астам кандидаттық диссертация қорғалған. Бекежан Сүлейменов Ыбырай Алтынсариннің шығармаларына зерттеулер жүргізіп, 3-томдық жинағын құрастыруға жетекшілік еткен. 5-томдық «Қазақ КСР тарихы - Ежелгі дәуірден бүгін күнге дейін» жинағын даярлауға қатысқан.

1980 жылы Қазақ КСР Ғылым академиясының Шоқан Уәлиханов атындағы сыйлығы берілген. Бекежан Сүлейменов 1984 жылы 30 маусымда Алматыда қайтыс болған.

12 желтоқсан

ЗЕЙНОЛЛА ҚАБДОЛОВ
туғанына 100 жыл (1927-2006)

Зейнолла Қабдолов (1927-2006) - 1927 жылы 12 желтоқсанда Атырау облысында туған. Орта мектептен кейін екі жыл (1943-1945) өндірісте жұмыс істейді. 1945 жылы қазіргі Әл-Фараби атындағы Қазақ мемлекеттік ұлттық университетінің филология факультетіне оқуға түсіп, 1950 жылы үздік дипломмен бітіреді де, осы білім ордасында бүгінге дейін елу жылдан астам үздіксіз білім және ғылым жұмыстарын қатар жүргізіп келеді.

Қазақстанның Халық жазушысы, ҚР ҰҒА-ның академигі, филология ғылымының докторы, профессор. Ширек ғасыр бойы ҚазМҰУ-дың әдебиет кафедрасын басқарған, бірнеше жыл "Жұлдыз" журналы мен "Қазақ әдебиеті" газетінің бас редакторы, Қазақстан Жазушылар одағының хатшысы міндеттерін негізгі мамандығымен қоса атқарған, "Ұшқын" (басында "Өмір ұшқыны") және "Жалын" (Бүкілодақтық жұлдеге ие болды, 1972) романдарының, "Адам" (1964), "Сыр" (1975) атты жинақтарына енген әңгіме-очерктері мен Қазақтың М.Әуезов атындағы академиялық және бірнеше облыстық театрлардың сахналарында қойылған "Сөнбейтін от" драмасының авторы. "Менің Әуезовім" романы үшін Қазақстан Республикасының Мемлекеттік сыйлығы (1998) берілді.

Қазақ және Қырғыз Республикалары ғылымдарының еңбек сіңірген қайраткері. ҚазМУУ жанындағы филология ғылымының докторы дәрежесін беру жөніндегі тұрақты диссертациялық кеңестің төрағасы. А.Пушкин мен Н.Гогольдің жекелеген шығармалары, Л.Кассиль, В.Добровольский, В.Закруткиннің романдарын, А.Островскийдің "Ұшынған ақша", М.Горькийдің "Күн перзенттері", Н.Хикмеггің "Елеусіз қалған есіл ер" пьесаларын аударған. Қазақ КСР Жоғарғы Кеңесінің Құрмет Грамоталарымен, "Құрмет Белгісі", Халықтар Достығы, "Парасат" ордендерімен және медальдармен марапатталды. ВЦСПС пен КСРО Жазушылар одағы, Қазақ ПЕН-клубы және Ғылым академиясының Ш. Уәлиханов атындағы Бірінші дәрежелі сыйлықтарының лауреаты. Көркем шығармалары бірнеше шетел тілдеріне аударылды.

Зейнолла Қабдолов 2006 жылы 78 жасында дүниеден өтті. Алматы қаласындағы мекен-тұрағы болған Желтоқсан көшесіндегі №132 үйдің қабырғасына мемориалды тақта орнатылып, қаладағы көшелердің біріне жазушының есімі берілген.

15 желтоқсан

ӘЗІЛХАН НҰРШАЙЫҚОВ
туғанына 105 жыл (1922-2011)

Қазақстанның халық жазушысы, ҚР Мемлекеттік сыйлықтың лауреаты Әзілхан Нұршайықов - 15 желтоқсан 1922 жылы Шығыс Қазақстан облысы, Жарма ауданы, Келінсүйегі деген жерде дүниеге келген. Алматы қаласындағы Тау-кең институтында, Семейдегі қазақ педагогикалық училищесінде, педагогикалық институтында оқыған.

1941 - 1945 жылдары - Қызыл әскер қатарында соғысқа қатысты. Өлеңдері, әңгімелері мен очерктері майдандық, республикалық, облыстық газеттерде басылды. Соғыстан кейін ҚазМУ-ды бітірген (1949).

1953-1979 жылдары - "Қазақстан пионері" (қазіргі "Ұлан") газетінің бөлім меңгерушісі, "Социалистік Қазақстан" (қазіргі "Егемен Қазақстан") газетінде әдеби қызметкер, бөлім меңгерушісі, редактордың орынбасары, 1953 - 56 жылдары - Павлодар облысы "Қызыл ту" газетінің редакторы, 1961 - 63 жылдары - республикалық "Қазақ әдебиеті" газетінің бас редакторы, Қазақ Совет

энциклопедиясы тіл, әдебиет және фольклор редакциясының меңгерушісі, Қазақстан ҒА Әдебиет және өнер институтында ғылыми қызметкер болды. Алғашқы очерк, әңгімелер жинағы “Алыстағы ауданда” деген атпен 1956 жылы жарық көрді. 1987 жылы - “Дорогие памяти” әскери-патриоттық жинағы үшін А.А. Фадеев атындағы халықаралық сыйлықты алды.

Әзілхан Нұршайықов, 2011 жылдың ақпанында дүниеден озды.

19 желтоқсан

ӘДИ ШӘРІПОВ
туғанына 115 жыл (1912-1993)

Әди Шәріпов 1912 жылдың 19 желтоқсанда Шығыс Қазақстан облысы, Жарма ауданының Мариновка селосында дүниеге келген. 1932-1935 жж. Абай атындағы Қазақ педагогикалық институтында оқып, 1935-1936 жж. Түрікмен КСР-індегі Красноводск педагогикалық техникумында оқу меңгерушісі болған. 1936-1938 жж. ҚазПИ-дің тіл-әдебиет факультетіндегі оқуын жалғастырған. Институтты бітірген соң Алматы облысының «Қаскелең» орта мектебінде мұғалімдік қызмет атқарған. Ұлы Отан соғысының алғашқы күндерінен бастап Кеңес Армиясының қатарында болған. Беларусь жеріндегі, Смоленск, Орлов облыстарындағы партизан отрядтарының құрамында болды. 1943 жылдың желтоқсанынан 1944 жылдың мамырына дейін партизан қозғалысының Смоленск штабында жұмыс істеді.

Соғыстан кейінгі уақытта Қазақ КСР Оқу министрінің орынбасары, Қазақ КСР Оқу министрі, Қазақ КСР Министрлер Кеңесі төрағасының орынбасары, Қазақ КСР Сыртқы істер министрі, 1966-1971 жылдары Қазақстан Жазушылар одағы басқармасының бірінші хатшысы және КСРО Жазушылар одағының хатшысы, Қазақ КСР Ғылым академиясы М.О.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының директоры қызметтерін атқарған. Филология ғылымдарының докторы.

«Партизан қызы», «Ормандағы от», «Тон», «Қапастағы жұлдыздар» атты шығармалардың, «Сахара қызы», «Дос сыры» романдарының авторы. «Орман хикаясы» атты киносценарийі бойынша түсірілген көркемсуретті фильм Ташкент қаласында өткен

Азия мен Африка елдерінің кинофестивалі мен Алматыда өткен Кеңестер Одағының кинофестивалінде КСРО Қорғаныс министрінің арнаулы жүлдесіне ие болды.

«Ж.Саиннің өмірі мен творчествосы» (1964), «Қазіргі дәуір және қазақ әдебиеті дамуының проблемалары» (1974), «Қазақ әдебиетіндегі дәстүр мен жаңашылдық» (1984), «Сырбай Мәуленов творчествосы» (1985) атты монографиялардың, әдебиеттану мен педагогика салаларына қатысты көптеген мақалалардың авторы.

Ленин, екі рет Еңбек Қызыл Ту, Қызыл Жұлдыз, «Құрмет Белгісі» ордендерімен, КСРО медальдарымен және Қазақ КСР Жоғарғы Кеңесінің Құрмет Грамотасымен марапатталған. «Қазақ КСР-інің еңбек сіңірген мұғалімі» деген құрметті атақ берілген.

20 желтоқсан

ДУЛАТ ИСАБЕКОВ
туғанына 85 жыл (1942-2025)

Дулат Исабеков 1942 жылғы 20 желтоқсанда, Арыс ауданының Ленин жолы ауылында дүниеге келген. Шыққан руы - қоңырат тайпасының Құлшығаш руы.

Мектепті бітірген соң Ташкенттегі институтқа екі рет тапсырып, түсе алмаған.

1966 жылы Исабеков Әл-Фараби атындағы Қазақ мемлекеттік ұлттық университетін бітірген. 1967-1968 жылдары ол Қазақстан Республикасы Телевизия және радио хабарын тарату жөніндегі мемлекеттік комитетте аға редактор еді.

1968 жылдан 1970 жылға дейін ол Қазақ Совет энциклопедиясы бас редакциясында аға ғылыми редактор болса, 1971-1976 жылдары «Жұлдыз» журналында бөлім меңгерушісі қызметін атқарған.

1976-1980 жылдары «Жалын» баспасында редакция меңгерушісі болған Исабеков 1980 және 1988 жылдар аралығында Қазақстан Республикасы Мәдениет министр репертуарлық-редакциялық коллегияның бас редакторы еді.

1988 жылдан 1997 жылға дейін ол Қазақ теледидарының бас редакторы, «Жазушы» баспасының директоры, Қазақстан Жазушылар одағының хатшысы лауазымдарына ие болған.

1997 жылдан бастап Қазақстан Республикасы Мәдениеттану ғылым зерттеу институтының директоры.

2025 жылғы 21 ақпанда Дулат Исабеков Алматыда қайтыс болды.

24 желтоқсан

БИБІГҮЛ ИМАНГАЗИНА
туғанына 85 жыл (1942)

Он жеті жасында кенеттен мүгедек болып қалған ол өмірдің бар тауқыметін тарта жүріп, екі баланы тәрбиелеумен қатар, шығармашылықпен айналысты.

1990 жылы бала тәрбиелен отырған мүгедек аналардың республикалық «Бибі Ана» қоғамын құрады. Бүгінде мүгедек аналар республикалық «Бибі-Ана» қоғамының президенті.

«Тауқымет» атты күрделі шығармасын жазады. «Оқырманы көп автор» дипломына ие болған бұл романның бірінші томы 1995 жылы «Жазушы» баспасынан жарық көрген. «Құрмет» орденімен марапатталған.

БАЗАРЖЫРАУ ОҢДАСЫНҰЛЫ
туғанына 185 жыл (1842-1911)

Базар Жырау Оңдасұлы Балқы Базар (1842, қазіргі Қармақшы ауданы ауыл - 1911, Өзбекстан, Тамды ауданы Жалпақтау деген жерде) - жырау. Руы - шөмекей ішіндегі Балқы, сондықтан ел арасында Балқы Базар аталып кеткен. Болашақ жырау әкесінен ерте жетім қалып, есейгенше нағашысы Өтемістің қолында тәрбиеленген. Тоғыз жасында Тәспен би оны өз қолына алады. Тәспен ауылына сол кездегі Сыр бойы, Арқа өңіріне белгілі жыраулар жиі келіп, апталап-айлап жатады екен. Бұл Базардың жыраулық жолға түсуіне бірден бір себеп, үлкен мектеп болады. Базар жырау 15 - 16 жасында бала жырау атанады. 1858 жылы Тәспен би Қызылқұмдағы игі жақсыларды шақырып, ұлан-ғайыр той жасап, Базардың астына жүйрік ат мінгізіп, үстіне шапан жауып, жыраулық жолына сәт сапар тілейді. Базар осы кезден бастап Ор төңірегін, Ырғыз, Сыр бойы, Қызылқұмды, Үргеніш, Хиуа жағын жырау ретінде аралайды.

Осы төңіректе кеңінен жайылған Ноғайлы дәуірінің қиссаларымен танысып, оларды жаттап, халық арасында жырлайды. Хорезм жағында болған кездерінде Орта Азия жұртшылығы арасында кеңінен мәлім дастандарды («Көроғлы», «Жүсіп - Ахмет», т.б.) қазақ тілінде жырлап, Сыр бойына таратады. 1907 жылы Базар жырау Қазан қаласынан баспадан шыққан «Айман - Шолпан» жырын қайтадан жаңғырта жырлайды.

Кейіннен «Қыз Жібек» жырына да көп өзгеріс енгізіп, қайта жырлап, ел арасына таратады. Жыраудың сол кездегі шығыс және ислам философиясымен жақсы таныс болғандығы анықаласы «Тіршіліктің түрлері», «Керқұлан», «Кермиық», т.б. іргелі толғауларында ол өмірдің мән-мағынасына көз жүгіртеді, тіршілікте кездесетін жақсылық пен жамандық, адамшылық пен зұлымдық хақында тереңнен ой толғайды.

Оның жырлары афоризмге толы, жырау ел аузында айтылып жүрген мақалдарды өз елегінен өткізіп, қайтадан түрлендіріп, әрлеп, кейде тіптен басқаша мағына беріп, асқан шеберлікпен қолданады. Жыраудың жастық шақ, табиғаттың әртүрлі маусымы, туып-өскен жер, т.б. жайлы шығарған толғау-термелері де көп. Сараң байларға, қиянатшыл әкімдерге, арнаған сын-сықаққа толы, қазақтың ауызекі поэзиясындағы арнау-эпиграмма жанрында шығарылған бірқакпайлары да жетерлік.

Базар жырау домбыраны өте жақсы тартқан, Сыр бойында таралып жүрген, көпке ортақ әуендерді өз даусына лайықтап, өлеңінің ырғағына орай өңдеп, өзгертіп қолданған. Оның жырлау сазы өте әсем, қисса мен толғауларды орындағанда неше түрлі құбылып отырады.

Бұдан жыраудың сазгерлік қабілетінің де болғанын аңдаймыз. Жыраудың өз айтуымен хатқа түскен 15 мың жолға жуық өлең-жырлары, 5 дастаны сақталған. Базар жырауды көзі тірісінде-ақ Сыр бойының жыраулары мен шайырлары өздеріне ұстаз тұтқан, оның өнегесін ұстанған.

Базар жыраудың өлеңдері 20 ғ-да ғана баспа бетін көре бастады. 1925 жылы Ташкенттен шыққан «Терме» жинағына, 1931 жылы жарық көрген «Қазақтың әдебиет нұсқалары» атты кітаптарға енді.

Оның шығармаларына С. Сейфуллин, М. Жұмабаев, аса жоғары баға беріп, Бұқар жырау мен Махамбеттен кейінгі толғау алыбы деп таныған. Жырау шығармаларын жинастыруда Ә. Диваев, Сейфуллин, Ә. Марғұлан, Ә. Қайнарбаев үлкен еңбек сіңірді.

ДУЛАТ БАБАТАЙҰЛЫ
туғанына 225 жыл (1802-1874)

Дулат Бабатайұлы - көрнекті ақын. Өлеңдері ел ішінде көп тараған. Дулат шығармалары негізінен дидактикалық негізде жазылған. 1880 жылы Қазанда жарық көрген «Өсиетнама» деген жинағына ақынның заманы туралы толғаулары енген. Орта жүз құрамындағы найман тайпасынан шыққан. Өмірі туралы деректер толық зерттелмеген.

Өлеңдері ел ішіне ауызша және қолжазба түрінде таралған. Кейбір өлеңдері Қазан қаласынан 1880 жылы алғаш рет - Өсиетнама деген атпен жеке кітап болып жарық көрген. Жинаққа ақынның сол кезеңдегі қазақ елінің саяси-әлеуметтік өмірін шыншылдықпен жырлаған ой-толғаныстары енген. Ақынның кейбір өлеңдері кеңес дәуірінде әр түрлі хрестоматияларда - XVIII - XIX ғасырлардағы қазақ ақындарының шығармалары (Қазақ КСР ғылым академиясының баспасы, А., 1962) деген жинақта, кейін - Үш ғасыр жырлайды (Революцияға дейінгі қазақ ақындарының шығармалары. А., 1965) жинағында басылып шықты.

Ал, Еспембет поэмасы алғаш рет 1957 жылы - Жұлдыз журналының 5-нөмірінде жарияланды. Дулат шығармаларын барынша зерттеп, жинап баспаға әзірлеген Қ.Өмірәлиев болды. Ақынның жеке жыр жинағы - Замана сазы деген атпен 1991 жылы жарық көрді. Дулаттың өлең-жырларының басты сарыны - 19 ғасырдың алғашқы жартысындағы отаршылдық әрекеттерге рухани қарсылық көрсету. Ақын - Тегімді менің сұрасаң, О, Сарыарқа, Сарыарқа, Асқар таудың сәні жоқ, т.б. жырлары мен жеке кісілерге айтқан - Сүлейменге, - Бараққа, - Кеңесбайға, т.б. арнау өлеңдерінде қазақ жерінің отарлануын, ел билеушілердің отаршыл саясаттың шылауында кетуін - Сауыр жерден айрылып, Қазақ елі жұқарды..., Орыстың көрсе ұлығын, Қыздан дағы қылықты..., Майырдың алса

бұйрығын, Борбайға қысып құйрығын, Ел пысығы жортады, - деп, кекті де отты жыр жолдарына айналдырған. Қазақ даласындағы дәстүрлі хандық басқару жүйесін жою саясатын орнықтырған Ресей империясының 1822 - 1824 жылдары шығарған Қазақ даласын басқару жөніндегі ережелеріне қарсылық Дулат шығармаларының тақырыптық, стильдік, жанрлық ерекшелігін айқындады.

Дулаттың уытты, шыншыл сөздерінің кімдерге арналғанын оның: -Халыққа емес сыйымды, Парақор баспақ биінді, Ел бүлдіргіш бегінді, Улы тілмен улаттым, - деген өлең жолдары көрсетіп тұр. Туған халқының екі жақты езгіге түсіп, көз жасының көл боп ағуы, қайғысы мен мұны ақынның жан сыры ретінде жыр болып төгілді. Дулат өзінің - елге қорған ер туса деген идеясын халыққа жеткізу үшін, қазақ-қалмақ соғысы тұсындағы сюжетті алып, - Еспембет поэмасын жазған.

Еспембет жанрлық ерекшелігі жағынан батырлық эпосқа жақын. Елдік, елдің батыр ұлдары туралы идея Еспембеттей ер қайда?, Ер күтетін ел қайда, - деп басталатын ірі туындыда айқын көрініс тапқан. Дулаттың бұдан басқа - Шаштараз, -Тымсал өлең атты ірі шығармалары бар.

2025 жылғы 21 ақпанда Дулат Исабеков Алматыда қайтыс болды.

ЕСЕТ БАТЫР КӨКІҰЛЫ
туғанына 360 жыл (1667-1750)

Есет батыр заманында ханнан кейін сөйлеген үлкен беделдің иесі болған. Және Шақшақ Жәнібектен кейінгі екінші тархан атағын иеленді. Қазақтың әйгілі батыры Есет Көкіұлы туралы тарихи деректер Орынбор облыстық мемлекеттік мұрағатында, Санкт-Петербургтегі Орталық мемлекеттік мұрағатта, Мәскеудегі орталық мемлекеттік әскери мұрағатында, Алматы және Ташкенттегі орталық мемлекеттік мұрағаттарда сақталған. Орыс елші-офицерлері Тевкелеевтің күнделіктерінде, Неплюевтің жазбаларында, сонымен қатар ауыз әдебиеті мен фольклорлық нұсқаларда батыр есімі кездеседі.

Есет Көкіұлы 1667 жылы дүниеге келген. Шежіреде оның тама руының Атамшал - Торым аталығынан шыққандығы анық көрсетілген. Аташалдан Торым, одан Базарқұл, Базарқұлдан Көкі туған.

Кей деректерде Есеттің әкесі Көкінің Көге деп аталуы кездеседі. Мәселен, алаш арысы Халел Досмұхамедовтің атақты «Аламаньында» тама руынан шыққан Көге есімді адамның заманында атақты болғаны жазылады. Әрі батыр, әрі аузы дұғалы Көкі өз ұлдарының болашағы жайлы: «Өзімнен өргеннің бір буыны тең болар, қалғаны қара болар» деген екен. Ал батырдың нағашы жұрты Әжібай би деп танылады. Сол заманғы ұғым-түсінік бойынша батыр атанған адам алдымен өз аталығын, руын басқарып барып, үлкен деңгейге жетеді. Есет осылардың бәрінен өтіп, тархан дәрежесін алған, деңгейі биік, дәрежесі жоғары адам болған.

Есет батырдың 17-18 жасында қолына найза алып, атқа қонғаны Кіші жүз жеріне Еділ қалмақтары мен Жайық казактары төндірген қауіп-қатерлердің көбейіп кетуі кезіне сәйкес келген.

Бұл кезеңді ұлы ғұлама Шоқан Уәлиханов былай сипаттайды: «...қазақ халқының өміріндегі қияметті кезең болды. Жоңғарлар, Еділ қалмақтары, Жайық казактары мен башқұрттар жан-жақтан килігіп, олардың ұлыстарын талқандап, малдарын айдап, адамдарын тұтас отбасымен тұтқындап алып кетті».

Есет батыр өмірін зерттеуші ғалым, тарихшы Зәкіратдин Байдосұлы Орынбор орталық мемлекеттік мұрағатында сақталған батыр өміріне қатысты деректерді саралап, онда 1690 жылы Есет батырдың 23 жасында Тама ішіндегі Торым аталығының жетекшілігінде болғандығын көрсетеді.

ЕСЕТ КӨТІБАРҰЛЫ туғанына 220 жыл (1808-1888)

Есет батыр Көтібарұлы (1807-1888) - халықтың әйгілі батырларының бірі. Ресей империясының отаршылдық саясатына қарсы ұлт-азаттық қозғалыстың басшысы, Кіші жүздің Қабақ руының басқарушысы болған.

Ақтөбе облысының Шалқар ауданындағы Шалқар көлінен жеті-он шақырым жердегі Ақши бойында дүниеге келген.

1838 жылы Жоламан батырмен бірге көтеріліске шығып, Елек қорғанына шабуыл жасаған. 1847-1878 жылдары Жанқожа батырмен бірге Қоқан, Хиуа хандықтарына қарсы шықты. 1847-1858 жылдары Есет батыр Арал теңізінің батыс жағалауын, Үлкен және кіші Борсық құмдары мен Мұғалжар тауларын, Жем, Сағыз, Ырғыз, Елек, Ойыл, Қыйыл өзендерінің бойын жайлаған қазақтардың Ресей империясының отаршылдық саясатына қарсы көтерілісіне басшылық жасады.

XIX ғасырдың 40-50 жылдарындағы Есет Көтібарұлы бастаған ұлт - азаттық көтерілісі, негізінен, ұсақ қимыл-әрекеттермен сипатталды. Олар шекараға жақын орналасқан Ресей бекеттеріне шабуыл жасап отырды. 1853-1854 жылдары Есет батырдың басшылығымен қарулы көтеріліске шыққан Кіші жүз қазақтарының шекаралық әкімшілікпен қақтығыстары болды. Олар Ресей үкіметінің алдына: қазақ қауымынан түйе жинауды тоқтату, жайылымдық жерге еркіндік беріп, Жем, Мұғалжар, Елек, Қобда, жайық өзендерінің бойларына көшіп-қонуға мүмкіндік жасау туралы талаптарын қойды. 1855 жылы Орынбор генерал-губернаторы Кіші жүздің бір топ билеуші сұлтандарына көтерілісті басып, Есет батырды қолға түсіруге қатаң тапсырма береді. Маусымның аяғында тапсырманы орындау үшін 900 адамдық отрядпен, өзіне бекітілген екі зеңбірегі бар казак жүздігі және дистанция бастықтарымен бірге Арыстан Жантөрин жорыққа аттанып, Ор бекінісінен 140 шақырым жер шамасындағы Елек өзенінің жоғарғы сағасындағы Суықсу шатқалына келіп бекінеді. Сұлтан ордасы мен көтерілісшілер арасында бірнеше күн бойы келіссөз жүргізіліп, екі жақ нақты шешімге келе алмайды.

Осыдан кейін Есет батыр өз адамдарымен кеңесіп, сұлтан ордасына шабуыл жасауды ойластырады. 1855 жылы шілдеде көтерілісшілер сұлтан ордасын тұтқиылдан шабуылдап, А.Жантөрин бастаған он шақты би - старшындарын өлтіріп, казак отрядын талқандайды. 1861 жылы Есет Көтібарұлы қабақ руының басқарушысы болып тағайындалды.

1869 жылы Ырғыз уезі бастығының көмекшісі болып бекітілді. 1873 жылы Хиуа жорығына қатысқаны үшін патшадан алтын медаль алды. 1879 жылы ол қызметтен босатылды.

КЕНЕСАРЫ ҚАСЫМҰЛЫ туғанына 225 жыл (1802-1847)

Кенесары Қасымұлы - мемлекет қайраткері, әскери қолбасшы, қазақ халқының 1837 - 1847 жылдардағы ұлт-азаттық қозғалысының көсемі, Қазақ хандығының соңғы ханы (1841 - 1847). Кенесары Шыңғыс ханның 27- ұрпағы, Абылай ханның немересі.

Ордасын Көкшетауға тіккен Абылай ханның отыз ұлы болған. Абылайдың қалмақ қоңтайшысы Қалдан Сереннің қызынан дүниеге келген баласы Қасым сұлтанның бәйбішесі Айкүмістен Кенесары (алты ағайынды - Саржан, Есенгелді, Көшек, Ағатай, Бопай), екінші әйелінен Наурызбай туған. Кенесары өзге бауырлары секілді көшпелі әскери ақсүйектер қауымының дәстүріне сай жастайынан шабандоз, ұшы-қиырсыз даланың қатал табиғатына шыныққан, қиындыққа төзімді болып тәрбиеленеді. Жеке басының ерлік қасиеттері, бірбеттігі, алға қойған мақсатына жету жолындағы қайсарлығы мен дүлей күш-жігері оның жетекшілік қабілетін айналасына ерте мойындатқан.

Кенесарының саяси көзқарасының қалыптасуы Ресей империясында Петр I билігі кезеңінен басталған Ресей мен Қазақ хандығы арасындағы қатынастар сипатымен тығыз байланыста болды. Ресей империясы өзіне шекаралас жатқан Қазақ хандығын, күллі Азия елдері мен жерлеріне бастар қақпа деп есептегендіктен, оны Ресейге қосып алу қажеттігіне ерекше мән бергенді. Қазақ хандығы аумағын империяға күштеп қосу оның отарлануымен қатар жүрді. Ресей отаршылдығының ерекшелігі - «Орыс солдаттының соңынан орыс мұжығы ілесіп отыратындығында, сөйтіп, жаулап алған жерін орыс жеріне айналдырып жіберуге тырысатынында» (М.Шоқай) еді. Атасы Абылай хан заманынан бері үдей түскен бұл процесс жас сұлтан Кенесары санасына ұлт тәуелсіздігіне төнген қауіпті терең түйсінтті.

Патша үкіметінің 1822 жылғы «Сібір қазақтары туралы Жарғысы» қалыптасқан хандық құрылымды, дәстүрлі билік үлгілерін жойып, қазақ елін жалпыресейлік басқару жүйесіне сіңістіріп жіберуді көздеді. Сол мақсатта қазақ даласына орыс шаруалары ағылып келіп қоныстана бастады. Абылай ханнан кейін орнына билікке келген Уәли хан (1781 - 1821) патша әкімшілігінің Көкшетау алқабында қала құрылысын бастауына келісім берді. Уәли өлгеннен кейін хан сайланған баласы Ғұбайдолланы Ресей үкіметі бекітпей тастады және орта жүзде хандық билікті жойды. Қарсылық көрсеткен Ғұбайдолланы тұтқындап, Сібірге жер аударды. Осыған байланысты Кенесары Ресей мен Абылай хан арасында жасалған жазбаша келісімшарттың бұзылғанына наразылық білдірді. Оның: «Алла қостаса, қазақтардың басын біріктіреміз де, қайтадан Абылай хан тұсындағыдай дәрежеге жетеміз» деген пікірі әкесі Қасым сұлтанның, бауырларының, көптеген қазақ батырларының тарапынан қолдау тапты.

ҚАРАКЕРЕЙ ҚАБАНБАЙ
БАТЫР ҚОЖАҚҰЛҰЛЫ
туғанына 335 жыл (1692-1770)

Қабанбай Қожақұлұлы, Қаракерей Қабанбай, Дарабоз - батыр, талантты қолбасшы. Азан шақырып қойылған есімі - Ерасыл. Ол 1692 ж. қазіргі Шығыс Қазақстан облысының Үржар ауданындағы Барлық тауында өмірге келіп, 1770 ж. сонда дүние салған. Қабанбай Найман ішіндегі Қаракерей руының Байжігіт тармағынан.

Жеті жасында әкесі Қожақұл, он алты жасында ағасы Есенбай жоңғарлар қолынан қаза табады. Он алты жасар бала жау арасына жасырын барып, ағасын өлтірген жоңғар батырын өлтіріп, кек алған. Осыдан кейін Зайсандағы Керей ішіне кетіп, жездесі Бердәулеттің қолында болды. Осында жүріп жылқыға шапқан жабайы қабандарды жайратып, “Қабан батыр” атанды.

1717 ж. Аягөз шайқасына, 1723 ж. Түркістан қорғанысына, 1726 ж. Бұланты шайқасына, 1730 ж. Аңырақай-Алакөл шайқасына, кейіннен Шыңғыстау, Ертіс бойындағы шайқастарға қатысып, Абылай ханның бас батырларының біріне айналды.

1741 ж. Шыңғыстаудағы Шаған шайқасында ақбоз атпен топ жарып, жауға шапқаны үшін Дарабоз атанды.

1751 ж. Ол Сыр бойы, Шымкент, Сайрам, Ташкент қалаларын жоңғарлардан тазартып, Төле бидің билікке келуіне көмектесті. Жоңғарияға айдалып бара жатқан бірнеше мың қарақалпақты құтқарып қалады.

1752 - 54 ж. Қабанбай басқарған қазақ әскері алдымен Іле, Балқаш, Қаратал өңірлерін жаудан тазартуға қатысты. Осыдан кейін Қарақол мен Нарынды, Үржар мен Қатынсуды, Алакөл мен Барлықты азат етіп, терістік бағыттағы Бөгембай әскеріне қосылды. Баспан-Базар, Шорға, Маңырақ шайқастарына қатысып, Зайсан, Марқакөл, Күршім өңірлерін азат етті.

1756 ж. жоңғар билеушісі Әмірсананы қуып келген қытай әскерінің бетін қайтаруға атсалысты, Шонжы, Нарынқол, Кеген өңірлерін қырғыздардан қайтарып алуға қатысты.

1758 ж. қыркүйекте Барлықтан Үрімжі қаласына 300 жылқы айдап барып, қазақ-қытай саудасын бастап берді. 500 адамдық қолмен келген қырғыз батыры Қарабекке ауырып жатқанына қарамастан қарсы шығып, жекпе-жекте Қарабекті өлтірген. Сол сәтте өзі де ат үстінен құлап түсіп, қазаға ұшырайды. Алматы облысындағы бұрынғы Андреев ауылына, Шығыс Қазақстан облысы Үржар ауданындағы Жарбұлақ ауылына, Алматы, Семей, Өскемен, Талдықорған қалаларындағы бір-бір көшеге, сондай-ақ Аякөз қаласында орналасқан танк дивизиясына есімі берілген. Үшарал қаласында батырға ескерткіш, Астана іргесінде ескерткіш-монумент орнатылған.

1992 - 93 ж. бұрынғы Талдықорған және Семей облыстарында 300 жылдығы аталып өтіліп, үлкен ас берілді. Батырдың өмірі мен ерлік күресі Бұқар, Ақтамберді, Үмбетей, Дулат, Тәтіқара, т.б. ақын-жыраулар шығармашылығына арқау болған. Жазушы Қабдеш Жұмаділов “Дарабоз” тарихи романын жарыққа шығарды.

МҰХАМЕТЖАН СЕРАЛИН
туғанына 155 жыл (1872-1929)

Мұхамеджан Сералин (1872, қазіргі Қостанай облысы Қарабалық ауданы Өрнек ауылы - 8 қараша 1929, Қостанай облысы Қарабалық ауданы Өрнек ауылы) - ақын, жазушы, журналист, публицист, қазақ журналистикасының атасы.

Қожа руынан шыққан.

Троицкідегі медреседе оқыған (1880)

Қостанайдағы 2 кластық орыс-татар мектебін бітірген (1891).

1911 - 1918 жылдары Троицкіде “Айқап” журналын шығарды.

1919 - 1920 жылдары “Ұшқын” газетінде қызметкер,

1921 жылы Қостанайдағы Шұбар болыстық атқару комитеттінің төрағасы, 1922 - 1923 жылдары Қостанай губаткомы төрағасының орынбасары, 1923 - 1926 жылдары “Ауыл” газетінің редакторы қызметтерін атқарған.

1-кезеңіне “Айқап” журналында төңкеріске дейін басылған 40-қа жуық мақалалары жазады.

2-кезең 1918 - 1928 жылдары аралығын қамтиды, бұл кезеңде “Ұшқын”, “Еңбекші қазақ”, “Ауыл” газеттерінде саясат, шаруашылық, мәдениет мәселелері жайында мақалалары жарияланды.

Алғашқы “Топжарған” (1900) поэмасы қазақ әдебиетіндегі тарихи шығармалар қатарына жатады. Поэмада 19 ғасырдың 30 - 40-жылдарындағы қазақ өмірі, Кенесары, Наурызбай бастаған қозғалыс бейнеленген.

“Гүлқашима” (1909) поэмасы әйел теңсіздігі мәселесіне арналған. Сералин өз шығармаларында Ы.Алтынсариннің ағартушылық-демократия идеяларын қолдады.

Ол Фердоуси “Шаһнамасының” “Рүстем - Зораб” бөлімін В.А. Жуковский (1846 - 1847) нұсқасынан, сондай-ақ А.Сорокиннің “Жусан” повесін қазақ тіліне аударған (1915).

СЫРЫМ ДАТҰЛЫ **туғанына 315 жыл (1712-1802)**

Сырым Датұлы, Сырым батыр (1753, қазіргі Батыс Қазақстан облысы, Қазақстан - 1802, қазіргі Хорезм облысы, Өзбекстан) - Ресей империясы патшасының отарлау саясатына қарсы күрескен Кіші жүз қазақтарының 1783-1797 жылдарындағы көтерілісінің көрнекті басшысы, атақты батыр, әйгілі шешен. Алшын тайпасының Байбақты руының биі. Атақты Байбақты Шолан батырдың немересі.

Шыққан тегі - Кіші жүздің Алшын тайпасының Байбақты руынан. Өзінің асқан ақылдылығы арқасында өз ортасында тым ерте танылып, әділдігімен аты шыққан «Бала би» атанды.

XVIII ғасырдың аяғындағы отарлық езгіге қарсы ұлт-азаттық күрестің ұйымдастырушысы, әрі көсемі. Сырым дүниеден озған кезде оның асында 2000 жылқы, 2500 қой сойылып, 5000 күбі қымыз ішілген және бірнеше жүз ақшаңқан киіз үйлер тігілген. Бұл, бір жағынан, оның байлығын, екінші жағынан, оның халық арасында беделді болғанын білдіреді.

Сырым 2000 шаңырақты басқарған. Сырым Датұлы өз халқының нағыз патриоты екенін таныта білген және отарлық бұғаудан елді босатуға зор үлес қосқан.

Ол Ресейдің отарлау саясатын жүзеге асырған қазақтарға қарсы соғысты бастады. Сырым бастаған ұлт-азаттық көтерілістің негізгі себебі - патша саясаты мен Жайық казактарының жүгенсіздігі, олардың қазақ халқын қанауы болды. Халық көтерілісін Сырым батырмен бірге Барақ, Тіленші, Оразбай, Жантөре сұлтан сынды елдің беделді азаматтары басқарды. Кіші жүздің байбақты, табын, шекті, кете және шеркес рулары көтеріліске қатысты. Көтерілістің бас кезінде Сырым батырдың 2700 сарбазы, Барақ батырдың 2000 және Тіленші батырдың 1500 сарбазы болды.

САЛЫҚ БАБАЖАНОВ *туғанына 195 жыл (1832-1871)*

Бабажанов Мұхамед-Салық (1832, Бөкей ордасы - 1871, сонда) - этнограф, қоғам қайраткері, ағартушы. Ордадағы орыс-қазақ мектебінде бастауыш білім алған (1841 - 45) соң, Орынбордағы Неплюев кадет корпусының Азиялық бөлімін бітірген (1851). 1852 - 55 ж. Орынбор шекаралық комиссиясының кеңсесінде қызмет етті. 1855 ж. Ішкі Орда қазақтарының толқуына қатысты деген желеумен қызметінен қуылып, 2 ай абақтыда отырды. 1855 - 61 ж. Ішкі Орданы басқару жөнінде Уақытша кеңестің кеңесшісі болды. 1862 ж. қызметтен кетіп, 1866 жылға дейін мал шаруашылығымен шұғылданды. 1866 - 71 ж. Ішкі орданың Қамыс-Самар бөлімшесінің басшысы қызметін атқарды. Бабажанов қазақтың салт-дәстүрі, шаруашылығы, діни нанымы, аңшылық кәсібі жөнінде еңбектер жариялады. Халықтың көне тарихи мұраларын, аңыз-ертегілерін, өлең-жырларын, мақал-мәтелдерін жинап, зерттеді.

Ресей музейлері мен ғылыми мекемелеріне қазақ тарихы мен тұрмысына қатысты археологиялық, этногр. жәдігерлер жіберді. 1861 ж. Орыс геор. қоғамының мүшесі болып сайланды.

Этнография бөлімінің жұмысына елеулі үлес қосқаны үшін 1862 ж. аталмыш қоғамның күміс медалімен марапатталды. Бабажанов – ғылыми еңбектері үшін ресми марапатталған тұңғыш қазақ. Ол Ресей империясының қазақ елін отарлау саясатына наразылық танытқан мақалалар да жазды. 1860 ж. қазақ халқының уәкілдігі құрамында Санкт-Петербургке келіп, Орынбор генерал-губернаторы В. А. Перовскийдің үстінен патшаға шағым жасады. Бабажановтың ғылымға сіңірген еңбегі туралы Ш. Уәлиханов, П. П. Семенов-Тянь-Шанский, В. В. Григорьев, П. И. Небольсин, А. Харузин, т. б. пікір білдірген.

Белгісіз жағдайда қаза тапқан. Дәулеткерей оған «Салық өлген» күйін арнаған. Сондай-ақ ақын Е. Раушановтың Бабажанов туралы «Сарыөзен» атты поэмасы бар. Мұхамбет-Салық Бабажанов – туған халқы және оның ар-абыройы мен теңдігі үшін қайрат-жігерін аямаған, әділдік жолдан таймаған аяулы, білімді, зерделі азаматтардың бірі, публицист, ғалым-этнограф әрі экономист.

Кеңес өкіметі кезінде мүлде атаусыз қалған М. Бабажанов есімі қазақ елі теңдік, азаттық алғаннан өз тұғырына қайта көтерілді. М. Бабажанов – XIX ғасырдың орта кезінде Шоқанмен қатар шыққан белгілі ғалымдардың бірі.

Ресей Географиялық қоғамына мүшелікке Шоқан мен Семенов-Тянь-Шанскийдің кепілдеме бергені оның ғалымдық дәрежесін айқындай түседі. Мұның сыртында ғылыми еңбектері үшін М. Бабажанов Ресей Географиялық қоғамының күміс медалімен Орта Азия және Қазақстан ғалымдары арасында тұңғыш алған қайраткер екенін де айтып өткен жөн. Ең алдымен айтар сөз сан қырлы саңлақ талант өз отанына, ел-жұртына деген ыстық та айнымас махаббатын ерекше қабілеті арқылы танытып та, дәлелдеп те берген ары биік, ойы терең, ақылы кемел азамат ретінде өмірден ерте өтті. Тағы бір ғажабы оның өмірі де, өнері де, өресі де, тіпті білім дәрежесі де Шоқанға өте ұқсас. Екеуі де текті атадан, екеуі де зиялы ортадан, екеуі де бір мектептен.

Ең ақыры тағдыры да ұқсас болды, екеуі де өмірден ерте өтті. Мұхамбет-Салықты ел-жұрты көбіне Салық деп қысқартып атаған. Ол 1834 жылы Бөкей ордасында қазіргі Орда ауданында туған. Әкесі Жәңгір ханның қайын атасы, Исатай, Махамбет көтерілісінде жиі айтылатын Қарауылқожа Бабажанов. Салықтың анасының аты Жәмила, жұбайы Ғазиза атақты күйші Дәулеткерейдің қарындасы. М. Бабажанов есімі белгілі Жәңгір ханның мектебін бітіріп және оның қамқорлығымен 1845 жылы М. Бекмұхамедов, Ж. Ниязов, М. Жантөриндермен бірге Орынбордағы Неплюев атындағы кадет корпусында оқыған 8 жастың бірі.

ШЕРНИЯЗ ЖАРЫЛҒАСҰЛЫ
туғанына 220 жыл (1807-1867)

Шернияз Жарылғасұлы (1817, қазіргі Ақтөбе облысы Ойыл ауданы - 1881, қазіргі Атырау облысы Қызылқоға ауданы) - халық ақыны. Әлімұлы тайпасының Кете руынан.

Шернияздың әкесі - Жарылғас, Жарылғастың әкесі - Елде батыр, Елденің әкесі - Жаман батыр, Жаманның әкесі - Малай, Малайдың әкесі Сарымбет, Сарымбеттің әкесі - Айдар.

Кіші жүз қазақтарының Исатай, Махамбет бастаған ұлт-азаттық көтерілісіне (1836 - 37) қатысып, оның жалынды жыршыларының бірі болған. Шернияз жырларында көтеріліс тақырыбы басты орын алады. Ақын көтеріліс жеңіліске ұшырап, оның басшысы Исатай мерт болса да, азаттық, бостандық тақырыбын асқақ үнмен жырлады. Сол арқылы Исатайдың батырлық бейнесін жасаған: “Па, шіркін, Исатайдай сабаз тумас”, “Ақ алмас алтын сапты, қылышым-ай”, “Исатай ел еркесі, ел серкесі”, т.б. жырларын шығарды. Шернияздың “Ай, Қазы би, Қазы би”, “Тостағанды қолға алып”, “Ай жігіттер”, “Сөз сөйлеймін бөлмелеп”, “Көл қылып құдайым талай судай ағын”, т.б. өлеңдерінде өзі өмір сүрген қоғамның әділетсіздігі, өмірдің өзгермелілігі мен оның мән-мағынасы үлкен ой елегінен өткізіле жырланады. Жалпы Шернияз поэзиясы мазмұндық сипатымен, стильдік айқындығымен, көркемдік бейнелеу нақыштарының шеберлігімен ерекшеленеді. Шернияз өлеңдері үш нұсқасы (Алыш ақын, Мәшхүр Жүсіп, Омарбек нұсқалары) бар.

Шығармалары 1925 жылы Мәскеуде, Ташкентте (Қ.Жансүгіров жариялауында) жарық көруінен бастап, әр кездерде шыққан орта мектептерге арналған хрестоматияларда, “18 - 19 ғасырлардағы қазақ ақындарының шығармалары”, “Айтыс” (1-т., 1965) жинақтарында басылған.

Өлеңді ауызша, суырып салып шығарған Шернияз шығармаларының көбі сақталмаған. Ел аузында қалған азын-аулағы 1925 жылы Мәскеуде басылған.

Шернияз шығармаларының бірқатар қолжазба нұсқалары Қазақ Ғылым академиясының ғылыми кітапханасы мен М.О.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының қолжазба қорында жинақталған.

Шернияздың әдеби мұрасын зерттеп, әдебиет тарихына қосуда Х.Досмұхамедов пен Қ.Жұмалиевтің еңбектері зор.

Ел арасындағы әңгімелерге қарағанда Шернияз тапқыр, сөзге тарылмайтын, тез жауап бергіш, мысқылдауға, әзілдеуге шебер, ылғи тақпақтап сөйлеген, аузынан шыққан сөздің бәрі билік болған, сөзге жүйрік шешен. Ел арасында Шерниязды ақын демейді, шешен дейді.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ МЕРЕКЕСІ

16-17 желтоқсан Қазақстан Республикасының Тәуелсіздік күні

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ МЕМЛЕКЕТТІК МЕРЕКЕЛЕРІ

1-2 қаңтар	Жаңа жыл
8 наурыз	Халықаралық әйелдер күні
21-23 наурыз	Наурыз мейрамы
1 мамыр	Қазақстан халқының бірлігі мерекесі
7 мамыр	Отан қорғаушылар күні
9 мамыр	Жеңіс күні
6 шілде	Астана күні
4-шілде	Ұлттық домбыра күні – шілденің бірінші жексенбісі
30 тамыз	Қазақстан Республикасының Конституциясы күні
25 қазан	Республика күні

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ КӘСІПТІК ЖӘНЕ ӨЗГЕ ДЕ МЕРЕКЕЛЕР

21 ақпан	Халықаралық ана тілі күні
1 наурыз	Алғыс айту күні
15 наурыз	Қазақстан Республикасының Конституциясы
4 сәуір	Геолог күні – сәуірдің бірінші жексенбісі
12 сәуір	Ғылыми қызметкерлер күні
21 сәуір	Қазақстан Республикасы Мемлекеттік күзет қызметі күні
23 сәуір	Ұлттық кітап күні және кітапханашылар күні
21 мамыр	Мәдениет және өнер қызметкерлерінің күні
30 мамыр	Химия өнеркәсібі қызметкерлерінің күні – мамырдың соңғы жексенбісі
31 мамыр	Саяси қуғын-сүргін және ашаршылық құрбандарын еске алу күні
4 маусым	Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздер күні

5 маусым	Дүниежүзілік қоршаған ортаны қорғау күні
13 маусым	Жеңіл өнеркәсіп қызметкерлерінің күні - маусымның екінші жексенбісі
20 маусым	Медицина қызметкері күні – маусымның үшінші жексенбісі
23 маусым	Мемлекеттік қызметші күні
23 маусым	Полиция күні
28 маусым	Байланыс және ақпарат қызметкерлерінің күні
2 шілде	Дипломатиялық қызмет күні
13 шілде	Ұлттық қауіпсіздік органдары қызметкерлерінің күні
18 шілде	Металлург күні – шілденің үшінші жексенбісі
8 тамыз	Көлік қызметкерлері күні – тамыздың бірінші жексенбісі
10 тамыз	Абай күні
15 тамыз	Құрылысшы күні – тамыздың екінші жексенбісі
18 тамыз	Шекарашылар күні
22 тамыз	Спорт күні – тамыздың үшінші жексенбісі

29 тамыз	Шахтер күні- тамыздың соңғы жексенбісі
1 қыркүйек	Білім күні
5 қыркүйек	Мұнай-газ кешені қызметкерлерінің күні – қыркүйектің бірінші жексенбісі
5 қыркүйек	Қазақстан халқы тілдері күні
12 қыркүйек	Отбасы күні - қыркүйектің екінші жексенбісі
19 қыркүйек	Аналар күні – қыркүйек айының үшінші жексенбісі
26 қыркүйек	Еңбек күні - қыркүйектің соңғы жексенбісі
26 қыркүйек	Машина жасаушы күні - қыркүйектің соңғы жексенбісі
28 қыркүйек	Атом саласының қызметкерлері күні
30 қыркүйек	Әділет органдары қызметкерлерінің күні
5 қазан	Ұстаздар күні
18 қазан	Рухани келісім күні
19 қазан	Құтқарушы күні
8 қараша	Статистика күні
15 қараша	Ұлттық валюта – теңге күні, қаржы саласы қызметкерлерінің кәсіптік мерекесі

21 қараша	Ауыл шаруашылығы қызметкерлерінің күні – қарашаның үшінші жексенбісі
6 желтоқсан	Прокуратура күні
12 желтоқсан	Кедендік орган қызметкерлері күні
19 желтоқсан	Энергетик күні – желтоқсанның үшінші жексенбісі

ЕСІМДЕР КӨРСЕТКІШІ

<p>А Айбергенов Т. 6, 21-22 Ақшолақов С. 7, 38-39</p> <p>Ә Әуезов М. 8, 50-52</p> <p>Б Бабажанов С. 10, 82-84 Бабатай-ұлы Д. 10, 73-75 Бағланова Р. 5, 11-12 Бәйсейітова К. 6, 28-30 Бердібаев Р. 9, 60-62 Бигелдинов Т. 7, 42-43</p> <p>Г Гумелев Л. 8, 54</p> <p>Д Датұлы С. 10, 81-82 Дәуітұлы Қ. 10 Досжан Д. 7, 47 Доспанова Х. 6, 30-32</p> <p>Е Ержанов А. 8, 50 Есім Ғ. 6, 26-27</p> <p>Ж Жарылғасұлы Ш. 10, 84-85 Жиенкүлова Ш. 7, 45-46 Жолдасбеков М. 6, 33-34 Жұбанов А. 8, 57-58 Жұбанов А. 8, 58-59 Жұбанова Ғ. 9, 62-63</p> <p>И Иманғазина Б. 9, 71-72 Исабеков Д. 9, 71</p> <p>К Калюжный А. 5, 16-17 Кәденова Л. 5, 17 Келімбетов Н. 6, 25-26 Көкіұлы Е. 10, 75-76 Көтібарұлы Е. 10, 76-77</p> <p>Қ Қабдолов З. 9, 68-69 Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздері 7, 34-35 Қазақстанның Біріккен Ұлттар Ұйымы 5, 20</p>	<p>Қазақстанның Ұлттық мемлекеттік кітап палатасы 7, 40-41 Қасымұлы К. 10, 77-78 Қожақұлұлы Қ.Қ. 10, 79-80 Қонаев Д. 5, 14-15</p> <p>М Мажит Б. 5, 17-18 Мәметова М. 7, 39-40 Мәуленов С. 8, 48-49 Мүсірепов Ғ. 6, 22-23 Мұханбетқалиұлы Қ. 9, 63-64</p> <p>Н Нүсіпжанов Н. 5, 12-14 Нүсіпбаев И. 8, 49 Нұршайықов Ә. 9, 69</p> <p>О Омаров І. 8, 55-56 Оңдасұлы Б. 10, 72-73 Орталық ғылыми кітапхана 5, 18-20</p> <p>Р Раушанов Е. 8, 56-57 Рахмадиев Е. 7, 41-42</p> <p>С Сартабанов Ж. 6, 32-33 Сейдімбек А. 9, 64-66 Сералин М. 10, 80-81 Сүлейменов Б. 9, 66-67</p> <p>У Уәлиханов Ш. 6, 27-28</p> <p>Ш Шаханов М. 7, 36-38 Шәріпов Ә. 9, 69-70</p> <p>Ы Ырзабаев Б. 5, 15-16</p>
--	---

МАЗМҰНЫ

<i>Алғы сөз</i>	4
<i>Қазақстан Республикасы және Ақтөбе облысы бойынша аталып өтілетін және еске алынатын күндер тізбегі</i>	5
<i>Туған күні, айы белгісіз қайраткерлер, мекемелер мен тарихи оқиғалар тізімі</i>	10
<i>Мерейтойлық күндерге қысқаша анықтама.</i>	11
<i>Қазақстан Республикасының ұлттық мерекесі</i>	86
<i>Қазақстан Республикасының мемлекеттік мерекелері</i>	86
<i>Қазақстан Республикасындағы кәсіптік және өзге де мерекелер</i>	87
<i>Есімдер көрсеткіші</i>	90

Актюбинский региональный университет имени К. Жубанова

Библиотека

Офис поддержки исследователей

**КАЛЕНДАРЬ ЗНАМЕНАТЕЛЬНЫХ И ПАМЯТНЫХ ДАТ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН И
АКТЮБИНСКОЙ ОБЛАСТИ НА 2027 ГОД**

Актобе – 2026

УДК 323/324(574)
ББК 66.3(5Каз)
К 14

Календарь знаменательных и памятных дат Республики Казахстан и Актюбинской области на 2027 год / ответственный за публикацию Шаншарова Г., сост.: Шадманова Г.К. - библиотека Актюбинского регионального университета имени К. Жубанова. 2026. - 193 стр.

ПРЕДИСЛОВИЕ

Офис поддержки исследователей научной библиотеки Актюбинского регионального университета им.К. Жубанова на 2027 год подготовлена и издана «Календарь знаменательных и памятных дат Республики Казахстан и Актюбинской области на 2027 год ».В календарь включены события, имеющие историческое, духовное и культурное значение, юбилеи широко известных деятелей, видных деятелей науки и искусства, внесших большой вклад в становление и укрепление государства. Кроме того, даны юбилейные даты героев казахстанского Советского Союза, национальные, государственные, профессиональные и иные праздничные дни Республики Казахстан.

Календарь систематизирован в хронологическом порядке. Отдельно сгруппированы» списки деятелей, учреждений и исторических событий с неизвестными датами и месяцами рождения". К датам, отмеченным звездочкой (*), была написана краткая справка. В качестве вспомогательного средства дается алфавитный указатель имен.

Календарь предназначен для библиотек и культурных учреждений, работников СМИ и общественности.

**КАЛЕНДАРЬ ЗНАМЕНАТЕЛЬНЫХ И ПАМЯТНЫХ ДАТ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН И
АКТЮБИНСКОЙ ОБЛАСТИ
НА 2027 ГОД**

ЯНВАРЬ

- 1 январь*** **Роза Багланова**, певица, народная артистка Казахстана и СССР, народный герой, 105 лет со дня рождения (1922-2011)
- 5 январь *** **Нургали Нусупжанов**, певец, заслуженный артист Казахстана, 90 лет со дня рождения (1937)
- 12 январь *** **Динмухамед Кунаев**, государственный деятель, академик НАН РК, доктор технических наук, 115 лет со дня рождения (1912-1993)
- 15 январь *** **Борангали Ырзабаев**, писатель, 95 лет со дня рождения (1932-1995)

ФЕВРАЛЬ

- 15 февраль*** **Анатолий Калюжный**, педагог, 75 лет со дня рождения (1952-2012)
- 17 февраль*** **Лидия Каденова**, актриса, заслуженная артистка Казахстана, 75 лет со дня рождения (1952)
- 22 февраль*** **Бегалин Мажит**, кинорежиссер, заслуженный деятель искусств Казахстана, 105 лет со дня рождения (1922-1978)
- 25 февраль*** **Центральная научная библиотека**, Министерство образования и науки Республики Казахстан, 95 лет со дня основания (1932)

МАРТ

- 2 март*** **Организации Объединенных Наций Казахстана**, 35 лет со дня вступления в члены (1992)

- 8 март*** **Толеген Айбергенов**, поэт, лауреат премии Ленинского комсомола, 90 лет со дня рождения (1937-1967)
- 22 март*** **Габит Мусрепов**, народный писатель, общественный деятель Казахстана, академик, 125 лет со дня рождения (1902-1985)

АПРЕЛЬ

- 4 апрель*** **Немат Келимбетов**, писатель, доктор филологических наук, профессор, 90 лет со дня рождения (1937-2010)
- 15 апрель*** **Гарифолла Есим**, государственный деятель, доктор философских наук, профессор, академик НАН РК., 80 лет со дня рождения (1947)
- 26 апрель*** **Шота Валиханов**, выдающийся казахский архитектор, 95 лет со дня рождения (1932-2021)

МАЙ

- 2 май*** **Куляш Байсеитова**, певица, народная артистка СССР, заслуженная артистка Казахстана, 115 лет со дня рождения (1912-1957)
- 15 май*** **Хиуаз Доспанова**, первая казахская летчица, штурман-стрелок, ветеран второй мировой войны, народный герой, 105 лет со дня рождения (1922-2008)
- 22 май*** **Жайшык Сартабанов**, профессор, академик НАН РК, 85 лет со дня рождения (1942)
- 27 май*** **Мырзатай Жолдасбеков**, общественный деятель, доктор филологических наук, профессор, 90 лет со дня рождения (1937)

ИЮНЬ

- 4 июнь*** **К государственным символам Казахстана**, 35 лет (1992)

ИЮЛЬ

- 2 июль*** **Мухтар Шаханов**, поэт, народный писатель Республики Казахстан, народный поэт Кыргызстана, 85 лет со дня рождения (1942-2026)
- 3 июль*** **Серик Акчулаков**, доктор медицинских наук, профессор, член-корреспондент НАН РК, 75 лет со дня рождения (1952)
- 15 июль*** **Маншук Маметова**, Герой Советского Союза, 105 лет со дня рождения (1922-1943)
- 19 июль*** **Национальной государственной книжной палаты Казахстана**, 90 лет со дня основания (1937)

АВГУСТ

- 1 август*** **Еркегали Рахмадиев**, народный артист СССР, профессор, 95 лет со дня рождения (1932-2013)
- 5 август*** **Талгат Бигельдинов**, военный летчик, генерал-майор авиации, дважды Герой Советского Союза, 105 лет со дня рождения (1922-2014)
- 18 август*** **Шара Жиенкулова**, танцовщица, педагог, народный артист Казахстана, 115 лет со дня рождения (1912-1991)

СЕНТЯБРЬ

- 9 сентябрь*** **Дукенбай Досжан**, писатель, 85 лет со дня рождения (1942-2013)
- 17 сентябрь*** **Сырбай Мауленов**, поэт, народный писатель, 105 лет со дня рождения (1922-1993)
- 24 сентябрь*** **Ибрагим Нусупбаев**, казахстанский деятель культуры, композитор, 105 лет со дня рождения (1922-1987)
- 27 сентябрь*** **Ахмет Ержанов**, доктор исторических наук, профессор, 105 лет со дня рождения (1922-1997)

28 сентябрь* **Мухтар Ауэзов**, писатель, драматург, литератор-ученый, абаевед, 130 лет (1897-1961)

ОКТЯБРЬ

1 октябрь* **Лев Гумелев**, выдающийся историк, тюрколог, географ, этнограф, писатель, 115 лет со дня рождения (1912-1992)

1 октябрь* **Ильяс Омаров**, государственный и общественный деятель, литературный критик, писатель, публицист, 115 лет со дня рождения (1912-1970)

5 октябрь* **Есенгали Раушанов**, известный казахский поэт, 70 лет со дня рождения (1957-2021)

НОЯБРЬ

7 ноябрь* **Акырап Жубанов**, художник, заслуженный деятель культуры Казахстана, 100 лет со дня рождения (1927-2007)

13 ноябрь* **Аскар Жубанов**, известный журналист-ученый, доктор филологических наук, профессор, 90 лет со дня рождения (1937-2020)

ДЕКАБРЬ

2 декабрь* **Рахманкул Бердибаев**, литературовед, доктор филологических наук, профессор, 100 лет со дня рождения (1927-2012)

2 декабрь* **Газиза Жубанова**, композитор, заслуженный деятель искусств Казахстана, профессор, 100 лет со дня рождения (1927-1993)

8 декабрь* **Кажигали Муханбеткалиевич**, писатель, 85 лет со дня рождения (1942-2020)

12 декабрь* **Акселеу Сейдимбек**, писатель, доктор филологических наук, профессор, 85 лет со дня рождения (1942-2009)

- 12 декабрь*** **Бекежан Сулейменов**, доктор исторических наук, профессор, 115 лет со дня рождения (1912-1984)
- 12 декабрь*** **Зейнолла Кабдолов**, народный писатель Казахстана, академик НАН РК, доктор филологических наук, профессор, 100 лет со дня рождения (1927-2006)
- 15 декабрь*** **Азильхан Нуршаиков**, народный писатель Казахстана, 100 лет со дня рождения (1922-2011)
- 19 декабрь*** **Ади Шарипов**, писатель, литературовед, доктор филологических наук, 115 лет со дня рождения (1912-1993)
- 20 декабрь*** **Дулат Исабеков**, писатель, драматург, 85 лет со дня рождения (1942-2025)
- 24 декабрь*** **Бибигуль Имангазина**, писатель, 85 лет со дня рождения (1942)

СПИСОК ДЕЯТЕЛЕЙ, УЧРЕЖДЕНИЙ И ИСТОРИЧЕСКИХ СОБЫТИЙ, ДНИ КОТОРЫХ НЕ УСТАНОВЛЕННЫ

- **Базар жырау Ондасулы**, известный казахский поэт, 185 лет со дня рождения (1842-1911)
- **Дулат Бабатай-улы**, поэт, 225 лет со дня рождения (1802-1874)
- **Есет батыр Кокиулы**, 360 лет со дня рождения (1667-1750)
- **Есет Котибарулы**, 220 лет со дня рождения (1807-1888)
- **Кенесары Касымулы**, последний хан Казахского ханства, 225 лет со дня рождения (1802-1847)
- **Каракерей Кабанбай батыр Кожакулулы**, известный полководец, герой казахского народа, 335 лет со дня рождения (1692-1770)
- **Мухамеджан Сералин**, писатель, поэт, журналист, педагог, 155 лет со дня рождения (1872-1929)
- **Сырым Датулы**, организатора и лидера национально - освободительной борьбы первой половины XIX века 315 лет со дня рождения (1712-1802)
- **Салык Бабажанов**, ученый-этнограф, 195 лет со дня рождения (1832 - 1871)
- **Шернияз Жарылгасулы**, поэт, 220 лет со дня рождения (1807-1867)

КРАТКОЕ ОПРЕДЕЛЕНИЕ К ЮБИЛЕЙНЫМ ДАТАМ

1 январь

*РОЗА БАГЛАНОВА
105 лет со дня рождения (1922-2011)*

Родилась 1 января 1922 года в Казалинске (ныне — в Кызылординской области, Казахстан). Происходит из рода жагалбайлы племени Жетыру Младшего жуза.

После школы, в 1939—1941 годах училась в Кызыл-Ординском педагогическом институте. После смерти отца, когда семье стало трудно, поступила в Ташкентский текстильный институт, так как там обеспечивали жильём в общежитии, бесплатным питанием и можно было подрабатывать ткачихой. В Ташкенте её пение случайно услышал солист Ташкентского оперного театра и одновременно директор филармонии М. Кари-Якупов.

С 1941 года работала в Самарканде, в Государственном женском ансамбле песни и пляски Узбекской ССР Узбекской филармонии. Летом 1941 года получила направление в Московскую консерваторию, но началась война и она ушла на фронт вместе с ансамблем. В составе бригады артистов выступала перед бойцами Красной армии прямо на передовой. Её фронтовые концерты пользовались огромным успехом, она пела песни и частушки из репертуара Л. А. Руслановой, в том числе и песню «Ах, Самаргородок». По воспоминаниям её самой, эту песню она впервые услышала на одном из фронтовых концертов в исполнении Л. Руслановой, после чего начала исполнять её сама. Самой Л. Руслановой исполнение Розы очень понравилось и она фактически подарила начинающей казахской певице эту песню, ставшую её «визитной карточкой». 9 мая 1945 года принимала участие в Победном концерте в Берлине.

5 января

НУРГАЛИ НУСИПЖАНОВ
90 лет со дня рождения (1937)

Родился 5 января 1937 года в Гвардейском районе Талды-Курганской области. Происходит из ветви Балгалы рода Сырманак племени Жалайыр Старшего жуза.

В 1964 году окончил вокальное отделение Казахской государственной консерватории по классу народной артистки Казахской ССР, профессора Надежды Самышиной.

С 1964 по 1967 год — солист Казахского государственного театра оперы и балета.

С 1967 по 1976 год — музыкальный редактор, старший редактор, заместитель главного редактора, главный редактор музыкальных программ на Казахском радио и телевидении.

С 1976 по 1986 год — солист оркестра народных инструментов Казахской государственной филармонии.

С 1986 года — солист и художественный руководитель ансамбля «Жазира», созданного при объединении Казахконцерт.

Он уже на протяжении многих лет является солистом Казахской государственной филармонии имени Жамбыла, успешно выступая с оркестром «Отырар сазы». Н. Нусипжан внес неоценимый вклад в становление и развитие этого коллектива, обогатив его репертуар многими народными песнями. Он стоял у истоков создания этого коллектива рядом с выдающимся мастером и основателем оркестра, народным артистом СССР Н.Тлендиевым. Н.Нусипжан первый исполнитель большинства вокальных произведений Н.Тлендиева и уже более полувека беззаветно служит казахскому искусству. Незабываемы его выступления с такими яркими звездами как Жамал Омарова, Роза Багланова, Бибигуль Тулегенова, Муслим и Ришад Абдуллины, Зейнеп Койшибаева, Бахыт Ашимова, Ескендир Хасангалиев, Гульвира Разиева, Лаки Кесоглу, Роза Рымбаева, Макпал Жунусова. Н.Нусипжан с сольными концертами объездил практически весь Казахстан, заезжая в самые отдаленные аулы, помогая организовывать небольшие фольклорные и эстрадные ансамбли в районах и областях нашей республики, с огромным

успехом представлял и представляет исполнительское искусство Казахстана за рубежом в Швеции, Финляндии, Монголии, Афганистане, Йемене, Анголе, на Кипре, в Португалии, Сирии, Греции, Югославии, Алжире, Германии, Турции, Польше, Китае и др.

12 январь

ДИНМУХАМЕД КУНАЕВ
115 лет со дня рождения(1912-1993)

Кунаев Динмухамед Ахметович (12.01.1912, Алматы - 22.08.1993, там же), видный общественный и государственный деятель, ученый, академик АН Казахстана (1952), доктор технических наук (1969), трижды Герой Социалистического Труда (1972, 1976, 1982). Окончил Московский институт цветных металлов и золота (1936).

В 1936-1942 занимал руководящие должности в Алтайском, Риддерском, Лениногорском рудниках. В 1942-1952 заместитель председателя СНК КазССР, Совета министров КазССР. В апреле 1952 избран президентом АН Казахстана. В 1955-1960, 1962-1964 председатель Совета министров КазССР. В 1960-1962, 1964-1986 1-й секретарь ЦК КП Казахстана.

За 45 лет, которые Кунаев провел на высших руководящих должностях, из них почти 25 был 1-м руководителем республики. Он внес значительный вклад в социально-экономическое и культурное развитие Казахстана. Высокого уровня достигло горно-рудное производство республики, сформировались новые производственные регионы Казахстана, строились новые города и крупные населенные пункты.

В годы его руководства республикой начали работать Павлодарско-Екибастузский топливно-энергетический комплекс, Карагандинская ГРЭС-2, Буктырминская ГЭС в Восточном Казахстане, Павлодарский тракторный завод, многие другие промышленные предприятия, были освоены Мангыстауские нефтяные месторождения, получило развитие железно-дорожное строительство, началась добыча и производство титана, магния, синтетического каучука, быстрыми темпами развивались различные отрасли электротехники, машиностроения, химии.

Образовались Мангыстауская, Жезказганская, Торгайская области. Особое внимание Кунаев уделял освоению Кербулакской равнины, строительству Капшагайского водохранилища, Большого Алматинского канала (канал Улькен Алматы). Вместе с тем промышленность республики по-прежнему оставалась сырьевой базой Советского Союза. Интенсивное развитие военно-промышленного комплекса в СССР отразилось и на экономике Казахстана. Крупные заводы в Алматы, Усть-Каменогорске, Петропавловске, Уральске, Степногорске специализировались на производстве военной продукции.

Военные полигоны и предприятия нанесли значительный вред экологии республики. Кунаев поддерживал известных деятелей науки, литературы, искусства и интеллигенции. При Кунаеве в 1977-1982 опубликован фундаментальный 5-томный научный труд по истории Казахстана на казахском и русском языках.

Кунаев предпринимал действенные меры по сохранению сложившихся территориальных границ республики, ее целостности. Кунаев вернул в состав Казахстана хлопководческие районы на Юге, отданные Узбекистану, выступал против инициатив Центра (Москвы) по созданию немецкой автономии в Казахстане, передаче Мангыстау Туркменистану.

За годы его руководства столица республики г. Алматы (тогда Алма-Ата) превратилась в высокоразвитый пром., культурный и научный центр, были построены Дворец республики, КазГУград, оздоровительный центр Арасан, спорткомплекс Медеу, мн. кр. здания. С 1985 М.С. Горбачев начал реформирование советской политической и экономической системы.

16 декабря 1986 на внеочередном пленуме ЦК КП Казахстана представитель ЦК КПСС Г.Разумовский сообщил о решении Политбюро освободить Кунаева от занимаемой должности и назначить 1-м секретарем ЦК КП Казахстана Г.В. Колбина. Назначение Г.В. Колбина вызвало волну народного недовольства, вылившуюся в Декабрьские события 1986.

Центральное руководство обвинило Кунаева в организации этого митинга. 26 июня 1987 Кунаев исключен из состава ЦК КПСС, затем из ЦК КПК.

За всю историю казахстанской партийной организации Кунаев был третьим казахом, который являлся ее 1-м секретарем партии.

Кунаев - был человеком “системы”, верил в “социалистический выбор” и “коммунистическую идею”. Кунаев автор многих научных трудов, посвященных проблемам социалистического и коммунистического строительства, вопросам теории и практики разработки месторождений открытым способом (около 200 научных трудов). Имя Кунаева присвоено Институту горного дела, ряду школ и улиц страны, университету в Алматы. 13 октября 1992 в Алматы создан “Международный фонд Кунаева”. 12 января 2002 в Алматы открыт дом-музей Кунаева. 15 августа 2003 в а. Акши Алакольского р-на Алматинской области, где Кунаев провел последний период жизни, установлена мемориальная доска. Награжден 8 орденами Ленина, орденами и медалями.

15 январь

БОРАНГАЛИ ЫРЗАБАЕВ
95 лет со дня рождения(1932-1995)

Борангали Ырзабаев родился 15 января 1932 года в Темирском районе Актюбинской области.

Начав свою первую карьеру в качестве учителя, он перешел на журналистскую службу с 1959 года. Работал литературным сотрудником, заведующим отделом Павлодарской областной газеты «Кызыл ту».

С 1962 по 1965 годы работал собственным корреспондентом газеты «Лениншил Жас» («Жас алаш») по Целинному краю, с 1967 года-собственным корреспондентом газеты «Социалистический Казахстан» («Егемен Қазақстан») сначала в Павлодарской области, затем в Уральской области.

Первые стихи опубликованы в 1962 году в книге «Жас Даурен» издательства «Жазушы». В 1981 году в руки читателей попали сборники «Ертис – Жайық арасы» («Казахстан»), в 1983 году - «Егиндикуль Жұлдыз» («Кайнар»).

15 февраль

*АНАТОЛИЙ КАЛЮЖНЫЙ
75 лет со дня рождения ((1952-2012))*

Родился 15 февраля 1952 года в поселке Горноводск Мартукского района Актюбинской области, в рядовой украинской семье сельских тружеников.

Трудовую деятельность он начал в 1973 году после окончания филологического факультета Актюбинского педагогического института, работая учителем русского языка и литературы сначала в Междуреченской школе Мартукского района, а затем - в Новомихайловской средней школе. За эти 6 лет А.А. Калюжный получил большой опыт учительской работы, усвоил многие сложные вопросы педагогической деятельности.

В сентябре 1979 года Анатолий Калюжный избирается по конкурсу на должность преподавателя кафедры методики преподавания русского языка и литературы Актюбинского педагогического института. Он поступил в очную аспирантуру Научно-исследовательского института педагогических наук Казахстана, по окончании которой в апреле 1983 года успешно защитил кандидатскую диссертацию по специальности «теория и история педагогики». С этого года он — старший преподаватель кафедры методики преподавания русского языка и литературы, заместитель декана филологического факультета, а затем проректора по учебной работе нашего вуза. В 1996 году Актюбинский педагогический институт был реорганизован в Актюбинский государственный университет им. К. Жубанова.

Анатолий Калюжный продолжал трудиться проректором по научной работе, а затем заведующим кафедрой психологии и педагогики АГУ им. К. Жубанова.

В 2007 году он успешно защитил диссертацию на соискание ученой степени доктора психологических наук по специальности «Социальная психология».

Имеет более 180 научных трудов, в том числе 8 монографий и электронных учебных пособий. Под его руководством подготовлено 14 кандидатов наук и 1 доктор наук.

17 февраль

ЛИДИЯ КАДЕНОВА
75 лет со дня рождения (1952)

Родился в 1952 году в Иргизском районе Актюбинской области. В 1967 году окончил Актюбинское училище культурного просвещения.

В 1970-1974 гг. окончил Казахскую национальную консерваторию им.Курмангазы по специальности "Актерское мастерство".

С 1974 г - актриса Казахский государственный академический театр для детей и юношества имени Г. Мусрепова.

С 1979 г. - юмористический театр «Тамаша».

22 февраль

МАЖИТ БЕГАЛИН
105 лет со дня рождения (1922-1978)

Окончил режиссёрский факультет ВГИКа (1948, мастерская С. А. Герасимова и Т. Ф. Макаровой).

С 1950 года — режиссёр киностудии «Казахфильм» .

В 1974 году Бегалин снял фильм «Степные раскаты» .

В нём сыграла его жена Людмила (Олеся) Иванова, а одну из главных ролей исполнил их сын Нартай. Однако фильм так и не вышел на экраны.

Он был «положен на полку» за «неправильное освещение истории гражданской войны в Казахстане» . Есть версия, что гонения на картину привели к смерти Мажита Бегалина. Фильм был показан лишь в 2002 году по казахстанскому телевидению в дни, когда отмечалось 80-летие со дня рождения режиссёра фильма.

25 февраль

**ЦЕНТРАЛЬНАЯ НАУЧНАЯ
БИБЛИОТЕКА 95 лет со дня
основания (1932)**

Научная библиотека была создана в 1932 году в составе казахского отделения Академии наук СССР. Первоначальный книжный фонд был передан из Академии наук СССР в количестве две тысячи трудов. На первом заседании Академии наук Казахской ССР, основанной в 1946 году, название было изменено на Центральную научную библиотеку. В том же году в книжном фонде было собрано 74 258 публикаций отечественной и порядка 15 000 экземпляров зарубежной литературы. Также проводился обмен книгами с библиотеками и научными учреждениями СССР.

В 1959 году была создана секция редких книг. Фонд казахской научной литературы, собирает материалы и источники литературы по истории и культуре Центральной Азии. В 1950-х и 1960-х годах библиотека пополнилась книгами из московских, петербургских, рижских, львовских и ташкентских библиотек. В 1979 году насчитывалось порядка 1,5 миллиона экземпляров.

В 1980-х и 90-х годах Центральная научная библиотека ежегодно публикует 60-90 тысяч экземпляров книг казахстанских учёных. Она стала единой библиотечной системой. За время существования библиотека собрала более 800 000 зарубежной научной литературы и сотрудничает с 884 библиотеками и исследовательскими учреждениями из 62 стран. Центральная научная библиотека обслуживала 352 тысячи человек в год.

В 1999 году, в рамках реорганизации системы образования, Центральная научная библиотека была выведена из подчинения объединённого министерства и подчинена Комитету по науке, утратив прямую связь с Академией наук Казахстана.

Согласно постановлению Правительства Республики Казахстан № 84 от 11 февраля 2010 года было создано государственное предприятие «Ғылым ордасы», путём слияния «Дома учёных» и Центральной научной библиотеки в подчинении Комитета по науке Министерства образования и науки Казахстана.

2 март

**ОРГАНИЗАЦИИ ОБЪЕДИНЕННЫХ
НАЦИЙ КАЗАХСТАНА, 35 лет
со дня вступления в члены (1992)**

Республика Казахстан стала членом Организации Объединенных Наций 2 марта 1992 года. Избран членом Совета Безопасности ООН на 2017-2018 годы. Генеральный секретарь ООН Антонио Гутерриш, выступая в Совете Безопасности ООН, признал работу Казахстана по избавлению мира от оружия массового уничтожения и глобальные усилия по нераспространению.

Позиция Казахстана в ООН формируется на основе интересов Казахстана по всему спектру вопросов, рассматриваемых Организацией Объединенных Наций.

При поддержке организации особое внимание уделяется смещению сотрудничества в области разоружения, экономики, экологии, социального и устойчивого развития, сохранения мира, развития международного права, уважения прав человека, гендерного равенства, борьбы с терроризмом, организованной преступностью и незаконным оборотом наркотиков.

5 март

**САБИТ БАЙМОЛДИН
85 лет со дня рождения ((1942-2000)**

Известный казахский поэт Сабит Баймолдин-родился 5 марта 1942 года в селе Карабулак Байганинского района.

Член Союза писателей Казахстана.

В 1964 году окончил филологический факультет Казахского государственного университета, затем аспирантуру Института литературы и искусства им.М. О. Ауэзова Академии наук Казахской ССР.

После окончания вуза работал учителем, заведующим учебной частью, директором Байганинской средней школы Байганинского района.

Затем стал собственным корреспондентом республиканской газеты «Учитель Казахстана» по западным областям, заместителем редактора газеты «Стальная магистраль – Болат жол» Западно-

Казахстанского управления железных дорог, ответственным секретарем управления Актюбинского областного общества книголюбов, редактором отдела республиканской газеты «Егемен Казакстан».

Первый сборник стихов под названием «Жер-мекен» был опубликован в 1966 году в издательстве «Жазушы».

Затем последовали «Кырда туған» (1967), «Монолог» (1969), «Кызыл инир» (1971), «Сагыныш» (1976), «Алтын гүл» (1978), «Саган сенемин» (1980), «Инкар кундер»(1982), «Армия семьясы» (1982), «Бесик жыры» (1985), «Тал кеме» (1988) и др.

Стихи С. Баймолдина, многообразные по тематике, отличаются ритмикой, рифмами, характерными для авторской самописи.

В своих произведениях поэт опирался на размышления современников об образе жизни, жизнеутверждении, нравственных и гражданских ориентациях.

Сабит Баймолдин умер 9 декабря 2000 года.

8 март

ТОЛЕГЕН АЙБЕРГЕНОВ

90 лет со дня рождения (1937-1967)

Тулеген ушел из жизни в 30 лет, но не смотря на это он стал для казахского общества самым значительным явлением 60-х. Он ворвался в литературную жизнь Алма-Аты, приехав из Каракалпакстана. Раньше о нем и ведать не ведали, но стоило ему появиться, с ним уже нельзя было не считаться. Это был поэт большого эмоционального заряда, в котором интеллект поэта-экспериментатора сочетался с непредсказуемо-вдохновенным импровизационным началом. Он ввел в казахскую поэзию новые, неожиданные ритмы полустиха, полупрозы, безмерно обогатил музыкально-интонационные возможности казахской рифмы. Достаточно сказать, что у него иногда рифмуются целые строки.

И в то же время в своей основе он остается удивительно цельным национальным поэтом, пролагающим пути в неведомое. В его поэзии вопреки всем позднейшим цивилизационным наслоениям, присутствует удивительно праздничное, язычески-тенгрианское мироощущение.

С другой стороны, эпоха хрущевской оттепели с его светлыми надеждами и громадным социалистическим размахом не могла пройти мимо него. Она-то по преимуществу и питала его, создавала оптимистическо-эпическую тональность его поэзии. Я бы назвал это поэзией социальной романтики. В этом он, например, похож на Ярослава Смелякова, или Михаила Светлова, но он талантливее и темпераментней их, напряженной мыслит и внутренне очень драматичен.

При жизни у Айбергенова вышло всего три книги, посмертно, в 1974 году он стал лауреатом премии ЛКСМ Казахстана, журналом «Жалын» учреждена литературная премия для молодых талантов им. Т. Айбергенова. В 1987 году вышла книга его переводов на русский язык «Мир созвездий», некоторые из стихотворений опубликованы в сборниках «Поэты Казахстана» (1977), а также в сборниках «Струны домбры» (1979) и «Степновы ритмы» (1983) на украинском языке, в 2001 году вышел сборник воспоминаний о Тулегене Айбергенове «Я – с вами». И он, действительно, с нами, хотя это самый трудно переводимый казахский поэт. Уверен, что те, кто по-настоящему увлекутся его поэзией, будут изучать казахский язык.

22 март

ГАБИТ МУСИРЕПОВ
125 лет со дня рождения(1902-1985)

Габит Мусрепов родился 9 (22) марта 1902 года в ауле Жанажол Жамбылского района Северо-Казахстанской области. Происходит из рода сибан племени керей Среднего жуза.

Обучившись в родном ауле грамоте, в 1916 году поступил в русское двухклассное училище, где проучился один год, затем поступил в русскую школу 2-й ступени, которую окончил в 1921 году.

В 1923-1926 годах учился сначала на рабочем факультете в Оренбурге и затем в Омском сельскохозяйственном институте. Много лет работал редактором разных газет и журналов, секретарём и первым секретарём Правления Союза писателей Казахстана, членом Правления Союза писателей СССР. Был также членом ЦК КП Казахстана и председателем Верховного Совета Казахской ССР.

Свою литературную деятельность Мусрепов начал в 1925 году. Первая повесть «В пучине» (1928) - о событиях Гражданской войны 1918-1920. С 1928 года участвовал в литературно-художественном журнале «Жана-Адебиет».

Писатель не воевал на фронте, но переводил статьи и рассказы писателей-фронтовиков для тыла, например, Баубека Булкишева и других. И сам писал на эту тему.

Количество написанных им сочинений (романы, рассказы, повести, драмы, поэма в прозе, статьи, тексты выступлений, сценариев, очерки, переводы) - 592. Произведения Мусрепова были переведены на 34 языков мира. Количество произведений писателя переведённых на русский язык - 295.

Скончался 31 декабря 1985 года, в канун Нового года в 7 часов вечера в возрасте 83 лет от остановки сердца в своём доме. Похоронен на Кенсайском кладбище Алматы.

23 март

СЕРИК КИРАБАЕВ

100 лет со дня рождения (1927-2021)

Родился 23 марта 1927 года в селе Атасу современной Карагандинской области Казахстана. Происходит из подрода алсай рода Куандык племени аргын.

В 1951 году окончил филологический факультет Казахского педагогического института им. Абая. В 1951-1952 годах работал старшим редактором Казахского государственного художественного издательства, затем заведующим отделом в журнале «Әдебиет және искусство». С 1952 по 1955 годы - редактор казахстанского журнала «Пионер».

С 1955 по 1958 годы - заведующий отделом литературы и искусства редакции газеты «Социалистік Қазақстан» (ныне «Егемен Қазақстан»)[2]. В 1956 году защитил кандидатскую диссертацию о литературной деятельности Испандиара Кубеева.

С 1958 по 1988 годы - доцент, профессор, заведующий кафедрой казахской литературы, декан филологического факультета, проректор по учебной работе Казахского педагогического института им. Абая.

С 1988 по 1995 годы - директор Института литературы и искусства им. М. О. Ауэзова НАН РК, с 1995 года - заведующий отделом современной казахской литературы там же.

С 1994 года - академик Национальной академии наук Казахстана.

Параллельно продолжал преподавать в Казахском национальном педагогическом университете имени Абая.

Похоронен в Национальном Пантеоне Казахстана.

30 март

КАЗАХСКИЙ КАЛЕНДАРЬ **105 лет со дня появления света**

Казахский календарь, древний казахский календарь, представляет собой собрание астрономических понятий и знаний о звездном небе, являющееся результатом многолетнего опыта народа в наблюдении за природными явлениями. Тщательное наблюдение и расчет цикла природных явлений, чередования дня и ночи, времен года (лето, зима, осень, весна), восхода и захода луны, порядка расположения звезд, имели большое значение для традиционной экономики казахского народа.

Казахи использовали свой древний календарь для расчета и определения времени выпаса, возвращения на зимовку, стрижки овец и ягнят, отела, забоя скота, посева и скашивания. Ошибки в этих расчетах были опасны для экономики. Например, если отел не был произведен вовремя или слишком рано, скот понёс бы потери в холодные месяцы, а если слишком поздно, овцы бы отставали в росте, или телята рождались бы слишком молодыми и недостаточно зрелыми для зимовки. Подобные вещи требовали тщательного знания хронометража, строгого наблюдения за окружающими природными явлениями.

Казахский календарь был сформирован на основе системы астрономических явлений и знаний, рожденных из наблюдений за природными явлениями, окружающей средой, звездами и небом, накопленных, осмысленных и изученных людьми за многие годы опыта. Этот календарь помогал в выпасе скота в обширных степях, в миграции, путешествиях, поисках пропавших без вести, охоте, различении четырех кубитов, определении направления по звездному небу в темные ночи, а также в поиске переправ, источников воды, поселений и колодцев, не заблудившись. Знания и опыт специальных

бухгалтеров, которые предсказывали погоду и занимались хронометражем среди населения, передавались из поколения в поколение. Бухгалтеры накапливали знания и опыт многих поколений, наблюдали за природными явлениями из года в год и предсказывали погоду. Они вели полный год по казахскому календарю, определяли периоды сезонной работы и делали прогнозы относительно того, какой будет зима. Они предсказывали и объявляли периоды резких изменений погоды в каждом месяце, то есть трех- и пятидневные периоды. В то же время казахский народ точно определял планеты и звезды. Они сочиняли стихи и различные легенды о них.

4 апрель

НЕМАТ КЕЛИМБЕТОВ

90 лет со дня рождения (1937-2010)

Немат Келимбетов родился 4 апреля 1937 года. В 1959 году окончил Ташкентский финансово-экономический институт, в 1966 году - Казахский государственный университет им. С. М. Кирова. Учёный-тюрколог, писатель, переводчик, доктор филологических наук, профессор, академик Академии гуманитарных наук Республики Казахстан, заслуженный деятель Казахстана.

Трудовую деятельность начал корреспондентом, литсотрудником ряда газет. Затем - младший научный сотрудник Института экономики АН Казахстана (1962-1965 гг.), сотрудник газеты «Социалистик Казахстан» (1965-1970 гг.), референт Управления делами Совмина КазССР - ответственный секретарь Комиссии по присуждению Государственных премий Казахской ССР в области литературы, искусства и архитектуры (1970-1973 гг.), редактор издательства «Казахстан» (1976-1979 гг.), преподаватель, доцент, профессор кафедры казахской литературы АГУ (1981-1998 гг.), профессор Алматинского института международной журналистики (1995-1996 гг.). С 1998 г. - профессор кафедры казахского языка КазНТУ.

Член Союзов писателей СССР и Казахстана.

Награждён Почётной грамотой РК, лауреат премии им.

Кюль-Тегина, лауреат Международной премии имени Франца Кафки в области литературы за 2010 год.

В разные годы увидели свет его фундаментальные труды, такие как «Древнетюркская поэзия и преемственность традиций в казахской литературе», «Истоки казахской литературы», «Преемственность художественных традиций», «Литература древнего мира» и т. д. Он является автором ряда учебников и учебных пособий для студентов высших учебных заведений по программе древнего периода казахской литературы.

Его повесть-мополог «Не хочу терять надежду», эссе «Письмо к сыну» и другие книги стали популярны не только на родине. Многие из них переведены на ряд языков мира, высоко оценены в среде интеллектуальной элиты.

Художественное наследие Немата Келимбетова включает и немало переводов. В их числе - «Наш милый Шушикент» армянского писателя Леонида Гурунца, романы узбекских писателей - «Звёздные ночи» Примкула Кадырова и «Горизонт» Сайда Ахмада; «Молния» украинского писателя Василя Козаченко.

Почти сорок лет жизни он провёл сначала неподвижно в кровати, затем - в инвалидной коляске. Но никогда не жаловался на судьбу, не терял надежды, оставался оптимистом с большой буквы. Более того, своим колоссальным трудом добился больших высот и в науке, и в литературе.

15 апрель

ГАРИФОЛЛА ЕСИМ
80 лет со дня рождения (1947)

Есим Гарифолла - родился 15 апреля 1947 года в селе Лебяжье Лебяжинского района Павлодарской области. Казах.

Отец - Есимов Кабдыжаппар (1911-1992). Мать - Есимова Бижамал (1916-1981).

Окончил филологический факультет Семипалатинского педагогического института им. Н.К. Крупской (1970), фи-лолог; аспирантуру философско-экономического фа-культета Казахского государственного университета им. С.М. Кирова (1977), преподаватель философии.

Кандидат (1978), доктор (1994) философских наук.

Тема докторской диссертации: «Проблема Бога и человека в мировоззрении человека».

Почетный профессор Семипалатинского государственного университета им. М. Ауэзова (2003), Семипалатинского государственного педагогического институт-та (2004), Павлодарского государственного универси-тета им. С. Торайгырова (2007), Семипалатинского го-сударственного университета им. Шакарима (2007), Восточно-Казахстанского государственного университе-та им. С. Аманжолова (2007), Казахского государствен-ного женского педагогического университета (2008), университета «Қайнар» (г. Семей, 2008), Кокшетауского государственного университета им. Ш. Уалиханова (2008), Карагандинского государственного технического университета (2009). Академик НАН РК (с 2003). Член-корреспондент НАН РК (1995).

Автор книг «Хакім Абай (даналық дүниетанымы)» (1994), «Наука совести» (2008), «Данышпан Шәкәрім» (на казах-ском и русском языках, 2008); An Insider's Critique of the Kazakh Nation: Reflections on the Writings of Abai Kunanbai-uhli (Los Angeles, California, USA, 2009), «На краю бездны» (2009), «Саяси философия» (2009), «Жар жағасы» (2009), «Адам-зат» (на казахском языке, 2008), «Адам-зат» (на турецком языке, г. Стамбул, 2009); учебника-хрестоматии «Фалсафа тарихы» (2004); более 400 статей, публикаций.

Имеет авторское свидетельство «Абайдың қара сөздері туралы пайымдаулар» (электронный учебник, 2005).

Владеет казахским, русским, английским и немецким (со словарем) языками.

Член НДП «Аманат» (с 2008).

26 апрель

ШОТА ВАЛИХАНОВ

95 лет со дня рождения (1932-2021)

Шот-Аман (Шота) Валиханов (каз. Шот-Аман Ыдрыслы Улихан, р. 26 апреля 1932, аул Сырымбет Северо-Казахстанской области, Казакская АССР) - известный советский и казахстанский

скульптор, заслуженный архитектор Казахской ССР, Лауреат Государственной премии (1990).

Председатель Республиканского общества охраны памятников истории и культуры.

Окончил Московский архитектурный институт. Работал сотрудником Казахского института проектирования городского строительства, заместителем главного архитектора г. Алматы, председателем Союза архитекторов Казахстана.

Председатель Республиканского общества охраны памятников истории и культуры. Основные работы: памятники Шокану Уалиханову, Алиби Жангельдину, Токашу Бокину и проект строительства стадиона «Динамо» (в составе творческого коллектива). Руководитель творческой группы авторов Монумента независимости в г. Алматы.

2 май

КУЛЯШ БАЙСЕЙТОВА

115 лет со дня рождения (1912-1957)

Куляш Байсеитова (девичья фамилия Беисова) родилась в городе Верный (ныне Алма-Ата, Казахстан) 12 января 1912 года. Но по другим данным она родилась в степях Сары-Арки в ауле Актогайского района Карагандинской области (ранее - Джезказганская). В Алма-Ату Куляш привезли в возрасте двенадцати лет и какое-то время она жила в интернате.

Природный музыкальный талант Байсеитовой проявился рано. Она заучивала и исполняла песни, жыры и кысса, услышанные от отца Жасына. В 1925-1928 годах училась в Алматинском педагогическом техникуме, участвовала в музыкальной самодеятельности. В 1930 году она поступила в студию созданного в 1926 году в Кызыл-Орде и в 1929 году переведённого в Алма-Ату театра, известного сегодня, как Казахский государственный академический театр драмы имени М. О. Ауэзова. Здесь Байсеитова играет роли Агафьи Тихоновны ("Женитьба" Н. В. Гоголя), Клавдии ("Подводная лодка" М. Я. Тригера), Пулиш ("Фронт" Б. Ж. Майлина), Зауре ("Зауре" Каныбека Байсеитова и Ж. Т. Шанина), Еңлік ("Еңлік - Кебек" М. О. Ауэзова).

В 1933 году Куляш вошла в состав труппы Музыкального театра (ныне Государственный академический театр оперы и балета им. Абая), где выступала до конца жизни. Музыкальный и сценический талант Байсеитовой ярко проявился в создании образа Айман в музыкальной комедии М. О. Ауэзова (либретто) и И. В. Коцыка (музыка) "Айман—Шолпан". Образ Шуги ("Шуга" Б. Майлина и И. В. Коцыка) свидетельствовал о возросшем мастерстве певицы, партия Жибек ("Қыз Жібек" Е. Г. Брусиловского) позволила певице подняться к высотам классического оперного искусства. Образы, созданные ею в операх русских и казахских композиторов, составили целую галерею противоположных характеров. Байсеитова исполнила партии Кадиши, Акжунус, Айшы, Сайры, Зере, Раушан в операх "Жалбыр", "Ер Таргын", "Золотое зерно", "Гвардия, вперед!" Е. Г. Брусиловского, "Бекет" Зильбера и "Глубокое озеро" Надирова. Певица искусно передала сложную лицемерную, изменчивую натуру Акжунус, которая прибегала к изощренным способам мщения человеку, вызвавшему её ненависть.

Образы Ажар ("Абай" Ахмета Жубанова и Л. А. Хамиди) и Сары ("Биржан и Сара" М. Т. Тулебаева) являются вершинными в творчестве Байсеитовой. Впервые на казахской оперной сцене Байсеитова исполнила партии из классических опер: Баттерфляй ("Чио-Чио-сан" Дж. Пуччини), Татьяны ("Евгений Онегин" П. И. Чайковского), Тамары ("Демон" А. Г. Рубинштейна), Маро ("Даиси" З. П. Палиашвили) и Алтыншаш ("Алтыншаш" Н. Жиганова).

15 май

ХИУАЗ ДОСПАНОВА

105 лет со дня рождения (1922-2008)

Родилась 15 мая 1922 года в селе Ганюшкино Гурьевской области. Происходит из рода маскар племени байулы.

В 1940 году окончила с золотой медалью среднюю школу № 1 города Уральска и вместе с аттестатом получила удостоверение пилота запаса местного аэроклуба.

Круглая отличница, одна из лучших активисток - пионервожатая, секретарь комсомольской организации школы - летом 1940 года она успешно оканчивает и десятый класс, и

аэроклуб, после чего едет в Москву и подаёт документы на поступление в Военно-воздушную академию им. Жуковского. После отказа подала заявление в Первый московский медицинский институт, приняли её без экзаменов. Менее чем через год началась война.

13 октября 1941 года Хиуаз с однокурсницей Татьяной Сумароковой записались на прием к М. М. Расковой, которая занималась формированием женских авиаполков. Девушек приняли и зачислили в группу штурманов.

26 октября 1941 года будущие лётчицы прибыли к месту формирования полков в приволжский город Энгельс. Там они проходили ускоренный курс обучения в Энгельсской военной авиационной школе пилотов. Хиуаз Доспанова была зачислена штурманом-стрелком в 588-й ночной бомбардировочный авиаполк. Боевые задания выполняла на Южном фронте, Северном Кавказе, в Закавказье, Украине и Белоруссии[3]. Дважды отважная летчица была тяжело ранена, но вновь возвращалась в строй и встретила Победу под Берлином.

С войны Хиуаз Доспанова вернулась инвалидом II группы, со сросшимися переломами обеих ног, но, несмотря на это, активно участвовала в общественной жизни. В последние месяцы войны девушка обдумывала планы возвращения в медицинский институт, но в итоге пошла по другому пути — по стезе общественной деятельности. Первый секретарь Западно-Казахстанского обкома партии Минайдар Салин в беседе с только что вернувшейся с фронта коммунисткой Хиуаз Доспановой предложил ей поработать на партийно-политической работе, и она была утверждена инструктором обкома партии. Через год Хиуаз отправилась в высшую партийную школу в Алма-Ате.

Хиуаз прошла путь от инструктора райкома партии в родном Западном Казахстане до секретаря ЦК ЛКСМ Казахстана. В 1951 году была избрана депутатом Верховного Совета Казахской ССР и на первой же сессии - секретарём Президиума. До выхода на пенсию Хиуаз Каировна была секретарем Алма-Атинского горкома партии, проявляя деятельное участие в жизни столицы.

В конце 1950-х годов дали знать о себе последствия фронтовых ранений и контузий. Здоровье Хиуаз заметно ухудшилось. Не достигнув даже сорока лет, она в 1959 году вынуждена была уйти на пенсию.

Скончалась 20 мая 2008 года[4], вскоре после полученного перелома шейки бедра. Похоронена на Кенсайском кладбище Алматы.

22 май

ЖАЙШЫЛЫҚ САРТАБАНОВ
85 лет со дня рождения (1942)

Жайшылык Сартабанов доктор физико-математических наук, профессор Актюбинского регионального университета им. К. Жубанова.

Жайшылык Сартабанов проработал без перевода в Актюбинском региональном государственном университете им.К. Жубанова более полувека, из них пятнадцать лет был деканом физико-математического факультета. На сегодняшний день является руководителем математического научного центра в учебном заведении.

Министерство выдало направление молодому специалисту Жайшысу Сартабанову, окончившему вуз с отличием, для работы во вновь открывшемся Актюбинском педагогическом институте. С тех пор прошло пятьдесят шесть лет. Институт был укрупнен, получил название университета, затем педагогический институт вышел из него отдельно. Спустя годы два высших учебных заведения воссоединились. Сколько таких реформ было предпринято с обменом министров в сфере образования за период с провозглашения суверенитета страны?! Наша героиня приложила все усилия, чтобы научить учеников тонкостям математики в одном учебном заведении, не колеблясь в упор на встречных испытаниях. Сам он вырос, в конце концов сформировав большую группу ученых.

О чем свидетельствует защита под его научным руководством семи кандидатских, одной докторской и одной докторской диссертаций.

В результате углубленных поисков знаний издано 4 монографии, 5 методических пособий, автор более 420 крупных научно-методических публикаций. В учебном корпусе факультета сформирована предметная аудитория на имя известного ученого Даулета Умбетжанова, преподавателя факультета.

27 май

МЫРЗАТАЙ ЖОЛДАСБЕКОВ
90 лет со дня рождения (1937)

Мырзатай Жолдасбеков (родился 27 мая 1937 года в селе Актобе, Таласский район, Жамбыльская область) - государственный деятель, учёный, доктор филологических наук (1993), профессор (1993).

В 1954-55 годах занимал должность секретаря Аккольского районного совета. Окончил Казахский государственный университет (1960). В 1960-64 годах работал ассистентом на кафедре казахской литературы этого университета, в 1964-67 годах был аспирантом.

В 1970-74 годах был старшим преподавателем, доцентом, а в 1974-77 годах - деканом филологического факультета. В 1977-87 годах он был ректором Талдыкорганского педагогического института, в 1987-88 годах - министром образования Казахстана, первым заместителем министра образования, в 1988-90 годах - первым заместителем начальника отдела Центрального комитета Коммунистической партии Казахстана, начальником отдела, в 1990 году - государственным советником Казахстана, в 1991-93 годах - заместителем премьер-министра Республики Казахстан, в 1993-97 годах - чрезвычайным и полномочным послом Республики Казахстан в Исламской Республике Иран, в 1997-2000 годах - ректором Дипломатической академии при министре иностранных дел Республики Казахстан.

С 2000 года является ректором Евразийского национального университета в Астане. Жолдасбеков внес большой вклад в изучение ранних источников казахской литературы, творчества Жамбыла Жабаева. Он был одним из первых казахских ученых, кто по-новому изучил орхонско-енисейские надписи Тюркского каганата и ввел их перевод на казахский язык в научное обращение.

Он изучал жамбыльскую школу поэзии и всесторонне анализировал произведения своих современников и учеников. Он был награжден орденами «Дружба народов», «Почет».

Публикации: «Древние литературные переводы V-XIV веков. Ранние литературные переводы», А., 1967; «Асылы арналар», А., 1986, 1990; «Культегин», А., 1986; «Токсан толгау» (совместно с Н. Торекуловым), А., 1992; «Жуз жылы жырлаган журек», А., 1993; «Асылы создин атас», А., 1996; «Эль тагдыры - ер тагдыры», А., 1997.

4 июнь

К ГОСУДАРСТВЕННЫМ СИМВОЛАМ КАЗАХСТАНА 35 лет (1992)

Государственными символами Республики Казахстан являются флаг, герб и гимн, официально принятые 4 июня 1992 года. Они олицетворяют суверенитет, единство и независимость страны. Флаг (автор Шакен Ниязбеков) - голубое полотнище с солнцем, орлом и орнаментом. Герб (авторы Ж. Малибеков, Ш. Уалиханов) - шанырак с крылатыми конями. Гимн - песня «Менің Қазақстаным».

Государственный Флаг Республики Казахстан

Представляет собой прямоугольное полотнище небесно-голубого цвета, символизирующего честность, верность и мир. В центре - солнце с 32 лучами, под ним - парящий орел (беркут), символизирующий щедрость, зоркость и высоту помыслов. У древка расположена вертикальная полоса с национальным орнаментом. Все элементы золотого цвета.

Государственный Герб Республики Казахстан

Имеет форму круга, что символизирует жизнь и вечность. В центре изображен шанырак (верхняя часть юрты) - символ общего дома и единства. От шанырака в виде солнечных лучей расходятся уйки (опоры), обрамленные крыльями мифических коней - тулпаров.

В верхней части расположена пятиконечная звезда, в нижней - надпись «QAZAQSTAN». Герб выполнен в золотом цвете на голубом фоне.

Государственный Гимн Республики Казахстан

С 2006 года гимном стала песня «Менің Қазақстаным» («Мой Казахстан»), написанная Шамши Калдаяковым на слова Жумекена Нажимеденова (с поправками Н. Назарбаева).

2 июль

МУХТАР ШАХАНОВ

85 лет со дня рождения (1942-2026)

Мухтар Шаханов родился 02 июля 1942 года в Отрарском районе, Чимкентской области. Казах. Прошел путь от тракториста до Чрезвычайного и Полномочного посла. Образование высшее - Чимкентский государственный педагогический институт. Почетный профессор, академик отечественной и зарубежной академии. Народный поэт Кыргызстана, имеет титул «Лучший поэт из тюркоязычных стран». Народный писатель Казахстана.

Перед избранием в Парламент - главный редактор журнала «Жалын» издательства «Жалын».

Народный поэт Казахстана и Кыргызстана, академик, член и почетный профессор ряда отечественных и зарубежных академий и университетов, лауреат премии Программы ООН по окружающей среде, премий Ленинского комсомола СССР и Казахстана, международных премий Турецкой Республики “За заслуги в Тюркском мире”, “Руханият” Кыргызской республики и других. В 1997 году за поэтические произведения, пронизанные гуманизмом, клубом ЮНЕСКО “Боорукер” М. Шаханов назван милосердным человеком Центральной Азии. Как самому читаемому поэту за последнее десятилетие ему присуждена в 2000 году независимая премия “Тарлан”, по итогам 2001 года в Турции он объявлен “Самым лучшим поэтом мира” из тюркоязычных стран. Также в 2002 году за поэтический роман “Космоформула карающей памяти” (тайна, унесенная Чингисханом) он удостоен золотой медали имени

А.Эйнштейна Международной Калифорнийской академии наук, индустрии, образования и искусства (США).

Мухтар Шаханов избирался народным депутатом СССР и Казахстана, членом Верховного Совета СССР, он один из тех, кто стоял у истоков казахстанской демократии.

Мухтар Шаханов - автор многих поэтических книг, в соавторстве с Чингизом Айтматовым написаны книги-эссе “Плач охотника над пропастью” и пьеса “Ночь воспоминаний о Сократе, или Суд на шкуре туполобого”, спектакли по которой успешно проходят на сценах разных театров. Поэма Шаханова “Заблуждение цивилизаций” (сага о нравах эпохи), которую Ф.Хитцер назвал “Шаровой молнией для Европы”, переведена на многие языки и за короткое время получила всемирную известность.

По инициативе Мухтара Шаханова, Чрезвычайного и Полномочного Посла Казахстана в Кыргызстане, создан международный элитарный клуб “XXI век и духовность”.

Выдающийся поэт, драматург, общественный деятель, Герой Труда Казахстана Мухтар Шаханов скончался в возрасте 84 лет.

3 июль

СЕРИК АКЧУЛАКОВ
75 лет со дня рождения(1952)

Родился 3 июля 1952 года в г. Шалкар.

В 1975 г. окончил Актюбинский государственный медицинский институт.

С 1976 по 1978 годы учился в клинической ординатуре по травматологии и ортопедии. В последующем работал нейрохирургом в Актюбинской областной больнице. С 1981 по 1983 год — клинический ординатор, а с 1983 по 1986 год аспирант НИИ нейрохирургии им. акад. Н. Н. Бурденко РАМН г. Москва.

После защиты кандидатской диссертации с 1986 по 1989 годы научный сотрудник НИИ нейрохирургии им. акад. Н. Н. Бурденко.

С 1989 по 1992 годы сотрудник кафедры нейрохирургии Казахского государственного института усовершенствования врачей.

С 1992 по 1995 года докторант НИИ нейрохирургии им. акад. Н. Н. Бурденко РАМН. В 1995 году защитил докторскую диссертацию на тему: «Клинико-эпидемиологическое исследование черепно-мозговой травмы в Республике Казахстан».

С 1996 года заведующий кафедрой нейрохирургии Алматинского государственного института усовершенствования врачей.

Опубликовано более 250 научных работ (из них 80 в зарубежных журналах), в том числе 13 монографий (4 изданы в Российской Федерации). Является автором 13 патентов. Труды за последние 5 лет: Монографии: «Хроническая субдуральная гематома» (2008 г.), «Эхинококкоз человека (эпидемиология, клиника, диагностика, лечение и профилактика)» (2009 г.), «Эндоваскулярное лечение артериальных аневризм головного мозга» (2012 г.), «Вертебропластика в лечении патологии позвоночника» (2012 г.), «Об истории нейрохирургической службы Республики Казахстан» (2012 г.). Методические рекомендации: «Экстракраниальный-интракраниальный анастомоз между поверхностной височной артерией и средней мозговой артерией» (2013 г.). Публикации в рецензируемых журналах с импакт-фактором: «Neurosurgical Center in Astana, Capital of Kazakhstan» (World Neurosurgery, 2010), «Role of the Asian Congress of Neurological Surgeons in neurosurgery development of Kazakhstan» (Asian Journal of Neurosurgery, 2012), «Malignant Tumours of the Central Nervous System in Kazakhstan - Incidence Trends from 2004-2011» (Asian Pac J Cancer Prev, 2013).

15 июль

МАНШУК МАМЕТОВА
105 лет со дня рождения (1922-1943)

Родилась 23 октября 1922 года в ауле Жиеккум Урдинского уезда Букеевской губернии (ныне в Западно-Казахстанской области). Казашка, из рода шеркеш. При рождении получила имя Мансия. В раннем детстве была удочерена бездетной супружеской парой Маметовых - Аминой и Ахметом, врачей-инфекционистов, гостивших в ходе командировки в доме своих родственников

(в казахских семьях по традиции могли передать старшего ребёнка на воспитание старшим родственникам, а приёмные родители Мансии не могли родить ребёнка). Родные родители - отец Жиенгали и мама Тойылша посчитали, что в высокообразованной семье Маметовых их дочери смогут дать достойное образование и лучшее будущее. Приёмная мама Мансии называла свою маленькую дочь ласкательно Моншак, Моншагым - моя жемчужинка, бусинка. По одной из версий, девочка не могла выговорить слово «Моншак» и у неё получалось лишь «Манчук», это имя впоследствии закрепилось в документах. Для врачей-инфекционистов в те годы работы хватало, семья часто переезжала - на работу в Саратовской области, на Мангышлаке, позднее Ахмета Маметова назначили руководителем областного здравоохранения в Уральске (в уральском доме Маметовых ныне музей Маншук). В середине 1930-х родители переехали в Алма-Ату, где Маншук окончила рабфак, два курса медицинского института. Работала в аппарате Совнаркома Казахской ССР, секретарём заместителя Председателя Совнаркома. В 1938 году Ахмет Маметов был арестован, как бывший деятель западного крыла Алашорды. Вскоре, после ареста, он был расстрелян, но долгое время родные не знали о его судьбе. Приёмная мама Амина советовала дочери указывать в анкетах лишь своих первых родителей: «Говори всем, что твои родные - отец Жиенгали и мама Тойылша - и что они умерли в Урде!» Но Маншук верила в невиновность отца и не поменяла фамилию, не боялась бороться за честное имя своего отца и написала три письма Сталину, в которых пыталась доказать, что отец был оклеветан. В это же время её родной отец в Урде был обвинён в хищении зерна и также вскоре погиб в заключении.

В Красной Армии с сентября 1942 года, писарь штаба 100-й Казахской отдельной стрелковой бригады (8 декабря 1943 года преобразована в 1-ю стрелковую дивизию. Впоследствии дивизия была награждена орденом Красного Знамени, ей было присвоено почётное наименование «Брестская»), затем медсестра. На фронте окончила курсы пулемётчиков и была назначена первым номером пулемётного расчёта в строевую часть.

15 октября 1943 года в тяжёлых боях за освобождение города Невеля (Невельская наступательная операция) при обороне господствующей высоты, оставшись одна из пулемётного расчёта, будучи тяжело ранена осколком в голову, уничтожила 70 солдат противника и погибла.

Похоронена в Невеле.

Звание Героя Советского Союза гвардии старшему сержанту Маметовой Маншук Жиенгалиевне присвоено указом Президиума Верховного Совета СССР от 1 марта 1944 года посмертно. Она стала первой девушкой из Казахской ССР, удостоенной этой высокой награды.

19 июль

**НАЦИОНАЛЬНОЙ ГОСУДАРСТВЕННОЙ
КНИЖНОЙ ПАЛАТЫ КАЗАХСТАНА
90 лет со дня основания (1937)**

Национальная государственная книжная палата Республики Казахстан организована Государственной Книжной палатой Казахской ССР на основании совместного постановления Центрального Исполнительного комитета Казахстана и Совета народных комиссаров Казахской ССР от 19 июля 1937 года "О создании государственной Книжной палаты Казахской ССР".

Книжная палата в 1937-1945 годах была передана Народному Комиссариату чтения Казахстана, в 1945-1953 годах-в управление культурно-просветительных учреждений при Совете Министров Казахской ССР, в 1953-1963 годах-в Управление культуры Казахстана с 1963 года подчиняется Государственному кабинету по печати Совета Министров Казахской ССР. Государственная книжная палата Республики Казахстан постановлением Кабинета Министров Республики Казахстан от 6 апреля 1993 года №270 переименована в национальную государственную Книжную палату Республики Казахстан.

В настоящее время Национальная государственная книжная палата Республики Казахстан находится в ведении Министерства культуры и спорта Республики Казахстан.

1 август

ЕРКЕГАЛИ РАХМЕДИЕВ
95 лет со дня рождения (1932-2013)

Родился 1 августа 1932 года (по другим источникам - 1 августа 1930 года) в ауле № 9 (ныне село Мадениет в Аягозском районе, Восточно-Казахстанская область, Казахстан). Происходит из рода жастабан племени абак керей.

В 1952 году окончил Алма-Атинское музыкальное училище им. П. Чайковского (отделения народных инструментов и историко-теоретическое), в 1957 - Казахскую консерваторию им. Курмангазы по классу композиции у Е. Г. Брусиловского. В 1957-1958 годах занимался на курсах повышения квалификации при Союзе композиторов СССР у Г. И. Литинского и Ю. А. Фортунатова в Москве.

В 1949-1952 годы - преподаватель музыки Женского педагогического училища в Алма-Ате, с 1958 - заведующий фольклорным кабинетом при Казахской государственной консерватории им. Курмангазы, с 1959 - художественный руководитель Казахского государственного концертного объединения «Казахконцерт» Казахской филармонии, с 1962 - начальник Главного управления по делам искусств Министерства культуры Казахской ССР, с 1965 года - старший преподаватель Казахской консерватории им. Курмангазы, с 1966 - директор Казахского государственного академического театра оперы и балета им. Абая, с 1967 по 1975 - ректор Казахской государственной консерватории им. Курмангазы (с 1969 - доцент, с 1979 - профессор). С 1991 года - председатель Государственного комитета Республики Казахстан по культуре, с 1992 по 1993 год - министр культуры Республики Казахстан, затем занимался творческой и педагогической деятельностью.

Секретарь Союза композиторов СССР. С 1968 года - председатель Союза композиторов Казахстана.

Избирался депутатом Верховного Совета Казахской ССР с 7-11-го созывов, а также народным депутатом СССР (1989-1991). Был кандидатом в члены ЦК КП Казахской ССР (с 1971).

Последние годы жизни жил и работал в Астане, куда приехал по приглашению Президента РК Н. А. Назарбаева.

Работая консультантом Национального оперного театра им. К. Байсеитовой, оказывал поддержку в развитии оперного искусства Астаны, преподавал композицию студентам и аспирантам в Казахской национальной академии музыки (с 2009 года - Казахский национальный университет искусств) под руководством А. К. Мусаходжаевой. С 2003 по 2013 годы - профессор университета.

Еркегали Рахмадиев скончался 9 апреля 2013 года в Алма-Ате. Похоронен на Кенсайском кладбище.

5 август

ТАЛГАТ БИГЕЛЬДИНОВ
105 лет со дня рождения (1922-2014)

Талгат Бегельдинов родился 5 августа 1922 года в Майбалык, Коргалжынский район, Акмолинской области в составе Каз АССР). Происходит из рода Куандык-Агыс племени аргын.

Детство Талгат Бегельдинов провёл в г. Фрунзе.

Родители были казахские крестьяне. Родная мать Хадия. Родного отца Талгата Бегельдинова звали Тусупбек, но воспитывался он с 6-летнего возраста в бездетной семье младшего брата отца Якубека, куда его по существовавшей казахской традиции отдали, после чего он переехал в город Пишпек. Родных родителей Талгата не стало рано. Семья жила очень тяжело.

В 1938 году Талгат поступает в аэроклуб в городе Фрунзе.

В 1940 году зачислен в Красную Армию и поступил в Балашовскую военную авиационную школу пилотов (западнее Саратова), затем переведён в Чкаловское военное авиационное училище (город Оренбург), которое окончил в 1942 году.

На фронтах Великой Отечественной войны с января 1943 года. В том же году вступил в ВКП(б)/КПСС. Сражался на самолёте Ил-2. Летал в эскадрилье Героя Советского Союза С. П. Пошивальникова.

Вскоре стал его заместителем.

26 октября 1944 года гвардии старшему лейтенанту Бегельдинову Талгату Якубековичу за отвагу и боевое мастерство, проявленные при освобождении городов Знаменка, Кировоград, за лично сбитые в воздушных боях 4 вражеских самолёта присвоено звание Героя Советского Союза.

Осенью 1944 года гвардии капитан Бегельдинов - командир эскадрильи 144-го гвардейского штурмового авиационного полка (9-я гвардейская штурмовая авиационная дивизия, 1-й гвардейский штурмовой авиационный корпус, 2-я воздушная армия, 1-й Украинский фронт).

Участник Парада Победы 24 июня 1945 года.

Второй медали «Золотая Звезда» гвардии капитан Бегельдинов Талгат Якубекович удостоен 27 июня 1945 года за умелое руководство эскадрильей и боевые подвиги при штурмовке скопления войск и техники противника в боях за города Краков, Оппельн (ныне Ополе), Катовице, Бреслау (ныне Вроцлав) и Берлин.

За два года войны Т. Я. Бегельдинов совершил 305 боевых вылетов на штурмовку наземных войск противника, в воздушных боях сбил лично 5 (четыре Мессершмитт Vf 109 и один Юнкерс Ju 87) и в составе группы 2 самолёта противника, на земле уничтожил большое количество живой силы и техники.

После войны продолжал службу в Военно-Воздушных силах СССР. В 1950 году окончил Военно-воздушную академию. Служил в строевых частях ВВС на территории Украинской ССР, затем был начальником штаба Краснодарской высшей офицерской школы штурманов ВВС. В 1956 году уволен в отставку по состоянию здоровья.

С 1957 по 1970 год - на работе в гражданской авиации. Работал заместителем председателя управления Гражданской авиации Казахской ССР. Руководил работой по созданию взлетно-посадочных полос в Алма-Ате, Актобе, Караганде, Костанайе, Жамбыле, Усть-Каменогорске и других областных центрах. В 1968 году Талгат Бегельдинов заочно окончил Московский инженерно-строительный институт, после чего работал на руководящих должностях в системе Госстроя Казахской ССР.

Депутат Верховного Совета СССР 2-3-го и 12-го созывов (в 1946-1954 и 1989-1991 годах).

Являлся президентом Международного благотворительного фонда, оказывающего помощь инвалидам Великой Отечественной войны и детям-сиротам. Проживал в Алма-Ате.

Почётный курсант Оренбургского высшего военно-авиационного училища лётчиков имени Полбина.

С 11 июля 2014 года, после смерти Тоганбая Каумбаева, являлся единственным казахом из живущих участников Великой

Отечественной войны - обладателем звания Героя Советского Союза.

С 31 августа 2012 года, после смерти маршала авиации Александра Ефимова, являлся единственным живым дважды Героем Советского Союза, получившим «Золотые Звёзды» за подвиги во время Великой Отечественной войны и единственным живым дважды Героем Советского Союза, не являвшимся космонавтом. Умер 10 ноября 2014 года, похоронен на кладбище «Кенсай-1» в Алма-Ате.

15 август

ТУРСЫНБЕК КАКИШЕВ

100 лет со дня рождения (1927-2015)

Турсынбек Какишев родился 15 августа 1927 года в селе Алтынды. Мы гордимся таким жителем нашей деревни. На 80-летие Какишев приезжал со своими друзьями среди которых был Касым Кайсенов. 90-летний юбилей писателя мы отмечали в Макинске на уровне района.

В ауле проживает воспитанница Турсынбека Какишева учитель казахского языка Сулейменова Батима Альжановна. Она 46 лет проработала в нашей школе. Учитель высшей категории, отличник образования, она воспитала более 60 учеников, которые пошли по ее стопам и стали учителями казахского языка и литературы. Среди них есть доктора наук. Можно смело утверждать, что Турсынбеком Какишевым были заложены основы научной школы казахской литературы.

В 1950 году - окончил факультет журналистики КазГУ имени С. Кирова. Во время учёбы заведовал отделом молодёжной газеты «Лениншіл жас», а после её окончания, работал старшим редактором издательства Мектеп.

В 1952 году - направлен в институт истории партии при ЦК КП Казахстана.

С 1958 по 1960 годы - учёба в аспирантуре Института языка и литературы Академии наук КазССР, и защита кандидатской диссертации, тема: «Идейно-творческие вопросы казахской советской литературы в период её становления (1917-1929 годы)».

В 1960-1968 годах - научный сотрудник Института литературы и искусства АН КазССР.

В 1971 году - защитил докторскую диссертацию на тему «Пути зарождения и становления казахской литературной критики».

В 1972 году - присвоено учёное звание профессора.

С 1968 по 1978 год - работал в КазНУ имени аль-Фараби старшим преподавателем, доцентом КазГУ, в 1978-1986 годах - декан филологического факультета, в 1990-2000 годах - заведующий кафедрой.

В 1997 году был награждён орденом «Парасат».

Умер 7 сентября 2015 года. Похоронен на Кенсайском кладбище Алматы.

18 август

ШАРА ЖИЕНКУЛОВА

115 лет со дня рождения (1912-1991)

Жиенкулова Шара (Гульшара) - танцовщица, педагог, народная артистка Казахской ССР (1938). Родилась в Алма-Ате 18 августа 1912 года, похоронена здесь же в 1991 году.

В 1929-1930 годах Ш. Жиенкулова училась на историческом факультете Казахского педагогического института (КазПИ), затем работала в Казахском драматическом театре. Первая сыгранная ею роль - Пулиш по пьесе Б. Майлина «Майдан» («Битва»). После этого исполняла роли Енлик и Каракоз (М. О. Ауэзов «Енлик - Кебек», «Каракоз»). С 1934 года Ш. Жиенкулова работала в музыкально-драматическом театре (ныне Казахский театр оперы и балета им. Абая). Здесь она исполняла народные танцы в музыкальной драме М. Ауэзова «Айман - Шолпан», в операх Е. Г. Брусиловского «Кыз Жибек», «Жалбыр» и «Ер Таргын». Ш. Жиенкулова танцевала партию Мамыр в первом казахском национальном балете «Калкаман - Мамыр» (1938). Она также сыграла роль Балым в кинофильме «Амангельды». Совместно с балетмейстером Л. А. Жуковым

осуществила постановку балета И. Н. Надирова «Көктем» («Весна», 1940).

В 1940-1962 годах актриса работала в Казахской филармонии; в 1962-1966 годах была руководителем ансамбля песни и танца Казахской ССР. В 1966-1975 годах Ш. Жиенкулова была директором Алматинского хореографического училища. Ее ученицы: народная артистка КазССР Г. Талпакова; заслуженные артистки КазССР К. Карабалина, Б. Байжуманова и другие.

С целью развития национального танцевального искусства Шара Жиенкулова много ездила по республике, изучая быт, традиции и обычаи разных регионов. В результате этих поездок появились танцы: «Таттимбет», «Айжан кыз», «Кара жорга», «Кырык кыз». Шаре Жиенкуловой удалось с помощью пластических движений выразить душевную красоту сценических образов. Жиенкулова побывала с гастролями во многих зарубежных странах. В 1936 и 1958 годах участвовала в декадах казахской литературы и искусства в Москве.

Ш. Жиенкулова - лауреат Государственной премии Казахской ССР (1968). Награждена орденами Ленина, дважды - орденом Трудового Красного Знамени, «Знаком Почета», медалями.

9 сентябрь

ДУКЕНБАЙ ДОСЖАН
85 лет со дня рождения (1942-2013)

Дукенбай Досжан (1942-2013) родился 9 сентября 1942 года в селе Куланши Жанакорганского района Кызылординской области. В 1964 году с отличием окончил Казахстанский государственный университет имени С.М. Кирова. В 1963-66 годах работал литературным сотрудником алматинской региональной газеты «Жетысу», в 1966-75 годах - старшим редактором, заведующим отделом государственного издательства «Жазушы» в Алматы, в 1976-84 годах - старшим редактором, заведующим отделом Издательского комитета Республики Казахстан, в 1984-91 годах - литературным консультантом Союза писателей Казахстана, в 1992-94 годах - старшим редактором журнала «Жалын», в 1994-96 годах -

заведующим отделом Агентства по авторскому и смежным правам Республики Казахстан, в 1996-2002 годах - директором Музея Национального банка Республики Казахстан, с 2002 года - главным редактором журнала «Культурное наследие».

Его первое стихотворение было опубликовано в 15 лет. Он написал 11 романов, 22 рассказа и более 100 рассказов. Писатель, который первым за 60 лет проник в закрытый архив Комитета национальной безопасности, написал документальную книгу «Абакти» (1992), основанную на судебных документах, и роман «Алан» (1993), основанный на кровавых последствиях декабрьской резни 1986 года.

В число его книг входят «Шелковый путь», «Отырр», «Фараби», «Зауал», «Дарья», «Подчинись своему порогу», «Ярость тигра», «Цена человека», «Путь Мухтара» (1998), «Зеркало Абая» (1994), «Скорбь великана» (1997), «Степные гладиаторы» (2000), «Ак Орда» (2005), «Три судьбы» (2005), «Общение с дедами», «Диалог с детством» (2005, тома I-II), «Сладкая душа» (2006), «Главный архитектор Астаны» (2007), «Формула письма» (2008), «Дух Абая» (2008), «Свет окна» (2009), «Когда я умирал» (2009). Его личные собрания сочинений были опубликованы на 20 языках мира. В 1990 году вышел двухтомный сборник избранных произведений («Писатель»), а в 2002-2003 годах - тринадцатитомный сборник произведений («Знание»).

Лауреат Государственной премии Республики Казахстан (1996), Национальной премии имени М. Ауэзова (1987). Почетный гражданин города Туркестана и нескольких районов. Награжден орденами «Курмет» (2001), «Парасат» (2008).

В 1974 году он получил премию «Хороший современный роман» от издательства «Молодая гвардия» за книгу «Зауал», а в 1988 году - премию «Хорошая книга на историческую тему» от украинского издательства «Днепро» за роман «Шелковый путь». Его имя включено во 2-й том американской энциклопедии «Люди литературы и искусства», 3-й том «Национальной энциклопедии», «Энциклопедии Абая» и справочник «Элита Казахстана» Института развития при Президенте Казахстана (2008).

17 сентябрь

СЫРБАЙ МАУЛЕНОВ
105 лет со дня рождения (1922-1993)

Сырбай Мауленов (родился 17 сентября 1922 года, Костанайская область; Жанкельдинский район; поселок Торгай; - 1993) - поэт. Участвовал в Великой Отечественной войне. Окончил Алматинский государственный университет имени Абая (1973).

1943–1950 гг. - редактор Костанайского областного радиокомитета, заведующий отделом и заместитель редактора газеты «Большевикский путь» (ныне «Рассвет коммунизма»), 1951-1955 гг. - начальник редакции Казахского государственного издательства художественной литературы, 1957-1961 гг. - литературный советник Союза писателей Казахстана; заместитель главного редактора газеты «Казахская литература», 1964–1971 гг. - главный редактор журнала «Жулдыз», 1955-1957 гг., 1971–1977 гг. - главный редактор газеты «Казахская литература». Его первое стихотворение было опубликовано в Жамбылской областной газете «Колхозы» в 1937 году, первый сборник «Стихи» - в 1948 году. С. Мауленов - автор около сорока сборников стихов. Его стихи внесли значительный вклад в развитие лирического жанра казахской поэзии.

Его произведения ярко прославляют родину, современников и творчество. Среди них: «Товарищ» (1954), «Молодое сердце» (1956), «Искры на дороге» (1963), «Стихи на дороге» (1963), «Красный можжевельник» (1969), «Боз Кирау» (1976), «Горные цветы», «Шалкар», «Жалин» (все три 1979 года). Также были опубликованы «Бездождная осень» (1980), стихи «Шуак», «Алтын Таскин» (оба 1981 года); «Звездное сердце» (1985). Книги поэта высоко ценились критиками. В 1958 году он опубликовал сборник стихов «Избранные стихи», в 1966 году - сборник «Шанхай Тус», в 1972 году - два тома «Тандамалыныкын». Его поэтические сборники «Новая весна» (1956), «Степной рассвет» (1957), «Голубые горы» (1964), «Питание Земли» (1970), «Апрельские листья» (1972), «Избранные лирические произведения» (1967), «Тандамальные лирические произведения» (1972), «Листья горят» (1972) были опубликованы на русском языке в Москве.

1981 - 1984. Опубликовано «Избранные произведения», «Золотой потоп» 1-го числа 1981 г., «Стихи» 2-го числа 1983 г.; «Стихи» 3-го числа 1984 г. Мауленов - известный журналист, активно участвовавший в периодической прессе, автор многочисленных публицистических статей и эссе. В сборнике литературных портретов и эссе «Жар Нары» 1966 года он описывает многогранный труд рабочих республики в развитии народного хозяйства, свои впечатления от поездок в соседние республики. Книга «Аль-Уркер стоит на холме» 1971 года состоит из воспоминаний и портретов, а также этюдов. Этот сборник кратко и красиво описывает жизненный путь Абая, Ибраи; Сакена, Ильяса, Беймбета, К. Аманжолова, Н.С. Тихонов, М. Турсын-заде и др. Сборник статей и эссе под названием «Истинный свет» (1972) описывает достижения нашей Родины за последние 50 лет. Мауленов писал стихи и рассказы для детей: «Мёд исследователя» (1961), «Кулинчак», «Бала Жолбарыс» (оба 1963), «Коркак Торпак» (1968) о детстве Амангельды Иманова и другие стихи и рассказы. Мауленов переводил на казахский язык произведения классиков русской и родственной народной литературы: А.С. Пушкина, М.Ю. Лермонтова, Н.А. Некрасова, Т.Г. Шевченко, В.В. Маяковского, А.А. Блока, С.А. Есенина, Н.С. Тихонова, М.А. Шолохова, А. Навои и др. Лауреат Государственной премии Республики Казахстан (1970). 1-я степень, участник Отечественной войны; награжден орденами Красного Знамени, Дружбы народов, Знаком Почета и медалями.

24 сентябрь

ИБРАГИМ НУСИПБАЕВ

105 лет со дня рождения (1922-1987)

Родился 24 сентября 1922 года в посёлке имени Калинина (ныне - Енбекшиказахский район Алматинской области Казахстана).

После окончания музыкального колледжа им. П. И. Чайковского в 1940 году стал артистом ГАТОБ им. Абая.

В годы Великой Отечественной войны вместе с выдающимися деятелями культуры участвовал в концертных бригадах, которые обслуживали раненных бойцов. Одновременно участвовал в оперных и балетных постановках театра, был партнёром Галины Улановой.

В 1951 году поступил на вокальное отделение в музыкальное училище им. П. И. Чайковского и параллельно работал солистом ГАТОБ им. Абая. Также создавал различные ансамбли, преподавал в казахских школах уроки музыки, создавал хоровые коллективы, которые в дальнейшем участвовали во всех правительственных концертах и мероприятиях.

В 1962 году со своими воспитанниками участвовал в слёте детских композиторов песенников в Всесоюзном пионерском лагере «Артек».

В 1972 году создал знаменитый детский ансамбль «Балдырган» на базе школы-интернат № 4 г. Алма-Аты, которая сегодня носит его имя.

27 сентябрь

АХМЕТ ЕРЖАНОВ

105 лет со дня рождения (1922-1997)

Ахмет Ержанович Ержанов (27 сентября 1922 г., село Жанакорган, Жанакорганский район, Кызылординская область - 1997 г., город Алматы) - доктор исторических наук (1974 г.), профессор (1968 г.).

Окончил Казахский государственный университет (1953 г., ныне КазНУ). Учился в педагогическом училище в Кызылордине, работал учителем и заведующим учебным отделом в школах Жанакорганского района (1940-43, 1946-48). Служил в Красной Армии (1943-46). Работал ассистентом, старшим преподавателем, доцентом (1954-68) в Алматинском зоотехническом и ветеринарном институте (ныне Казахский национальный аграрный университет), а с 1968 года - заведующим кафедрой в Казахском политехническом институте (ныне Казахский национальный технический университет), Казахском институте права и международных отношений. Он защитил докторскую диссертацию на тему «Реализация ленинской национальной политики КПСС в послевоенный период (на основе опыта деятельности Коммунистической партии Казахстана в 1946-1958 годах)». Ержанов является автором 84 научных работ, в том числе 2 монографий. Он был награжден орденом «Знак отличия» и медалями.

28 сентябрь

МУХТАР АУЭЗОВ

130 лет со дня рождения (1897-1961)

Мухтар Омарханович Ауэзов (1897 - 1961 гг.) -советский казахский писатель, драматург и учёный. Лауреат Ленинской (1961) и Сталинской премии первой степени (1949).

Академик АН Казахской ССР (1946), председатель Союза писателей Казахстана. Его двухтомный роман «Путь Абая» вошёл в «БВЛ».

Мухтар Ауэзов родился 16 (28 сентября) 1897 года в Чингизской волости Семейского уезда (ныне Семипалатинская область).

Семья Ауэзовых находилась в родстве с семьёй казахского поэта Абая Кунанбаева, дед Мухтара Ауэз был другом и почитателем творчества Абая. Отец Абая Кунанбай был женат на Нурганым, сестре Ауэза. Абай приезжал к Ауэзу на празднества по поводу рождения его внука Мухтара.

Мухтар Ауэзов рано лишился родителей: отец Омархан умер в 1900 году, мать Нуржамал - в 1912. Маленький Мухтар воспитывается у дяди Касымбека, который в 1907 году после года учёбы в медресе устроил мальчика в 5-классное городское русское училище в Семипалатинске на земскую стипендию Чингизской волости. В 1912-1913 году учебном году Мухтар с отличием закончил первый класс учительской семинарии, а завершил обучение в Семипалатинской учительской семинарии в 1919 году.

Молодой Ауэзов, по свидетельству педагогов, выделялся безупречным прилежанием, изысканными манерами, стройной фигурой Незаурядный спортсмен играл за первую в городе футбольную команду «Ярыш».

В 1917 году в юрте жены Абая Айгерим в виде подарка по случаю выдачи замуж и проводов Акыш, внучки Абая, была поставлена первая написанная Мухтаром Ауэзовым пьеса «Енлик-Кебек». Первыми самодеятельными артистами-любителями были внуки Абая и близкие родственники автора пьесы.

Летом 1917 года по старинному обычаю и по воле близких родственников Мухтар женился на 15-летней красавице Райхан.

В 1918 году у них родилась дочь Мугамиля (1918-2009), а через год -сын Чокан, рано ушедший из жизни. В 1920 году их брак распался, при разводе Мухтар забрал себе дочь, о которой заботился всю жизнь.

Впоследствии Мухтар сдружился с сыном Абая Турагулом и женился на Камиле, внучке великого поэта, дочери его сына Магауи, но и этот брак вскоре распался.

В 1918 году Мухтар Ауэзов и Жусупбек Аймауытов издавали в Семипалатинске журнал «Абай», который после выхода двенадцатого номера был закрыт по идеологическим мотивам. С 1 декабря 1919 года в Семипалатинске окончательно установилась Советская власть. В 1919 году Мухтар Ауэзов вступил в партию большевиков и продвинулся впоследствии по партийной линии до должности председателя Семипалатинского губисполкома и секретаря КазЦИКа в Оренбурге (тогда - столице Киргизской Автономной ССР), одновременно пробуя силы в драматургии и журналистике.

Осенью 1922 года за «нарушение партдисциплины» и «проявления национализма» Ауэзов был исключён из партии большевиков, в которой состоял три с половиной года. Он оставил свой пост в Оренбурге и поступил вольнослушателем в Среднеазиатский Туркестанский университет в Ташкенте, сотрудничая в журнале «Шолпан».

Весной 1923 года Мухтар Ауэзов по предложению крупного этнографа, историка и фольклориста Абубакира Диваева, выпускника Оренбургского кадетского корпуса, принимал участие в научной комиссии в Чингизскую волость Каркаралинского уезда «для сбора и приемки сохранившихся рукописей переводов работ Дрейпера (англ.)русск., Льюиса, Спенсера» и оригинальных трудов Абая - философских заметок и стихов. Спутниками Ауэзова были бывшие известные алашординцы Халел Досмухамедов и Магжан Жумабаев, впоследствии это сотрудничество послужило поводом для обвинения Ауэзова в причастности к «Алаш-Орде».

В октябре 1923 году поступил на филологическое отделение Ленинградского государственного университета. Там произошло знакомство Мухтара Ауэзова и Валентины Николаевны Кузьминой, которая стала его третьей супругой.

Но после первого курса он вернулся в Казахстан. Осенью 1925 года снова поехал в Ленинград и закончил учёбу в 1928 году. По окончании Ленинградского университета в августе 1928 года молодая семья переехала в Ташкент, здесь он поступил в аспирантуру Среднеазиатского университета, одновременно преподавая. В 1929 году родилась их дочь Лейла, впоследствии доктор исторических наук, директор Дома-Музея Мухтара Ауэзова.

В 1930 году Ауэзов был арестован по обвинению в связи с организацией молодых казахских писателей «Алка» и он провёл 2,5 года в заключении. Жена с дочерью вернулись в Ленинград.

Выйдя на свободу, Ауэзов преподавал в вузах Алма-Аты, продолжая писать пьесы. Его друг и поэт Ильяс Джансугуров советовал Ауэзову бросить политику и заняться исследованием творчества знаменитого родственника. И в 1933 году Ауэзов выпустил первое полное собрание стихов Абая «Абай Кунанбай-улы толык жинак» (латиницей) в Кызыл-Орде, готовил первое научное собрание произведений Абая, параллельно в Казахском музыкальном театре шли его пьесы. Семья воссоединилась, и в 1943 году родился сын Ернар, будущий биолог. К первому пленуму Союза писателей Казахстана, состоявшемуся в мае 1937 года Ауэзов являл собой самую яркую фигуру на литературном небосклоне Казахстана. Но и самую преследуемую: по старой памяти его труды запрещались местными органами НКВД, изымались из библиотек, сам он был уволен с работы.

Он уехал в Москву и много сотрудничал с писателем Леонидом Соболевым. Они написали трагедию «Абай», научное исследование «Эпос и фольклор казахского народа», выпустили сборник «Песни казахского народа».

С началом войны Ауэзов вернулся в Казахстан, работал в Институте языка, литературы и истории КазФАН СССР. В 1942 году выпустил первую книгу романа «Абай». Тогда же жил гражданским браком с Фатимой Габитовой, вдовой его расстрелянного НКВД в 1937 году друга Ильяса Джансугурова. В 1943 году у них родился сын Мурат, впоследствии учёный-культуролог, учредитель Фонда Мухтара Ауэзова.

В 1945 году, в год столетия Абая, Ауэзов написал либретто оперы «Абай», сценарий художественного кинофильма «Песни Абая», новый вариант биографии Абая и несколько статей о нём. В Москве вышла первая книга «Абай», его наградили орденом Трудового Красного Знамени. На следующий год он стал доктором филологических наук, профессором, академиком АН Казахской ССР. В 1947 году была опубликована вторая книга «Абай» на казахском языке, в 1948 году - обе книги на русском языке.

В 1947 году вышло Постановление ЦК Компартии Казахстана «О грубых политических ошибках в работе Института языка и литературы АН КазССР», писателя стали постоянно преследовать, не давая возможности спокойно работать. В 1952 году вышли в свет первая книга «Путь Абая» на казахском языке и в том же году на страницах «Правды» вновь было выдвинуто обвинение в недостатке гражданской бдительности у Ауэзова. Статью «Правды» от 30 января 1952 года на следующий день перепечала «Казахстанская правда». Профессор, академик М. О. Ауэзов был уволен за «буржуазно-националистические ошибки» из университета, выведен из коллектива авторов многотомной «Истории Казахской ССР». Он вновь вынужден, во избежание ареста, скрытно уехать в Москву и два года читает лекции по казахской литературе на кафедре литератур народов СССР МГУ.

В 1954 году в Москве он завершил тетралогия «Путь Абая», вошёл в состав редколлегии журналов «Иностранная литература» и «Дружба народов», выступил с докладом о творчестве Абая на торжественном собрании в Колонном зале Дома Союзов и триумфально вернулся в Алма-Ату, где был восстановлен во всех должностях.

В 1955 году избирался депутатом Верховного Совета КазССР IV созыва и начал совершать зарубежные поездки в составе литературных делегаций, одновременно работая над «Антологией казахской поэзии» и с переводчиками дилогии «Путь Абая».

28 сентября 1957 года - 60-летие М. О. Ауэзова. Награждён орденом Ленина, ему присуждено звание «Заслуженный деятель науки КазССР».

В Дни казахской декады в Москве (1958 год) в центре внимания общественности были двухтомный роман-эпопея М. Ауэзова «Путь Абая», изданный на русском языке, солидная «Антология казахской поэзии» и мемуары Бауржана Момыш-улы «За нами Москва».

В 1959 году за дилогию «Путь Абая» М. Ауэзову присуждена Ленинская премия, он был избран депутатом Верховного Совета Казахской ССР V созыва.

С группой советских писателей в 1960 году посетил США. По возвращении работал над циклами очерков «Американские впечатления» и над новым романом «Племя младое».

Летом 1961 года уехал в Москву на лечение. 27 июня 1961 года умер во время операции. Похоронен в Алма-Ате на Центральном кладбище.

28 сентябрь

ШЕРХАН МУРТАЗА

95 лет со дня рождения(1932-2018)

Шерхан Муртаза - родился 28 сентября 1932 года в ауле Талапты в Джувалинском районе Южно-Казахстанской области (ныне Жамбылская область). Происходит из рода Шымыр племени Дулат.

В 1955 году окончил факультет журналистики Московского государственного университета имени Ломоносова. После окончания университета, в 1955-1962 годах, работал в Казахском государственном издательстве художественной литературы (редактором издательства «Жазушы»), литературным сотрудником, собственным корреспондентом республиканских газет «Лениншіл жас», «Социалистік Қазақстан».

В 1971-1972 годах главный редактор альманаха «Жалын».

С 1973 года - секретарь Союза писателей Казахстана, главный редактор журнала «Жұлдыз».

С 1975 по 1994 год - главный редактор республиканских газет «Қазақ әдебиеті», «Социалистік Қазақстан», председатель республиканского государственного комитета по телевидению и радиовещанию.

С 1975 года - 2-й секретарь правления Союза писателей Казахстана.

В 1980-1989 годах - главный редактор газеты «Қазақ әдебиеті», в 1989-1992 годах главный редактор газеты «Социалистік Қазақстан».

В 1992-1994 годах - председатель государственного комитета телерадиовещания Казахстана.

С 1995 года занимался творческой деятельностью.

Скончался 9 октября 2018 года на 87-м году жизни в своём доме в Алматы. Похоронен на Кенсайском кладбище.

Шерхан Муртаза начал свой творческий путь в студенческие годы с перевода на казахский язык произведений «Старик Хоттабыч» Лазаря Лагина и «Радость нашего дома» Мустая Карима. Первый сборник очерков «Құрылысшы Дақу» увидел свет в 1958 году. Шерхан Муртаза автор романов «Қара маржан» и «Қызыл жебе», пьес «Сталинге хат» («Письмо Сталину») и «Бесеудің хаты» («Письмо пяти»). Его произведения переведены на многие языки мира, в том числе и на русский язык.

Кроме упомянутых «Старика Хоттабыча» Л. Лагина и «Радости нашего дома» М. Карима, перевёл на казахский язык венгерские народные сказки, произведения Ханса Кристиана Андерсена, Чингиза Айтматова и Э. Эрскина.

1 октябрь

ЛЕВ ГУМИЛЕВ

115 лет со дня рождения(1912-1992)

Лев Гумилев родился в Царском Селе 1 октября 1912 года. В детстве воспитывался у бабушки в имении Слепнево Бежецкого, уезда Тверской губернии.

В 1917 году, после Октября, семья покинула деревенский дом и переселилась в г. Бежецк. Лев здесь учился в средней школе до 1929 года. Уже в школе он оказался «белой вороной» - был обвинен в «академическом кулачестве» за то, что он по своим знаниям и успехам выбивался из общего ряда. (И в будущем деятельность ученого из-за своей новизны, оригинальности поставит его в такое же положение).

Последний класс средней школы Лев Гумилев закончил в 1930 году в Ленинграде, в средней школе № 67 на Первой Красноармейской улице.

В 1930 году подал заявление в университет, но ему в приёме было отказано из-за социального происхождения. В том же году он поступает чернорабочим на службу в трамвайное управление города: «Пути и тока». Встает на учёт в бирже труда, которая на следующий год направляет его работать в геолого-разведочный институт, известный тогда как «Институт неметаллических полезных ископаемых» Геологического комитета. В 1931 году в составе геологической поисковой экспедиции работает в Саянах коллектором. В 1932 году Л.Н. поступает научно-техническим сотрудником в экспедицию по изучению Памира, организованную Советом по исследованию производительных сил. Здесь он по своей инициативе вне рабочего времени увлекается жизнью земноводных животных, что не понравилось начальству, и он был вынужден оставить работу в экспедиции. Тут он поступает на работу малярийным разведчиком в местную малярийную станцию совхоза Догары. Усиленно занимается изучением таджикско-персидского языка, овладевает секретами арабской вязи-письма. Потом, уже в университете, самостоятельно выучит и персидскую грамоту.

В 1933 году он уже в Крыму - научно-технический сотрудник археологической экспедиции Г.А. Бонч-Осмоловского (из литовских татар). Принимает участие в раскопе стоянки палеолита Аджи-Каба.

Осенью возвращается в Ленинград и начинает работать в Геологическом институте научно-техническим сотрудником по камеральной обработке. В том же году начальник экспедиции Г.А. Бонч-Осмоловский арестован, а Л.Н. выдворен из Геологического института. Лев Николаевич готовится к вступительным экзаменам и в 1934 году он уже студент исторического факультета Ленинградского университета, где слушал курсы по истории у В.В. Струве, Е.В. Тарле, С.И. Ковалева и других светил исторической науки.

Первый арест, следственная тюрьма... В 1935 году - обращение А.А. Ахматовой к Сталину спасает Л.Н. Гумилева и арестованных вместе с ним студентов университета «из-за отсутствия состава преступления». Тем не менее, он исключён из университета.

В это время он постоянно посещает Ленинградское отделение Института Востоковедения АН СССР (ЛО ИВАН АН СССР), где самостоятельно изучает печатные источники по истории древних тюрков. В 1937 году восстановился в ЛГУ. Будучи студентом, выступил с докладом в ЛО ИВАН АН СССР на тему «Удельно-лествичная система тюрков в VI-VIII веках», который спустя 12 лет - в 1959 году - увидит свет на страницах журнала «Советская этнография».

В начале 1938 года Л.Н. Гумилев арестован, будучи студентом ЛГУ, и осуждён на пять лет. От звонка до звонка находился в Норильске, Норильлаге, работал в медно-никелевой шахте. Срок окончился в 1943 году, и он был оставлен там же без права выезда. В Норильлаге и после окончания срока в Норильске работал техником-геологом. В бараке жил по соседству с татарами и казахами и выучил татарский, казахский - тюркские языки. После окончания срока просился в Советскую Армию. Лишь спустя почти год ему удалось получить разрешение на это. Осенью 1944 года он на Первом Белорусском фронте в качестве рядового солдата на переднем крае. Дошел с боями до Берлина. В 1945 году по общей демобилизации вернулся в Ленинград, восстановился студентом в ЛГУ и в начале 1946 года экстерном сдал 10 экзаменов и окончил университет. За это же время сдал все кандидатские экзамены и поступил в аспирантуру ЛО ИВАН СССР. Летом 1946 года, будучи аспирантом, принимает участие в археологической экспедиции М.И. Артамонова в Подолии.

После ждановского доклада о журналах «Звезда» и «Ленинград» и постановления по этому поводу ЦК ВКП(б), в которых имя А.А. Ахматовой было облиито черными красками, Л.Н. Гумилева исключили из аспирантуры с мотивировкой «в связи с несоответствием филологической подготовки избранной специальности» и уволили из аспирантуры.

В 1947 году поступает в Ленинградскую психотерапевтическую больницу библиотекарем и благодаря положительной характеристике больницы допускается к защите диссертации кандидата исторических наук при ЛГУ, которая состоялась 28 декабря 1948 года.

Весной 1948 года в качестве научного сотрудника участвует в

археологической экспедиции под руководством С.И. Руденко на Алтае, на раскопе кургана «Пазырык». После защиты кандидатской диссертации был принят научным сотрудником в «Музей этнографии народов СССР».

7 ноября 1949 года снова арестован, без всякой мотивировки, осуждён Особым совещанием на 10 лет и сослан в лагерь «Особого назначения» в Чурбай Нура около Караганды, откуда переведён в другой лагерь у Междуреченска под Омском, в Саянах, где в 1956 году был реабилитирован по причине «отсутствия события преступления».

В сталинские времена, когда был популярен тезис о том, что «сын не отвечает за отца». Л.Н. Гумилев сперва сидел за отца, вторично - за мать.

В 1956 году Л.Н. вернулся в Ленинград. Директор Эрмитажа М.И. Артамонов помог ему с работой, взял библиотекарем «на ставку беременных и больных». Работая здесь библиотекарем, завершил докторскую диссертацию «Древние тюрки» и защитил её. После защиты докторской диссертации Л.Н. Гумилева приглашает ректор ЛГУ член-корреспондент А.Д. Александров на работу в Научно-исследовательский институт географии при ЛГУ, где он проработал по 1986 год, до выхода на пенсию - сперва научным работником, потом - старшим научным работником, перед выходом на пенсию его перевели в ведущие научные сотрудники. Кроме работы в НИИ он вел курс лекций в ЛГУ по «Народоведению».

В 1974 году защитил вторую докторскую диссертацию, на этот раз по географическим наукам, которую ВАК не утвердил по причине того, что «она выше докторской, поэтому и не докторская». Эта работа, известная под названием «Этногенез и биосфера Земли», спустя 15 лет, в 1989 году вышла отдельной книгой и раскуплена в течение одного-двух дней из склада издательства ЛГУ. Заслуги Л.Н. Гумилева, как в области научных исследований, так и в педагогической деятельности упорно игнорировались. В этом одна из причин того, что он не был удостоен даже звания профессора, тем более каких-либо правительственных наград или почётных званий.

С 1959 года его труды начали печатать небольшими тиражами.

В этих условиях он окунулся в работу Ленинградского отделения Всесоюзного географического общества. Через сборники общества ему удалось выпустить в свет ряд своих работ, не допущенных в официальные научные периодические издания. После защиты второй докторской диссертации, основные положения которой публиковались в серии «Ландшафт и этнос» почти в каждом номере «Вестника Ленинградского университета», «научные» власти наложили вето на публикации Л.Н. Гумилева в этом научном журнале.

Л.Н. Гумилева лишь условно можно назвать историком. Он автор глубоких, новаторских исследований по истории кочевников Средней и Центральной Азии за период с III в. до н.э. по XV в. н.э., исторической географии - изменения климата и ландшафта того же региона за тот же период, создатель теории этногенеза, автор проблем палеоэтнографии Средней Азии, истории тибетских и памирских народов в I тысячелетии н.э.... В его трудах огромное внимание уделено проблеме Древней Руси и Великой Степи, освещаемое с новых позиций...

Скончался Лев Николаевич 15 апреля 1992 в Ленинграде.

1 октября

ИЛЬЯС ОМАРОВ

115 лет со дня рождения (1912-1970)

В 1933 году окончил Среднеазиатский планово-экономический институт, в 1933-1936 гг. - директор торгового техникума в городе Кызыл-Орда, в 1936-1938 гг. - работник Народного комиссариата легкой промышленности Казахской ССР.

С 1938 года - сотрудник Народного комиссариата государственного контроля Казахской ССР, в частности, начальник отдела этого комиссариата.

С 1941 года в ВКП(б), в 1941-1942 гг. - заместитель народного комиссара, а 1942-1945 гг. - народный комиссар торговли Казахской ССР. С января по август 1945 года - заместитель председателя Совета Народных Комиссаров Казахской ССР, с августа 1945 года до 16 января 1948 года I секретарь Восточно-Казахстанского областного

комитета КП(б)К, начиная с декабря 1947 года по 25 февраля 1949 года - секретарь ЦК КП(б)К по вопросам пропаганды и агитации, в 1949-1951 гг. - секретарь ЦК КП(б)К, в 1953-1955 гг. - слушатель Высшей Партийной Школы при ЦК КПСС, в 1955-1959 гг. - секретарь Северо-Казахстанского областного комитета КПК.

В 1959-1960 гг. - директор киностудии «Казахфильм», в 1960-1961 гг. - советник Совета Министров Казахской ССР.

С 1961 года - заместитель, а позже - 1-й заместитель председателя Государственного комитета планирования Совета Министров Казахской ССР, с 1967 года и до смерти - министр культуры Казахской ССР.

Скончался 19 июля 1970 года, похоронен на Центральном кладбище Алма-Аты.

5 октябрь

ЕСЕНГАЛИ РАУШАНОВ
70 лет со дня рождения (1957-2021)

Родился 5 октября 1957 года в Каракалпакской АССР. Окончил факультет журналистики КазГУ. Его первые поэтические публикации обратили на себя внимание еще в студенческую пору. В 80-е годы к поэту приходит широкое признание - он становится лауреатом премии Союза Молодежи Казахстана.

Работал в литературном альманахе «Жалын», главным редактором журнала «Арай» («Заря»), ныне возглавляет издательство «Жазушы».

Творчество Есенгали Раушанова органично впитало образность казахского фольклора, мотивы древних жырау, акынов и метафоричность нового времени.

Стихи поэта, к сожалению, мало переводились на русский язык, и потому мы предлагаем старый перевод, сделанный Вячеславом Киктенко, но он позволяет увидеть оригинальный, яркий поэтический дар Раушанова, и призываем русских поэтов обратить внимание на современного казахского классика. Теперь мы уже с полным основанием можем сказать - Есенгали Раушанов стал лауреатом Государственной премии им. Абая, а премии этой удостоиваются выдающиеся писатели.

7 ноябрь

АКЫРАП ЖУБАНОВ
100 лет со дня рождения (1927-2007)

Акырап Кудайбергенович Жубанов (род. 7.11.1927, Актобе) - художник, заслуженный работник культуры Казахстана (1989). Окончил Алматинское театральное-художественное училище (1947), Ленинградское (ныне Санкт-Петербургское) художественно-профессиональное училище (1958). В 1947-48 годах преподавал в средней школе, в 1949-52 годах - в Петропавловском педагогическом училище.

В 1958-59 годах был младшим научным сотрудником искусствоведческого отделения Национальной академии наук Казахстана, в 1959-60 годах - заместителем руководителя творческой секции Союза художников Казахстана , в 1960-62 годах - главным художником Министерства местной промышленности Казахстана, в 1962-63 годах - младшим научным сотрудником Института литературы и искусства, в 1963-82 годах - директором Алматинской художественной школы, в 1982-84 годах - директором Алматинской художественной школы. Работал главным художником в Главном архитектурно-дизайнерском отделе Исполнительного комитета города Алматы, а с 1984 по 1992 год - директором Алматинской художественной школы.

Жубанов является одним из авторов проектных работ павильонов «Казахстан» (1959), «Легкая промышленность» (1960), «Тяжелая промышленность Казахстана» (1966–1967) Казахстанского центра бизнеса и сотрудничества «Атакент» и Геологического музея в Алматы (1968).

13 ноябрь

АСКАР ЖУБАНОВ
90 лет со дня рождения (1937-2020)

Родился 13 ноября 1937 года в Алматы. Его отец Кудайберген Куанович Жубанов был теоретиком казахского языка, первым профессором языкознания. Происходит из рода шекти племени алимулы Младшего жуза.

С 1955 по 1960 год с отличием окончил физико-математический факультет Казахского педагогического института им. Абая.

В 1973 году защитил кандидатскую диссертацию на тему «ЭЕМ көмегімен қазақ мәтінін статистикалық зерттеу».

В 2002 году защитил докторскую диссертацию на тему «Основные принципы формализации содержания казахского текста».

Скончался 11 июня 2020 года.

26 ноябрь

ГАБИДЕН МУСТАФИН
125 лет со дня рождения (1902-1985)

Габиден Мустафин, писатель-академик, родился в 1902 году в Тельманском районе Карагандинской области в семье крестьянина-середняка. После учения в двухклассной школе Габиден становится на путь самостоятельной трудовой жизни и занимается самообразованием.

В годы гражданской войны и становления советской власти Габиден Мустафин работает на различных административных должностях в советских учреждениях.

Весной 1926 года Габиден переехал в тогдашнюю столицу Казахстана Кзыл-Орду и работал в судебных органах. С этого же времени он начинает писать небольшие заметки в газету «Энбекши казах».

В 1929 году отдельной книжкой под названием «Ер Шойын» выходят его рассказы и очерки.

В 1930 году Габиден Мустафин переезжает в Караганду и некоторое время работает в редакции газеты «Караганды пролетариаты». С 1933 по 1938 год Г. Мустафин сотрудничает в редакции газеты «Кзыл ту» («Красное знамя»), издававшейся в Новосибирске.

В 1938 году Мустафин переезжает в Алма-Ату и поступает на работу в редакцию литературного журнала «Адебиет майданы» («Литературный фронт»), а в 1940 году становится ответственным редактором этого журнала.

В том же году Габиден Мустафин опубликовал свой первый роман «Жизнь или смерть», несколько лет спустя решительно переработанный и изданный под названием «Караганда». Роман посвящен рабочему классу Казахстана, индустриализации Караганды.

В 1945 году Габиден Мустафин написал повесть о знатном просовете мичуринце Шиганаке Берсиеве. Повесть Г. Мустафина «Шиганак Берсиев» в переводе на русский язык вскоре вышла в Москве и с тех пор выдержала ряд переизданий.

В 1948 году Габиден Мустафин выпустил в свет роман «Миллионер» рассказывающий об укреплении и развитии колхозного строя. Эта книга была высоко оценена выдающимися деятелями советской литературы, в том числе А. А. Фадеевым.

В течение ряда лет М. Г. Мустафин возглавлял писательскую организацию Казахстана, был членом Центрального комитета Коммунистической партии Казахстана. Ныне он член Президиума правления Союза писателей Казахстана.

В конце 50-х годов Габиден Мустафин работает над романом «После бури», повествующем о переменах в казахской степи после очистительной бури гражданской войны.

В настоящее время писатель создает автобиографическую трилогию, первая часть которой — роман «Очевидец», — воссоздающая обстановку в Казахстане в последние предреволюционные годы и эпоху гражданской войны, вышла отдельной книгой в Алма-Ате и Москве.

Его произведения переведены на языки народов СССР и иностранные языки.

Г. Мустафин награжден орденами Отечественной войны II степени, Красного Знамени, несколькими медалями, Грамотой Верховного Совета Казахской ССР.

2 декабрь

РАХМАНКУЛ БЕРДИБАЕВ
100 лет со дня рождения (1927-2012)

Родился 2 декабря 1927 года в селе Кокыш Туркестанского района Южно-Казахстанской области.

После окончания Туркестанского педагогического учи-лища обучался в Кызылординском педагогическом институте, который окончил в 1949 году.

В 1949-1953 годах - директор средних школ Жетисайского, Туркестанского районов Южно-Казахстанской области, инспектор районного отделения образования (1949-1953).

В 1953-1955 - аспирант КазГУ, в 1955-1958 - литературный сотрудник, затем заведующий отделом газеты «Қазақ әдебиеті».

В 1959-1968 годах - научный сотрудник Института литературы и искусства, в 1968-1970 годах - ответственный секретарь главной редакции «Казахской энциклопедии», с 1970 года - научный сотрудник, заведующий отделом Института литературы и искусства им. М. О. Ауэзова.

С 1997 года - заведующий кафедрой казахской литературы Казахско-турецкого университета им. Х. А. Яссауи.

2 декабрь

ГАЗИЗА ЖУБАНОВА
100 лет со дня рождения (1927-1993)

Газиза Жубанова родилась 2 декабря 1927 года (по другим источникам - в 1928 году[1]) в селе Жанатурмыс в семье композитора Ахмета Жубанова. Происходит из рода шекти племени алимулы Младшего жуза.

В 1949 году окончила Государственное музыкальное училище имени Гнесиных в Москве, в 1954 - Московскую консерваторию им. П. Чайковского, класс композиции Ю. Шапорина, а в 1957 году под его же руководством - аспирантуру.

С 1958 года занималась педагогической деятельностью в Казахской консерватории им. Курмангазы, воспитала целую плеяду известных композиторов Казахстана, среди которых живущий ныне в США композитор Алмас Серкебаев, композиторы Толеген Мухамеджанов, Куат Шильдебаев, Адиль Бестыбаев, Актоты Райымкулова, Бейбит Дальденбаев, Алиби Мамбетов, Азат Жаксылыков и другие. Фактически вела школу подготовки казахских советских композиторов.

В 1975-1987 годах - ректор Казахской консерватории им. Курмангазы (с 1978 - профессор).

В 1962-1968 годах - председатель правления Союза композиторов Казахской ССР, с 1962 - член правления Союза композиторов СССР.

В 1966 году избиралась делегатом XXIII съезда КПСС. В то же время избиралась членом ЦК КП Казахстана.

В 1988 году избиралась членом Советского фонда милосердия. Была председателем казахстанского отделения общества «СССР - Италия». В течение многих лет являлась членом правления Комитета советских женщин.

Её вклад в современную казахскую культуру огромен. Также известная как научный публицист. Она автор многих очерков и статей о культуре, о методах обучения композиторов и методах отражения общественных проблем в музыкальных произведениях. Выступала со своими публикациями на всесоюзных и международных симпозиумах в СССР, Италии, Японии и в других странах. Многогранное творчество композитора вывело национальную казахскую культуру на мировой уровень.

Умерла 13 декабря 1993 года в Алма-Ате. Похоронена на Кенсайском кладбище.

8 декабря

КАЖЫГАЛИ МУХАНБЕТКАЛИУЛЫ
85 лет со дня рождения(1942-2020)

Кажыгали Муханбеткалиулы (1942-2020) - родился 8 декабря в селе Кемерши Байганинского района Актюбинской области. С отличием окончил филологический факультет Казахского государственного университета (1965). Затем занимал различные ответственные должности в Актюбинском областном комитете радио и телевидения, газете «Коммунизм Жолы», алматинском издательстве «Казахстан», республиканском литературном журнале «Жулдызда», газете «Казахская литература»; работал главным редактором журналов «Жана фильм» и «Новый фильм», издававшихся на русском и казахском языках.

Его творческий путь начался в 1963 году с рассказа «Жоке Ата» в республиканской газете «Лениншил Жас» (ныне «Жас Алаш»), после чего были опубликованы следующие сборники рассказов и коротких историй: «Звёздные ночи», «Тогайские сибдри», «Жангырык». В эти годы он переводил рассказы Л. Толстого, Р. Акутагавы, С. Моэма, П. Мериме, Ги де Мопассана. Его произведения были переведены на ряд иностранных языков. Он написал статью «Горизонт малого жанра» и вскоре опубликовал книгу литературной критики, исследований и изысканий «Когда наш Тогисарский канал был полон...». В 2012 году был опубликован его исторический роман «Тар Юн». Это произведение о самоотверженной борьбе Сырыма Датұлы против колониального угнетения в XVIII веке. В 2014 году автор стал лауреатом Государственной премии Республики Казахстан за этот роман, а в 2017 году был удостоен Международной премии Казахстанского ПЕН-клуба за русский перевод романа. Заслуженный работник Казахстана (2003). Награжден юбилейными медалями, орденом «Курмет» (2013). Почетный гражданин родного Байганинского района (2002).

Произведения: «Звёздные ночи». Рассказы, издательство «Жазуши», 1972; «Тогай сибдыры». Рассказы и рассказы, «Жазуши», 1974; «Жангырык». Рассказы и рассказы, «Жалин», 1978; «Старые друзья». Рассказы и рассказы, «Жазуши», 1981; «Где ты, любимый?». Рассказы и рассказы, «Жалин», 1984; «Дороги жизни». Рассказы и рассказы, «Жазуши», 1986; «Разбитое окно». Рассказы, издательство «Елорда», 2003; «Единственный племянник». Рассказы и рассказы, «Жазуши», 2005; «Алабуга, akkaиран». «Бауыр», 2008; «Когда-то канал Тогисар был полон». Издательство «Балауса», 2010; «Узкий период». Исторический роман, издательство «Мереке», 2012; Произведения: тома I, II, III, IV, 2015, издательство «Казахская энциклопедия»; четырехтомное собрание избранных произведений, издательство «Мереке», 2018.

12 декабрь

АКСЕЛЕУ СЕЙДИМБЕК
85 лет со дня рождения (1942-2009)

Акселеу Сланович Сейдимбек (Сейдимбеков) (12 декабря 1942, посёлок Атасу, Жанааркинский район, Карагандинская область - 16 сентября 2009, Астана) - этнограф, искусствовед, литератор[2], журналист, общественный деятель. Заслуженный деятель Казахстана (2003). Лауреат Государственной премии Республики Казахстана (2004).

По окончании Жана-Аркинской средней школы три года работал чабаном в совхозе «Кзыл-Тау»[3]. Происходит из рода Таракты Среднего жуза.

1961 год - поступил на факультет журналистики Казахского университета.

После окончания университета работал в редакции газеты «Лениншіл жас» литературным сотрудником, впоследствии назначен собственным корреспондентом этой газеты по центральным областям Казахстана.

в 1975 году был переведен в Карагандинскую областную газету «Орталық Қазақстан» ответственным секретарем.

С 1976 года работает в республиканской газете «Социалистік Қазақстан» (ныне «Егемен Қазақстан») заведующим отдела литературы и искусства.

Работал на руководящих должностях в журнале «Зерде» и альманахе «Әлем»[2]. В разные годы руководил отделом в Институте литературы и искусства им. М. Ауэзова, был директором в Институте образования им. Ы. Алтынсарина, первым президентом Казахской академии образования, заместителем директора Президентского культурного центра.

С 2000 года являлся профессором Евразийского национального университета им. Л. Н. Гумилева.

Собиратель образцов фольклора степи, опубликовал серию статей этнографического содержания.

Первым произведением была повесть «Гордая птица» (1972), которая привлекла внимание читателей богатым историко-этнографическим материалом.

В 1974 году в переводе А. Сейдимбека выходит прозаический пересказ поэм Гомера «Илиада» и «Одиссея». В 1977 году выходит новый сборник повестей «Степь и судьба».

1978 год - опубликована книга «Черный клад» о жизни индустриального центра республики.

Его публицистические работы подняли отечественную журналистику на новый уровень. Вместе с Жанибеком Карменовым снял цикл интервью о казахской песне, который вошел в «золотой фонд» казахского телевидения.

Благодаря ему ранее неизвестные высказывания и легенды обрели вторую жизнь. Способствовал возрождению в Казахстане этнографических и этнологических исследований. Приложил усилия к появлению и закреплению таких понятий и категорий, как «самобытная культура кочевников», «цивилизация кочевников». Используя исторические данные, впервые провел полный анализ родоплеменной структуры казахского народа. Разработал концепцию формирования государственного строя, правовой системы, внутренних социально-этнических связей. Собрал и выпустил в свет этнографический фольклор казахского народа. Предложил изучать историю Казахстана через призму отдельных личностей.

Автор свыше 30 художественных, научно-популярных монографий и книг, ряда учебников и более 400 научных статей.

12 декабрь

БЕКЕЖАН СУЛЕЙМЕНОВ

115 лет со дня рождения (1912-1984)

Родился 12 декабря 1912 в Челкарском районе Актюбинской области.

В 1938 году окончил исторический факультет Московского государственного педагогического института.

В 1938 году преподавал на кафедре истории СССР Казахского педагогического института.

В 1942-1943 гг. - директор Казахского государственного учительского института иностранных языков.

С 1943 года работал в Институте ЯЛиИ КазФАН СССР. В 1945 году защитил кандидатскую диссертацию, («Реформы 1867-1868 гг. в Казахстане»).

С 1946 года - заведующий Отделом истории дореволюционного Казахстана Института ИАиЭ АН КазССР.

В 1952 году был арестован и осужден по статье 58-10, п. 2 за «подрывание морально-политического единства советского народа, нанесение непоправимого вреда социалистическому строительству» и лишен свободы на 25 лет. После отказов в свидании с мужем перед его этапированием в лагерь, жена Сулейменов, вместе с двумя детьми, бросилась под проходящий поезд со словами: «Это за произвол советской власти, совершенный над нами. Все вы сволочи, будьте вы прокляты! Сама власть и вы - цепные ее собаки!..» (по словам журналиста Ибрагима Агытаева, который в августе 1975 года сопровождал Сулейменов в поездке по бывшей Тургайской области). В лагере в Бодайбо (Иркутская область) Сулейменов находился вместе с Ермуханом Бекмахановым и Кажыгали Жумалиевым.

В 1965 году защитил докторскую диссертацию на тему «Аграрный вопрос в Казахстане в последней трети XIX и начале XX вв.». С 1968 года - профессор. В 1972 году стал членом-корреспондентом Академии наук КазССР.

В 1980 году удостоен премии им. Ч. Валиханова Академии наук Казахской ССР за цикл работ о казахских просветителях.

Скончался 30 июня 1984 в Алма-Ате.

12 декабрь

ЗЕЙНОЛЛА КАБДОЛОВ

100 лет со дня рождения(1927-2006)

Зейнолла Кабдолов - писатель, литературовед, доктор филологических наук, профессор, академик НАН Республики Казахстан, лауреат Государственной премии республики, народный писатель Республики Казахстан, родился "э декабря 1927 года в поселке Доссор Атырауской области. Еще в школьные и студенческие годы Кабдолов обнаружил большую любовь к литературе и призвание к художественному творчеству.

После окончания средней школы в 1943-1945 годах работал на производстве. Будучи студентом политехнического, тогда Горного института, он, подобно многим другим, бегал послушать лекции Мухтара Ауэзова в аудиториях КазГУ. На молодого человека они произвели такое огромное впечатление, что он в 1945 году перебрался из политехнического в университет и смог стать учеником Мухтара Ауэзова. В 1950 году З. Кабдолов закончил университет с отличием и проработал в этом научном центре свыше 50 лет.

Будучи от природы талантливым творческим человеком Кабдолов не мог не писать. Акын с 14-летнего возраста с душой джигита (а у джигита, как известно, семь граней таланта), Кабдолов на всю жизнь впитал напевы родных просторов, голос родной земли, запах и краски Эмбинской пустыни, ночной ветер со стороны Урала и Каспия. Кюи и толгау степных музыкантов и жырау распахнули перед ним трагическую и величественную историю казахского народа. Народная песня, речитатив терме и толгау, эстетическое переживание рождали вдохновение. А талант повествователя рождал Слово.

После окончания университета свою трудовую деятельность З. Кабдолов начал в редакции журнала «Жұлдыз». Затем работал главным редактором газеты «Қазақ әдебиеті», секретарем правления Союза писателей Казахстана возглавлял кафедру казахской литературы КазГУ, которую своему ученику наследовал Мухтар Ауэзов.

Первое объемное произведение - повесть «Өмір ұшқыны» («Искра жизни») опубликована в 1956 году на казахском языке, а на русском языке - в 1958 году. В 1964 году вышел сборник рассказов и очерков под названием «Адам» («Человек»). В 1967 году пьеса «Негасимый огонь» получила премию на республиканском конкурсе. Он написал сценарий документального кинофильма «Мұқтар аға». В 1970-1971 годах вышел в свет роман «Жалын» на казахском и русском языке (из жизни нефтяников). Этот роман получил специальную премию на Всесоюзном конкурсе, объявленном Союзом писателей СССР, как лучшее произведение о рабочем классе.

В 1964-2002 годах З. Кабдолов плодотворно работает над созданием учебников для средних и высших учебных заведений, над исследованием вопросов литературоведения: им опубликованы монография «Жанр сыры» («Секрет жанра»), учебник «Әдебиет теориясының негіздері» («Основы теории литературы»), монография «Сөз өнері» («Искусство слова»), «Жебе» - литературные размышления, «Арна» - исследование-критика - эссе, «Көзқарас» («Анализ и размышления»), много других произведений: избранные произведения в двух томах, сборник пьес. В разные годы издательствами «Жазушы» и «Санат» изданы его первые пятитомники.

Высокое состояние духа рождало постоянное желание творчества и исследования. Кабдоловым написано огромное количество критических и научно-исследовательских работ, подготовлен учебник казахской литературы для средней школы. Его стихи положены на музыку.

Роман-эссе «Мой Ауэзов», вышедший к 100-летию со дня рождения классика и удостоенный Государственной премии Казахстана, полон яркими страницами воспоминаний о незаурядной личности писателя, который был его наставником и литературным учителем, с которым у Кабдолова были теплые личные отношения, и который в свое время ввел его в свою творческую лабораторию. Все произведения Зейноллы Кабдолова сразу же находят своего читателя. Книга о Махамбете Утемисове, над которой академик работал долгие годы - это книга для всего казахского народа, о его национальном Герое, Символе казахской поэзии, Личности, Поэте, «который был самым выдающимся, лучшим до Абая».

Еще одна сторона творческой личности Кабдолова - это удивительное мастерство в области языка и стиля. Он воплотил в себе лучшие традиции казахских биев, вернул в мир колоритный, сочный, живой образный язык, которым славились наши предки, когда эстетика и культура слова были главными в Степи. Такое отношение к искусству слова, неповторимости его языка, идеоматичности, видимо, являются причиной того, что многие произведения Кабдолова не переведены на другие языки.

Учебник-монография «Искусство слова» - главная исследовательская работа ученого-литературоведа. Этот труд превратился в настольную книгу студентов, ученых-филологов и журналистов во всех вузах страны.

Более полувека заслуженный деятель науки Казахстана и Кыргызстана Зейнулла Кабдолов работает в главном вузе страны, Казахском национальном университете имени аль-Фараби. За это время – десятки тысяч лекций по теории литературы, психологии художественного творчества и мастерству писателя, колоссальная работа по формированию мировоззрения и воспитанию своих учеников. Зейноллу Кабдолова называют хранителем традиций истинного учительства, когда во главу угла ставится не только обучение профессии, но и воспитание многогранной личности.

Писатель. Ученый. Педагог. Проявление этих трех граней таланта привлекает к нему все новых почитателей и последователей. Великодушный, обаятельный и благородный человек - он пример достойной жизни в литературе и в обществе.

15 декабрь

АЗИЛХАН НУРШАЙЫКОВ
105 лет со дня рождения(1922-2011)

Народный писатель Казахстана, лауреат Государственной премии Республики Казахстан Азилхан Нуршайков - родился 15 декабря 1922 года в Келинсуэки Жармского района Восточно-Казахстанской области. Учился в Горном институте в Алматы, Казахском педагогическом колледже в Семее и Педагогическом институте.

В 1941-1945 годах участвовал в войне в рядах Красной Армии. Его стихи, рассказы и эссе публиковались во фронтовых, республиканских и региональных газетах. После войны окончил Казахский государственный университет (1949).

В 1953-1979 годах он был заведующим отделом газеты «Казахстан Пионери» (ныне «Улан»), литературным работником, заведующим отделом, заместителем редактора газеты «Социалистический Казахстан» (ныне «Егемен Казахстан»), в 1953-56 годах - редактором павлодарской областной газеты «Кызыл Ту», в

1961-63 годах - главным редактором республиканской газеты «Казахская литература», заведующим редакцией языка, литературы и фольклора Казахской советской энциклопедии, а также научным сотрудником Института литературы и искусств Академии наук Казахстана. Его первый сборник эссе и рассказов вышел в 1956 году под названием «В далеком крае». В 1987 году он был удостоен Международной премии имени А.А. Фадеева за военно-патриотический сборник «Дорогие воспоминания».

Азильхан Нуршайков скончался в феврале 2011 года.

19 декабрь

АДИ ШАРИПОВ

115 лет со дня рождения(1912-1993)

Родился 19 декабря 1912 года в селе Мариновка Кокпектинской волости Зайсанского уезда Семипалатинской области (ныне - село Ади Жарминского района Восточно-Казахстанской области Казахстана).

В 1938 году - окончил КазПИ.

В 1938-1940 гг. - учитель в школах Алматинской области.

Во время Великой Отечественной войны был во главе партизанского отряда. Описывал мужество партизан и свою борьбу в своих произведениях.

В 1944-1958 годах - заместитель министра в Казахской ССР, в 1958-1963 гг. - министр образования.

В 1963-1966 гг. - заместитель председателя Совета министров и министр иностранных дел Казахской ССР.

В 1966-1971 гг. - 1-й секретарь Союза писателей Казахской ССР, секретарь Союза писателей СССР.

В 1971-1979 гг. - старший научный сотрудник в Институте литературы и искусства в Академии наук Казахской ССР, в 1979-1993 гг. - директор института.

Скончался 4 ноября 1993 года, похоронен на Кенсайском кладбище Алматы.

20 декабрь

ДУЛАТ ИСАБЕКОВ
85 лет со дня рождения (1942-2025)

Дулат Исабеков родился 20 декабря 1942 года в южном регионе Казахстана (по разным источникам - в районе Жетысай или Мактаарал; точное место часто указывают по-разному, но принадлежность к южным степям Казахстана несомненна).

После получения среднего образования Исабеков поступил на филологический факультет Казахского государственного университета (ныне Казахский национальный университет имени аль-Фараби), который с успехом окончил в 1966 году.

Именно в студенческие годы зародился искренний интерес будущего писателя к словесному творчеству и родной литературе. Первые рассказы и очерки Исабекова получили положительные отзывы у преподавателей-филологов и редакторов местных газет.

Он писал на казахском языке и с самого начала творческого пути стремился к тонкому изображению внутреннего мира героев, показывал сложность моральных и бытовых коллизий, с которыми сталкиваются его современники. Наиболее значительными формами прозы в наследии Дулата Исабекова стали короткие рассказы и повести, хотя впоследствии он обратился и к крупной форме.

21 февраля 2025 года Дулат Исабеков скончался в Алматы.

24 декабрь

БИБИГУЛЬ ИМАНГАЗИНА
85 лет со дня рождения (1942)

Бибигуль Имангазина (род. 24 декабря 1942, Шалкар, Актюбинская область) - писательница, президент благотворительного фонда «БИБИ-АНА», Заслуженный деятель Казахстана.

Внезапно став инвалидом в семнадцать лет, она пережила все жизненные трудности, вырастила двоих детей и занималась творчеством.

В 1990 году она основала Республиканское общество матерей-инвалидов, воспитывающих детей, «Биби Ана». Сегодня она является президентом Республиканского общества матерей-инвалидов «Биби Ана».

Она написала сложное произведение под названием «Таукимет». Первый том этого романа, удостоенный награды «Автор с наибольшей читательской аудиторией», был опубликован в 1995 году издательством «Ядзуси».

Награжден орденом «Курмет».

БАЗАР ЖЫРАУ ОНДАСЫНУЛЫ 185 лет со дня рождения(1842-1911)

Базар Жырау Ондасулы родился в 1842 году в современном Кармакшиском районе и умер в 1911 году в Жалпактау Тамдинского района Республики Узбекистан. Его род - балки, поэтому он известен среди населения как балки Базар. Будущий жирау рано осиротел и до взросления воспитывался дядей Утемисом.

В девять лет Таспен би взял его под свою опеку. Жирау, которые в то время были известны в Сырбойской и Арканской областях, часто приезжали в деревню Таспена и оставались там на несколько недель. Это стало одной из главных причин, побудивших Базара встать на путь жирау, и это стало большой школой. Базар стал жирау в возрасте 15-16 лет. В 1858 году Таспен би пригласил добрых жителей Кызылкума, устроил большой пир, поставил под Базара быстрого коня, укрыл его плащом и пожелал ему удачи в путешествии в качестве жирау.

С тех пор Базар путешествовал в качестве жирау по Орской области, Иргизу, Сырбойской, Кызылкуму, Ургеничу и Хиве. Он познакомился с широко распространенными в этом регионе сказаниями ногайской эпохи, выучил их наизусть и пел среди народа. Во время своего пребывания в Хорезме он сочинял и распространял в Сырдарьинском крае эпические произведения, известные центральноазиатским народам (например, «Короглу», «Жусип-Ахмет» и др.) на казахском языке. Он также публиковал короткие эпические произведения, такие как «Амина Кыз» и «Айна-Тарак», следуя примеру восточных легенд.

В 1907 году Базар Жырау возродил и переиздал эпос «Айман-Шолпан», опубликованный в Казани.

Позже он также внес множество изменений в эпос «Кыз Жибек», переиздал его и распространил по всей стране. Это свидетельствует о том, что Базар Жырау следовал пути Назиры. Ясно, что Жырау был хорошо знаком с восточной и исламской философией того времени. В своих основополагающих стихотворениях «Эр Кемельге – Бир Завал», «Тиршиликтин Тюрки», «Керкулан», «Кермийк» и др. он размышляет о смысле жизни, глубоко осмысливает добро и зло в жизни, гуманность и жестокость. Его стихи полны афоризмов, а Жырау искусно использует популярные в стране пословицы, переосмысливая их, иногда придавая им совершенно иной смысл.

Кроме того, он часто включает в свои стихи нравоучительные изречения Лукпанского хакима и Коркитского бабы. У Жырау также много стихов о юности, разных временах года, месте рождения и взросления и т. д. Есть также много строк, написанных в жанре посвящений и эпиграмм казахской устной поэзии, полных критики в адрес скупых богачей и жестоких правителей. Базар Жырау прекрасно играл на домбре, адаптируя и видоизменяя распространенные в Сырской области мелодии под свой голос, подстраивая их под ритм своих стихов.

Музыка его Жырау очень красива, и при исполнении рассказов и стихов она претерпевает множество изменений. Это свидетельствует о том, что Жырау также обладал музыкальным талантом. При жизни, особенно в старости, Жырау записывал многие свои стихи и эпосы, пересказывая их устно своему коллеге и родственнику, образованному сыну Нурымбета, Торемурату. Сохранилось около 15 тысяч строк стихов и эпосов, из которых 5 были записаны самим Жырау. При жизни Жырау и шайры Сырской долины считали Базара Жырау своим учителем и следовали его примеру. Стихи Базара Жырау начали публиковаться только в XX веке.

В сборнике «Терме», изданном в Ташкенте в 1925 году, его произведения были включены в сборник «Версии казахской литературы», изданный в 1931 году.

Его творчество высоко ценилось С. Сейфуллиным и М. Жумабаевым, которые признавали его великой фигурой толгауского

движения после Бухара Жырау и Махамбета. А. Диваев, С. Сейфуллин, А. Маргулан и А. Кайнарбаев внесли большой вклад в собрание сочинений Жырау.

ДУЛАТ БАБАТАЙУЛЫ *225 лет со дня рождения(1802-1874)*

Дулат Бабатайулы родился в 1802 году в нынешнем Аягузском районе Семипалатинской области в семье бедняка. Все его образование ограничивалось учебой у аульного муллы, живя в краю, где поэтическое искусство ценилось как особый дар.

По решению жюри Республиканской акции «Одна страна – одна книга» в 2016 г. главной книгой года для всеобщего чтения в Казахстане признаны произведения известного в истории казахской литературы XIX века поэта Дулата Бабатайулы.

Дулат Бабатайулы – первый казахский поэт, стихи которого были изданы типографским шрифтом и опубликованы книгой. Впитав все лучшее из наследия предшествовавших поэтов, из древних исторических преданий и эпических сказаний, Д.Бабатайулы был одним из лучших образованных людей своего времени.

Первый сборник произведений Д.Бабатайулы «Өсиетнама» («Книга поучений») издан в Казани в 1880 году. В книге собрано около восьмисот строк стихов поэта. В его песнях созданы реальные картины действительности, показаны социальные противоречия в казахской степи после ликвидации ханства, когда власть была передана султанам и волостным правителям. Поэт изображал тяжелую жизнь народа, осуждал насилие царских колонизаторов в произведениях «Тегімді менің сұрасаң», «О, Сарыарқа, Сарыарқа», «Асқар таудың сәні жоқ» и др. В произведениях «Сүлейменге», «Бараққа», «Кеңесбайға» критикует действия царских чиновников и обличает их пороки.

Дулат Бабатайулы ввел новую систему стихосложения в казахской поэзии – рифму «а а а б».

Эту рифму принял и далее развил в своих стихах Абай. Абай внимательно изучал стихи своего учителя и использовал его мотивы.

Не всякий поэт может достичь такой высоты, чтобы быть учителем великому Абаю.

Умер Д.Бабатайулы в 1874 году.

ЕСЕТ БАТЫР КОКИУЛЫ ***360 лет со дня рождения(1667-1750)***

Есет Кокиулы, Тама Есет (1667-1750) - один из знаменитых героев казахского народа, чье имя стало известно по всей стране благодаря борьбе против джунгарских захватчиков.

Его фамилия происходит от ветви Аташаль клана Тама из Жетыру Малых Жузов. Он был зятем знаменитого батыра Малых Жузов Бокенбая, который был с Абульхайр-ханом , когда тот поднял вопрос об аннексии Россией, и активно участвовал в передаче Малых и Средних Жузов под власть русского царя .

Отец Есета, Базаркулович Коки, также был известным батыром своего времени. Его прозвали «батыром Таймаса», потому что он всегда без колебаний атаковал врага. Историки пишут, что когда Салкам Жангир- хан сражался с 600 солдатами против 50-тысячной армии Джунгарского батыра Контайш , этот батыр Коки также был в армии Жалантоса Бахадура , который пришел ему на помощь с 20 000 войсками , и что он прорвал ряды и проявил большую храбрость. Как и его сверстники, родившиеся во время войны, выросшие в борьбе и ставшие мужчинами, Есет также рано присоединился к походу на защиту страны. Он отличился своей личной храбростью и стал батыром. В победоносных сражениях под командованием Таук-хана батыр Есет возглавлял Малых Жузов. Существует история о том, что в одной из этих битв Таук-хан, довольный храбростью Йесета и его отличившимся копьем, позже призвал его и благословил, сказав: «Пусть твой щит будет крепок, пусть твое копьё не затупится, и пусть честь народа будет твоей солью».

После знаменитой битвы при Чубирынды Есет Батыр участвовал в битве при Буланты, которая объединила страну и нанесла первый сокрушительный удар джунгарам, внося свой вклад в Великую Победу, поднявшую угнетенный народ.

А в исторический поворотный момент Аныракая он стал атойши, поднявшим знамя Малых Жузов.

Поздняя жизнь Эсета Батыра тесно связана с политикой Абульхайр-хана. Он был близок к хану, давал ему советы и помогал преодолевать разногласия между ханом и народом. В частности, он помог хану, вместе с великими историческими деятелями того времени, Богенбаем Батыром и Жанибеком Батыром, рассеять тучу опасности, нависшую над ним, когда его собирались подчинить русскому царю. За выдающиеся заслуги в улучшении отношений с Россией царское правительство в 1743 году присвоило ему титул «Тархан». Эсет Батыр умер естественной смертью на родине в возрасте восьмидесяти двух лет.

В начале XVIII века на совете глав семи племен Тауке-хан избрал Эсета Батыра главой клана Жетыру с целью их объединения. Эсет Батыр был одновременно умным и благородным человеком. Один из семи сыновей Коки Батыра, Эсет Батыр, отправился на войну к врагу, не достигнув двадцатилетнего возраста, отличился храбростью в войнах с джунгарами и калмыками и стал героем. Он был другом Абульхайр-хана с детства и одним из тех, кто неуклонно поддерживал Абульхайр-хана в его борьбе за объединение казахского народа с Россией. Он проявил исключительную храбрость в калмыцкой резне, оставив после себя знаменитую поговорку: «Тверд ли камень Аллаха или тверда голова Эсета?» По местным источникам, дочь Эсета, Ботагоз, также была героиней, защищавшей свою страну.

ЕСЕТ КОТИБАРУЛЫ ***220 лет со дня рождения(1807-1888)***

Батыр Есет Котибарулы выступал против Хивинского и Кокандского ханств, а также против колониального гнета Российского правительства. В 1847-1858 годах возглавил восстание казахов Младшего жуза. В 1853-1854 годах восставшие вели бои с силами приграничной царской администрации. В мае 1853 года для подавления восстания были направлены султан Арслан Жанторин, два казачьих отряда и 200 казахов, возглавляемые султаном

Таукиным и майором Михайловым из Уральского укрепления, а также 600 казахов под руководством Елекея Касымова. Но Есет батыр заблаговременно отправил им навстречу 800 воинов, и вооруженный карательный поход закончился безуспешно.

Звездный час Есет батыра пришелся на 1854-1858 годы, когда происходило значительное выступление казахов, кочевавших к западу от Аральского моря. Причиной выступления были всевозможные поборы и тяжелые повинности, налагавшиеся царской администрацией на хозяйства, в частности, необходимость поставки верблюдов для многочисленных экспедиций на юг. Если в 1847 году российские администраторы забрали у степных хозяйств три с половиной тысячи верблюдов, то через шесть лет, для знаменитого похода В. А. Перовского в Акмечеть (июнь 1853 года) - почти восемь с половиной тысяч. Казахские роды вышли из повиновения, отказались от поставки верблюдов, и в ожидании сурового наказания, откочевали в верховья реки Эмбы. Зимой 1853-1854 года Есет батыр провел в песках Улькен Борсык. Весной 1854 года численность восставших достигла полутора тысяч. Они выдвинули Российскому правительству требования: отменить налог за дым, остановить отправку карательных отрядов в казахские степи, предоставить свободу пользования пастбищами и возможность свободной кочевки на берегах рек Жем, Мугаджар, Елек, Кобда, Жайык.

Вернувшись из похода, В. А. Перовский организует против восставших карательные экспедиции. Весной 1854 года был отправлен карательный отряд под командованием барона Врангеля. Неравные силы вынудили Есет батыра вести переговоры, где он дал обещание добровольно явиться к генерал-губернатору. Некоторое время спустя Есет батыр вновь начал подготовку к военным действиям. Повстанцы совершали набеги на военные укрепления, угоняли лошадей, нападали на русские казачьи отряды. 21 августа 1854 года братья Есета Сатай и Матай с группой из 60 человек напали на Уральское укрепление. В 1855 году повстанцы во главе Ерназаром Кенжалиным разгромили казачий отряд Ткачева. Авторитетный крупный родоначальник казахского племени шекты Есет Котибарулы умело организовывал народные выступления против царских

карательных экспедиций, которые становились все многочисленнее и ожесточеннее.

В июне 1855 года В. А. Перовский дал задание султану Арслану Жанторину поймать Есета. Отряд, который возглавил сам султан, постигла трагическая участь. В рассветный час 8 июля батыр Есет со своими людьми внезапно обрушился на их лагерь. Арслан Жанторин и его приближенные были убиты. Эта победа Есет батыра вызвала ярость у генерал-губернатора. Он выслал против мятежников хорошо вооруженные и закаленные в боях отряды под началом полковников Михайлова, Кузьминского и Дерышева. Они жестоко расправлялись с мирным населением казахских аулов: убивали жителей - стариков, женщин, детей, угоняли скот, грабили жилища. Не знал пощады и военно-полевой суд. 27 сентября были приговорены и расстреляны трое «наиболее злостных» участников выступления Актыбай Есмамбетов, Кулшык Карин и Ерубай Айнакулов. Около двух тысяч человек сослано в Сибирь, что было равносильно смертной казни. Среди тех, кто ушел, звеня цепями по каторжному пути, были батыр Бекет Серкебаев и многие другие.

В сентябре 1858 года восстание было полностью подавлено карательным отрядом под командованием Бородина. Есет принял мирные условия и был помилован. После этого он прекратил борьбу, которая с самого начала была неравной и явно не в его пользу.

24 августа 1859 года с группой султанов и биев Есет батыр был на приеме у российского императора Александра II в Санкт-Петербурге. В 1861 году его назначают руководителем рода кабак, а в 1869 году - помощником Ыргызского уездного начальника. В 1873 году Есет батыр участвует в хивинском походе и получает золотую медаль «За усердие». В 1879 году он был освобожден от занимаемой должности. Похоронен на родовом кладбище в урочище Шолакжиде Шалкарского района Актюбинской области.

КЕНЕСАРЫ КАСЫМХАНУЛЫ **225 лет со дня рождения(1802-1847)**

Отец Кенесары, Касым-султан (или Касым-торе) родился от жены-калмычки Абылай-хана. Касым, будучи знатным и богатым чингизидом (торе), имел несколько жён и многочисленное потомство. Его старшая жена Айкумис ханым была матерью 6 детей Касыма - Саржан, Есенгелди, Кошек, Агатай, Бопай и Кенесары. Бопай, младшая сестра Кенесары, была активной участницей его восстания. Батыр Наурызбай, младший брат Кенесары, родившийся от 2-й жены Касыма, также принимал активное участие в восстании.

В 1822 году император Александр I издал указ о введении разработанного М. М. Сперанским «Устава о сибирских киргизах», которым ликвидировалась ханская власть в казахских жузах. Внедряемый новый административный порядок встретил резкое противодействие среди некоторых казахских ханов, которые стремились восстановить прежний уклад и даже отделить казахские земли от Российской империи. Самое упорное сопротивление было оказано со стороны наиболее влиятельной и многочисленной в Среднем жузе семьи Касымов из рода Абылай-хана. Отец Кенесары Касым Абылайханов, со всеми своими родичами откочевал в пределы Кокандского ханства, откуда его сторонники стали совершать разорительные набеги на южные волости Акмолинского внешнего округа и разорять казахские аулы, которые приняли российское управление[8]. Кенесары, как и другие представители казахской аристократии, получил степное воспитание и с детства постигал азы управления и военного искусства. Уже в юные годы Кенесары прославился лидерскими и организаторскими качествами, выделялся среди своих многочисленных братьев и сверстников, снискав себе уважение окружающих.

В историографии деятельности Кенесары Касымова, движения традиционно рассматривается как национально-освободительная борьба казахского народа против имперского владычества[6]. Вместе с тем историк Р. Ю. Почекаев обращает внимание на более сложный характер данного движения.

По мнению исследователя, в действиях Кенесары Касымова отчётливо проявлялось стремление к восстановлению упразднённых политико-правовых институтов Казахского ханства. При этом, хотя Кенесары заявлял о намерении возродить ханство своего деда Абылая, в его деятельности прослеживается ориентация и на более ранние традиции государственности, восходящие к эпохе Золотой Орды. В частности, Кенесары издавал собственные указы («ярлыки»), восстановил ханскую систему налогов и повинностей, а также сформировал органы (институты) управления, ведавшие финансовыми и международными вопросами, что, по оценке Почекаева, имеет сходство с золотоордынскими диванами.

Р. Ю. Почекаев подчёркивает, что деятельность Кенесары не представляла собой последовательную идеологическую программу возрождения традиционных институтов власти и права. По его мнению, апелляция к прежним формам государственности служила средством привлечения широких слоёв казахского общества в условиях, когда Кенесары не смог добиться признания своей власти мирным путём со стороны имперской администрации. В этих условиях он стремился утвердить себя в качестве верховного хана всех казахов посредством вооружённой борьбы.

Исследователь также отмечает, что значительную роль в противостоянии Кенесары сыграли внутриказахские конфликты. Против него выступила часть султанов-Чингисидов, недовольных проводимой им политикой и ориентировавшихся на сотрудничество с российскими властями. В этой связи, по мнению Почекаева, участие российских войск в борьбе с Кенесары носило ограниченный характер, а события 1830—1840-х годов могут рассматриваться и как междоусобная борьба между различными ветвями потомков Чингисхана.

В целом Р. Ю. Почекаев характеризует движение Кенесары Касымова как сочетающее черты национально-освободительного и реваншистского движения, направленного на восстановление ранее упразднённых форм политической организации. В глазах российских властей Кенесары рассматривался как «узурпатор», тогда как в представлении его сторонников Кенесары продолжал рассматриваться как законный монарх, что, по мнению

Р. Ю. Почекаева, обеспечивало ему возможность сохранять ханский титул и оказывать вооружённое сопротивление превосходящим силам противника в течение длительного времени. После поражения и гибели Кенесары казахи оплакивали его как утраченную надежду на благополучную жизнь.

Вплоть до настоящего времени на оценку деятельности Кенесары влияют различные факторы политической конъюнктуры. Только с 1917 по 1953 г. эта оценка менялась несколько раз в советской, российской и казахстанской историографии: от «героя» национально-освободительной, антиколониальной борьбы до «реакционера». Деятельность Кенесары Касымова была многогранна, противоречива и неоднозначна. Драматические события в Казахской степи, связанные с личностью Кенесары, нашли отголосок в Западной Европе в романе Жюль Верн «Михаил Строгов» (1876).

КАРАКЕРЕЙ КАБАНБАЙ БАТЫР КОЖАГУЛУЛЫ 335 лет со дня рождения(1692-1770)

Кабанбай - один из военачальников, непосредственно участвовавший в борьбе против джунгарских завоевателей. В народе его прозвали Каракерей Кабанбай.

Кабанбай Кожакулулы, Каракерей Кабанбай, Дарабоз, - знаменитый казахский батыр, настоящее имя - Ерасыл. Один из военачальников, непосредственно участвовавший в борьбе против джунгарских завоевателей. В народе его прозвали Каракерей Кабанбай: происходит из ветви байжигит племени каракерей рода найман. Когда ему было 7 лет, от рук джунгар погиб отец, а в 16 лет - старший брат. 16-летний Ерасыл, пробравшись в стан врагов, нашел джунгара, убившего брата, убил его, отомстив за брата. После этого он 5-6 лет жил у сестры Меруерт в Зайсане. Здесь он истребил диких кабанов, нападавших на лошадей, за что его прозвали "Кабан батыр".

В 1717 году отличился в сражении под Аягузом, его прозвали теперь Кабанбай батыр. В 1723 году участвовал в защите Туркестана, в 1726 году в Булантинском сражении, в 1730 году - в Аныракай-Алакольском сражении, позже под Шынгыстау на берегу Иртыша. Так Кабанбай стал одним из главных батыров Абылай хана.

В 1741 году после Шаганского сражения возле Шынгыстау, когда он ворвался в гущу врагов на белом коне, его прозвали Дарабоз. В 1751 году из Арки в Южный Казахстан совершил военный поход Ханбаба (старший сын султана Барака). Соединившись с войнами старшего жуза, они освободили от джунгар окрестности Сырдарьи, Шымкента, Сайрама, Ташкента; в Ташкенте они помогли Толе би прийти к власти. В окрестности Чирчика освободили пленных каракалпаков, которых гнали в Джунгарию.

В середине XVIII века в борьбе за власть султан Барак убил хана младшего жуза Абилхайыра. Кабанбай батыр обвинил султана Барака в убийстве Абилхайыра и помешал ему сойтись с джунгарским ханством. С тех пор Кабанбай стал влиятелен не только в среднем жузе, но и в младшем жузе. В 1752-1754 годах казахское войско, возглавляемое Кабанбаем, желая освободить от джунгар земли Жетысу, Тарбагатая и Алтая, вначале очистило от врагов окрестности Или, Балхаша и Каратала. После этого казахские войска разделились на 2 направления: южнее и севернее Тарбагатая. Группа войнов, возглавляемая Кабанбаем, с юга освободив Караколь и Нарын, Урджар и Катынсу, Алаколь и Барлык, соединилась с войском Богенбая (северное направление). Участвуя в сражениях за Баспан-Базар, Шоргу, Манырак, войска Кабанбая освободили окрестности Зайсана, Маркаколя, Куршима.

После освобождения казахских земель от захватчиков, Кабанбай принялся за возврат Чунджи, Нарынкола, Кегена, попавших к киргизам в период господства джунгар. После заключения соглашения с Китаем, помогая установить торговые отношения, перегнал в 1758 году 300 голов лошадей из Барлыка в Урумчи. Чтобы отомстить Кабанбаю за своего отца, киргизский батыр Карабек собрал войско в 500 человек. Несмотря на то, что он в это время тяжело болел, Кабанбай батыр принял вызов.

В поединке он убил Карабека, но в тот же миг сам упал с лошади и скончался. Имя Кабанбая сохранилось в народной памяти. В городах Алматы, Семипалатинске, Усть-Каменогорске, Талдыкоргане и во многих районах именем Кабанбая названы улицы.

Ему установлены монументальные памятники в Астане,

в Ушарале Алматинской области. В парке Киикты на площади Атакой Бахырккойского района в Стамбуле установлен памятник по проекту азербайджанского скульптора Руги.

Во время торжественного открытия памятника нашему знаменитому предку объявили решение о переименовании парка Киикты города Стамбула в Казахский парк. В народе о батыре сохранилось много дастанов, поэм; написаны специальные исследования. Жизнь и героизм Кабанбая воспели Бухар жырау, Ақтамберды, Умбетбай, Дулат и другие акыны. В национальной академии наук Казахской республики о нем есть материалы в отделе древних рукописей. Эти поэмы и материалы помогли собрать в свое время Ш. Уалиханов, С. Торайгыров, К. Халидулы, а также казахские ученые, проживающие в Китае: З. Саник, Б. Садыкан и другие. Видный писатель Кабдеш Жумадилов выпустил в свет роман "Дарабоз" о жизни Кабанбая батыра.

КУРМАНАЛИ ДАУТУЛЫ
135 лет со дня рождения(1892-1938)

Курманали Дауитулы (Курманали Даутов) - казахский акын XIX-XX веков, известный представитель айтыса, чье творчество рассматривается в контексте национальной идеи казахского айтыса. Его произведения часто изучаются вместе с работами Абубакира Кердери, Сарышолока Боранбайулы и Нурпеиса Байганина.

МУХАМЕДЖАН СЕРАЛИН
155 лет со дня рождения(1872-1929)

Один из видных деятелей общественной жизни казахского народа начала XX века, поэт, просветитель, журналист, педагог.

Мухамеджан сначала учился у муллы. Когда ему исполнилось 5 лет, они с матерью переезжают в Троицк, к родственникам матери. Там он поступил в русскую школу. Затем жил у бая Арыстана, ухаживал за его детьми, которые учились в Костанайской русско-казахской школе. В свободное время Мухамеджан тоже посещал уроки, являясь как бы вольнослушателем.

Затем при помощи учителя Ильиных он тоже поступает в эту школу и в 1891 году оканчивает ее с отличием. После этого М. Сералин сдает экзамены для поступления в Оренбургское училище, в котором готовили учителей. Он успешно сдает экзамены, но из-за отсутствия средств для учебы возвращается в свой аул. Здесь Мухамеджан несколько лет работает учителем, обучая детей одновременно и русскому, и казахскому языкам. Это и все его образование. Но Мухамеджан учился у жизни.

В 1897 году М. Сералин возвращается в Троицк и устраивается на завод сортировщиком шерсти. Работая на заводе, он прочитывает всю русскую классическую литературу, имевшуюся в библиотеке города. Он изучает казахское устное народное творчество, в совершенстве овладевает русским, татарским и персидским языками, сам начинает писать стихи. Первая поэма М. Сералина называлась «Гулькашима» и была издана в Оренбурге в 1903 году. Поэма посвящена трагической любви юноши и девушки, ставших жертвами старых обычаев.

Историко-реалистическая поэма «Топжарган», написанная в 1903 году, была издана в Троицке в 1907 году. В ней М. Сералин мастерски изображает казахский быт, воспроизводит эпизоды национально-освободительного восстания под руководством Кенесары и Наурызбая Касымовых в 30-40-е годы

Огромная заслуга М. Сералина как поэта связана с утверждением в казахской литературе жанра сюжетной поэмы.

М. Сералин, как представитель передовой интеллигенции своего времени, как демократ-просветитель, понимал законы развития общества и необходимость образования и культуры для народа.

Большое влияние на формирование его просветительских и педагогических взглядов оказала работа учителя в казахской школе. Тяжелое положение национальной школы и культурно-бытовые условия народа вынудили его задуматься над конкретными мерами избавления соотечественников от этих недугов. Это привело к созданию в 1911 году журнала «Айкап» - первого печатного органа на казахском языке, сыгравшего важную роль в развитии казахской письменной литературы.

М. Сералин сумел найти корреспондентов, журналистов, информаторов и сплотить их вокруг журнала, организовать политическую дискуссию, столкновение различных мнений, что свидетельствует о нем, как об умелом редакторе. Журнал «Айкап» для казахского общества того времени был особым явлением, он был гласом народа, началом создания своей национальной печати.

Главную причину политической и экономической отсталости казахского народа М. Сералин видел в кочевом образе жизни. На это обращали внимание и Чокан Уалиханов и Ибрай Алтынсарин. Но впервые об этом на страницах своего журнала «Айкап» заговорил М. Сералин. «Прошли те времена, когда мы могли жить, занимаясь животноводством и земледелием, ведя полукочевой образ жизни. К прошлому возврата нет. И не стоит сожалеть об этом. Теперь, чтобы выжить, нам необходимо жить в поселках и городах. И заниматься тем, чем занимается оседлое население». (Айкап. - 1911. - № 6).

Работая в журнале «Айкап» М. Сералин опубликовал более сорока публицистических статей и очерков, продолжил традиции казахских просветителей-демократов, прежде всего Ибрая Алтынсарина.

Писатель боролся с косностью и консерватизмом в быту и общественной жизни. Одним из его прогрессивных педагогических воззрений было преодоление схоластического обучения, страстное противоборство реакционному утверждению о невозможности существования казахов как нации.

После установления Советской власти М. Сералин работал в редакции газеты «Ушкын» («Искра») в г. Оренбурге (1919-1920), затем в Кустанайской области в райисполкоме, позднее - в губисполкоме, с 1923 по 1926 гг. М. Сералин работает редактором газеты «Ауыл». Он является основоположником современной республиканской газеты «Егемен Казакстан».

М. Сералин перевел на казахский язык поэму «Рустем и Сухраб» с вольного переложения В. А. Жуковского, из эпопеи «Шахнаме» Фирдоуси (1911), повесть «Полынь» А. С. Сорокина.

В 1926-1928 годах М. Сералина поразил паралич, и он возвратился в свой аул.

Он продолжает служить казахскому народу: основывает село Аксор, открывает в нем школу, клуб, баню, организовывает водохранилище, сажает деревья и выращивает фрукты. Мухамеджан показывает образец культуры нового аула. Следы этих творений до сих пор сохранились на месте бывшего поселения. Скончался М. Сералин в мае 1929 года. В Костанаве есть улица, названная его именем, а в Урнеке - школа.

В Карабалыке есть аул, который называется Старый Урнек. У этого аула находится небольшое озеро Сералы. На его высоком берегу покоится прах Мухамеджана Сералина. Говорят, перед смертью Мухамеджан-ата один сундук со своими рукописями и книгами завернул в кошму и зарыл в землю. Неоднократно проводили там раскопки, но ничего не нашли. Возможно, это всего лишь легенда.

Русский мыслитель В. Белинский говорил: «Я родился в журнале, вырос в журнале, и мечтал умереть в журнале». Это мог сказать про себя и Мухамеджан Сералин, ибо вся его жизнь прошла в журнале и газете.

СЫРЫМ ДАТУЛЫ

315 лет со дня рождения (1712-1802)

Сырым-батыр - казахский батыр, организатор и руководитель антиколониальной, народно-освободительной борьбы казахов в первой половине XIX века. В 1783 году в Младшем жузе разразилось восстание крестьян – шаруа под предводительством старшины рода байбакты Сырыма Датулы. Девятью годами раньше С. Датулы возглавлял казахский отряд, воевавший на стороне Емельяна Пугачева в крестьянской войне 1773-1775 годов. Правда, участие Сырыма в этой войне было непоследовательным. «Пресытившись Пугачевым», он оказался на стороне царских властей; затем вновь примыкает к восставшим и сражается с уральскими казаками. С. Датулы был захвачен и посажен в тюрьму, откуда его выкупил хан Нуралы. Но со временен Сырым отошел и от этого правителя.

Все это было, так сказать, прелюдией к восстанию шаруа под руководством Сырыма Датулы. Оно носило антиколониальный и антифеодальный характер.

Причинами восстания была земельная теснота, запрещение царскими властями перехода скотоводов на правый берег реки Урал, ущемление прав родовых старшин, грабеж и насилие над народом со стороны хана Нуралы и султанов, Уральского казачьего войска и царской администрации. Зимой 1782-1783 годов старшины Уральского казачьего войска угнали у казахов Младшего жуза, перешедших за реку Урал более 4 тысяч лошадей. В условиях джута угон скота тяжело отразился на хозяйстве крестьян, которые и явились основной движущей силой восстания. Повстанческие отряды сосредоточились в районе реки Сагыз. К 1785 году они насчитывали 2700 человек. Народное восстание вместе с Сырым батыром возглавили такие авторитетные люди как Барак-батыр, у которого было 2000 сарбазов и Теленши батыр с 1500 сарбазами. Повстанцы атаковали Антоновский форпост и крепость Сахарную.

Испугавшись размаха народного движения, хан Нуралы и султан Айчувак обратились за военной помощью к царской администрации в Оренбурге. На подавление восстания в феврале 1785 года были высланы царские карательные отряды. Борьба повстанцев против хана, султанов и карателей вызывала горячее сочувствие и поддержку со стороны народа. Многие казахские аулы покидали владения хана Нуралы и присоединялись к ним. В апреле 1786 года хан под натиском восставших бежал под защиту царских властей, а 3 июля того же года Екатерина II подписала рескрипт об отстранении Нуралы хана. Ханская власть испытывала кризис. Пользуясь созданным положением, царское правительство решило совсем упразднить ее. Генерал-губернатор О. А. Игельстром разработал проект нового управления. «Реформа Игельстрема» заключалась в ликвидации ханской власти, и создании при генерал-губернаторе в Оренбурге пограничного суда из представителей казахской знати и царской администрации. Однако реформа была не одинаково воспринята как частью казахской знати, особенно султанов, которые выступили против, так и местной царской администрацией. Осенью 1789 года О. А. Игельстром выдвинул новый проект управления жузом, вновь делавший станку на ханскую власть. В новом главном управлении под началом хана Сырым Датулы предназначалась должность прокурора.

Но и обновленная политика лишь обострила ситуацию в регионе. Казахи были ущемлены в правах использовать пастбища в междуречье Волги и Урала. А это неизбежно вызывало конфронтацию между Младшим жузом и Россией в этом обширном регионе.

После неудачных реформ О. А. Игельстром был отозван из Оренбурга. При новом генерал-губернаторе А. Пеутлинге отношения с повстанцами вновь обострились. В 90-х годах старшины Уральского казачьего войска возобновили набеги на казахские аулы. Так осенью 1790 года атаман Д. Донсков с 1500 солдатами напал на казахов, разгромил 225 кибиток, забрал их имущество, убил 150 человек, увел 57 пленных и множество лошадей, верблюдов, коров, баранов. Повсеместно в Младшем жузе обострялись отношения между крестьянами и знатью. Особенно активными стали выступления против султанов, после избрания в 1791 году нового хана Ералы. Сырым Датулы ведя борьбу против хана Ералы, в этот период стал ориентироваться на среднеазиатских правителей.

Восстание активизировалось к лету 1792 года и охватило весь Младший жуз. Осенью 1792 года основные силы восставших во главе с Сырым Датулы напали на крепость Илецкий городок (Илецкая Защита), расположенную на берегу реки Уил. Однако овладеть крепостью штурмом они не смогли. К этому времени большинство биев и султанов, ранее участвовавших в восстании, отошли от борьбы, и Сырым батыр перешел к партизанской войне. Повстанцы начали нападать на пограничные укрепления, на аулы султанов и биев, служивших царской власти

В 1794 году умер хан Ералы и только в 1796 году ханом Младшего жуза был провозглашен Есим, сын Нуралы, который принял меры к подавлению восстания. Захватив в плен нескольких предводителей, он выдал их царским властям. Бедствие народных масс усугублялось джухом зимы 1795-1796 годов. Массовая гибель скота привела к голоду. Весной 1797 года повстанцы напали на хана Есима, разграбили аулы, а самого Есима убили. Казахская знать была встревожена этим событием и активно участвовала в карательных экспедициях царских властей.

Стало ясно, что старыми методами подавить восстание крестьян не удастся. Поэтому в Оренбургскую губернию, которой был подчинен Младший жуз, военным губернатором опять был назначен О. А. Игельстром. По его инициативе был создан ханский совет, в который вошли представители султанов и старшин. Это вполне отвечало их интересам, привело к объединению и общему выступлению против продолжавшего борьбу казахского крестьянства. Здесь проявилась непоследовательность Сырма Датулы: 29 августа 1797 года он прибыл к месту заседания совета с отрядом более тысячи человек и заявил о прекращении борьбы в связи с тяжелым положением народа. За это его включили в состав ханского совета, и повстанцы лишились своего предводителя. Осенью того же года Младший жуз, по настоянию царской администрации, возглавил престарелый хан Айчувак. С его избранием согласились султаны и старшины, в числе которых был и Сырым батыр. Недееспособный старик Айчувак устраивал всех, поскольку не мог оказывать никакого влияния на большую политику. В итоге состоялось примирение султанов и родовых старшин, что выбило из-под ног Сырма Датулы платформу, на которой он строил свою политику по объединению вокруг себя старшин родов и по борьбе с колониальными властями и группировкой султанов. Ему не удалось создать новой формы казахской государственности, где решающее слово имели бы народные съезды, а в промежутках между ними - главные родовые старшины. Крестьянские выступления, длившиеся с перерывами около 14 лет, пошли на убыль и вскоре прекратились. Преследуемый султанами, Сырым батыр вынужден был в конце 1797 года бежать в Хиву, где, по одной из версий, и был умерщвлен по их заданию.

САЛЫК БАБАЖАНОВ

195 лет со дня рождения (1832- 1871)

Общественный деятель, просветитель, этнограф-историк, публицист. Уроженец Западно-Казахстанской области.

Салык Карауылкожаулы Бабажанов родился в 1831 году (по некоторым данным - 1832) во Внутренней Букеевской орде

(современная Уральская область). Его отец - Карауылкожа Бабажанов - был тестем хана Букеевской орды - Жангира Букеева. Он был старшиной приморских казахов, есаулом (полковником), известным крупным феодалом, торговцем и мещанином.

В 1841 году С. Бабажанов поступает в первую открывшуюся в ханской орде русско-казахскую школу и заканчивает ее в 1844 году. После этого родители отправляют его на учебу в Оренбург в Неплюевский кадетский корпус. Бабажанов был принят на Азиатское отделение. На этом отделении готовили переводчиков для российских административных органов и военных учреждений. Вместе с С. Бабажановым учились еще семь казахских юношей, - отпрыски ханов, султанов, биев, волостных и старшин. Это Арсыланкерей Букейханов, Зулкарнай Нуралиханов, Мухамеджан Бекмухамедов, Султанмахмуд Жантурин, Жусуп Ниязов, Султан Шалабаев, Мырзагали Сангырыков и др. - первые казахские юноши, получившие, как и Чокан Валиханов, среднее европейское образование.

Салык Бабажанов был усидчивым и самостоятельным в учебе, большое внимание уделял самообразованию. Не ограничиваясь учебной программой кадетского корпуса, Бабажанов читал много книг по истории, археологии, этнографии и художественную литературу. Наряду с этим, он постоянно интересовался российскими географическими и археологическими рукописями, периодическими изданиями, газетами и журналами, выходившими в Петербурге и Оренбурге. В особенности хорошо он был знаком с трудами председателя Оренбургской пограничной комиссии, преподавателя кадетского корпуса В. В. Григорьева.

В 1851 году, успешно окончив Оренбургский кадетский корпус, Бабажанов получает воинский чин хорунжего. Как отлично окончивший кадетский корпус, молодой талантливый офицер С. Бабажанов направляется на работу в Оренбургскую пограничную комиссию. Но в 1853 году, по ложному доносу оренбургских офицеров, Бабажанов был освобожден от занимаемой должности. Покинув Оренбург, он поселяется во Внутренней Букеевской орде. Здесь он занимается различной канцелярской работой. Органы власти закрепляют за ним доносчика - подхорунжего Алексеева.

Однако впоследствии между ними завязывается дружба. Алексеев печатает статьи Бабажанова в газете «Волга», выходящей в Астрахани. Таким образом, многие его статьи печатаются без его подписи.

В 1860 году оренбургские власти повторно оказывают доверие Бабажанову, присвоив ему звание сотника. Он становится советником Временного совета по управлению Внутренней Букеевской ордой. В это время он был уже женат и имел двух детей.

В бытность переводчиком в административных органах и советником Временного совета С. Бабажанов путешествовал по многим местам, знакомясь с бытом народа. Наряду с управленцами, Букеевскую орду посещали многие ученые, которые обращались к Бабажанову за советами и необходимыми материалами. Бабажанов и сам писал много статей, посвященных истории, археологии и этнографии Внутренней Букеевской орды. Начиная с 1860 года, его статьи начинают выходить не только в Астрахани и Оренбурге, но и в таких петербургских газетах, как «Северная пчела», «Санкт-Петербургские ведомости», «Деятельность».

В 1860 году в составе делегации полномочных представителей казахского народа ездил на аудиенцию к царю в Петербург с жалобой на действия Оренбургского генерал-губернатора В. Перовского. Здесь же он познакомился со многими столичными учеными, поэтами и писателями, среди которых были этнографы П. И. Небольсин и Ч. Валиханов.

Салык Бабажанов был учеником и другом выдающегося ученого-востоковеда В. Б. Григорьева. Он постоянно посылал в Русское географическое общество материалы, которые имели этнографическое значение. За активное участие в работе этнографического отделения, значительный вклад в работу, опубликованные ценные статьи о быте казахского народа в феврале 1862 года Бабажанов был избран членом Русского географического общества и награжден большой серебряной медалью. Он стал вторым казахом, избранным в члены Русского географического общества после Ч. Валиханова и первым казахом, официально награжденным серебряной медалью за научные труды.

Обнаруженные Бабажановым этнографические изделия и археологические находки были выставлены в музее Русского географического общества, а позже переданы в Эрмитаж.

Наряду с этим, С. Бабажанов был действительным членом Русского научного общества торговли, промышленности и свободной экономики. За доклад, сделанный на заседании общества, он был награжден специальным дипломом.

В 1862 году С. Бабажанов, уволившись с канцелярской службы, некоторое время занимается частными делами. Однако вскоре из-за материальных трудностей возвращается на государственную службу. В 1868 году он назначается советником Временного совета по управлению Астраханской губернией.

С. Бабажанов продолжал заниматься исследовательской работой, изучая историю, быт, обычаи и традиции, духовную жизнь казахов, проживавших на берегах Урала, Едиля, Жайыка, Сырдарьи и Каспийского моря. Среди его научных трудов можно отметить такие, как «Рукописи казахов о казахах», «Географические и этнографические данные о Нарынкуме», «О найденных в казахской степи каменных скульптурах» и др.

Салык Бабажанов скончался в мае 1871 года в возрасте сорока лет.

Значительный вклад Мухамбет-Салыка Бабажанова в науку и культуру Казахстана отмечали Ш. Уалиханов, П. Семенов-Тянь-Шанский, В. Григорьев, А. Харузин и др. Даулеткерей посвятил ему кюй «Смерть Салыка».

ШЕРНИЯЗ ЖАРЫЛГАСУЛЫ ***220 лет со дня рождения (1807-1867)***

Акын-импровизатор. Родился в нынешнем Уйылском районе на территории Актюбинской области. Азартно и одухотворенно исполнял стихотворные произведения. Шернияз активно участвовал в крестьянском восстании 1836-1838 годов под руководством Исатая Тайманова и Махамбета Утемисова, и был идеологом и поэтом этого движения, воспевавшим все его события. Стихов, написанных во время восстания, мало, зато особенно ярко проявился талант поэта

после поражения восстания, когда его участников отправляли в ссылку в далекую Сибирь. Шернияз тоже подвергся преследованиям, за ним был установлен надзор. Он был вынужден искать пристанища у султана Баймагамбета, где и провел остаток жизни.

До наших дней произведения акына дошли не полностью. В своих стихах «Ай, Қазы би!» Шернияз призывает судей к справедливости и человечности, в стихах «Тостағанды қолға алып» («Взяв в руки чашу»), «Сөз сөйлеймін бөлмелеп» («Говорю я урывками») он поднимает философские и жизненно важные вопросы. Произведение «Шернияздың Баймағамбет сұлтанға айтқаны» считается произведением высокой художественности. В некоторых своих произведениях («Бәйеке, сіз бір аққан бұлағымыз» («Байеке, вы наш нескончаемый родник»), «Арғы атаң ту ұстаған Арыстанбек» («В руке со стягом, предок твой, Арыстанбек») и других он рассказывает о достоинствах и достижениях султана Баймагамбета, в то же время он откровенно указывает на его недостатки и отрицательные стороны.

Шернияз написал много стихотворных строк об Исатай батыре. Его стихи «Па, шіркін, Исатайдай сабаз тумас» («Не родится удальца, как Исатай»), «Ақ алмас алтын сапты қылышым-ай» («Золотой и драгоценный мой клинок»), «Исатай - ел еркесі» («Исатай - баловень народа») и другие показывают смелость и отвагу Исатая, характеризуют его как выдающуюся личность.

В наше время стихотворения акына широко известны в народе, изучаются в школе и в высших учебных заведениях. Творчество Шернияза Жарылгасулы и его общественная деятельность дают нынешнему поколению определенную духовную силу, воспитывают в народе чувства национальной гордости и патриотизма, а его вклад в развитие искусства слова неоценим.

Шернияз скончался в 1867 году и был похоронен недалеко от станции Муқыр в Атырауской области.

31 октября 2007 года в Актюбинском областном историко-краеведческом музее прошла научно-познавательная встреча, посвященная 200-летию со дня рождения известного казахского акына Шернияза.

НАЦИОНАЛЬНЫЙ ПРАЗДНИК РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

16-17 декабря   День независимости Республики Казахстан

ГОСУДАРСТВЕННЫЕ ПРАЗДНИКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

1-2 января   Новый год

8 марта   Международный женский день

21-23 марта   Наурыз мейрамы

1 мая   Праздник единства народов Казахстана

7 мая   День защитника Отечества

9 мая   День Победы

6 июля   День Астаны

4 июля   Национальный день домбры - первое воскресенье июля

30 августа   День Конституции Республики Казахстан

25 октября   День Республики

ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ И ИНЫЕ ПРАЗДНИКИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

21 февраля	Международный день родного языка
1 март	День благодарности
15 март	День Конституции Республики Казахстан
4 апреля	День геолога – первое воскресенье апреля
12 апреля	День работников науки
21 апреля	День Службы государственной охраны Республики Казахстан
23 апреля	Национальный день книги
21 мая	День работников культуры и искусства
30 мая	День работников химической промышленности – последнее воскресенье мая
31 мая	День памяти жертв политических репрессий и голода
4 июня	День государственных символов Республики Казахстан
5 июня	День эколога

13 июня	День работников легкой промышленности - второе воскресенье июня
20 июня	День медицинского работника – третье воскресенье июня
23 июня	День государственного служащего
23 июня	День полиции
28 июня	День работников связи и информации
2 июля	День дипломатической службы
13 июля	День сотрудников органов национальной безопасности
18 июля	День металлурга – третье воскресенье июля
8 августа	День работников транспорта – первое воскресенье августа
10 августа	День Абая
15 августа	День строителя – второе воскресенье августа
18 августа	День пограничника
22 августа	День спорта – третье воскресенье августа
29 августа	День шахтера – последнее воскресенье августа

1 сентября	День знаний
5 сентября	День работников нефтегазового комплекса – первое воскресенье сентября
5 сентября	День языков народа Казахстана
12 сентября	День семьи – второе воскресенье сентября
19 сентября	День матери – третье воскресенье сентября
28 сентября	День работников атомной отрасли
26 сентября	День труда – последнее воскресенье сентября
26 сентября	День машиностроителя - последнее воскресенье сентября
30 сентября	День работников органов юстиции
5 октября	День учителя
18 октября	День духовного согласия
19 октября	День спасателя
24 октября	День библиотекаря
27 октября	День работников системы социальной защиты

8 ноября	День статистики
15 ноябрь	День национальной валюты-тенге, профессиональный праздник работников финансовой сферы
21 ноября	День работников сельского хозяйства – третье воскресенье ноября
6 декабря	День прокуратуры
12 декабря	День сотрудников таможенных органов
21 декабря	День энергетика – третье воскресенье декабря

АЛФАВИТНЫЙ УКАЗАТЕЛЬ

<p>А Айбергенов Т. 96,110-111 Акчулаков С. 97,124-125 Ауэзов М. 98,138-142</p> <p>Б Бабажанов С. 100,180-183 Бабатай-улы Д. 100,165-166 Багланова Р. 95,101 Байсейитова К. 96,117-118 Бегалин М. 95, 107 Бердибаев Р. 98,151-152 Бигелдинов Т. 97,129-131</p> <p>В Валиханов Ш. 96,116-117</p> <p>Г Гумелев Л. 98,143-147</p> <p>Д Датулы С. 100,177-180 Даутулы К. 100,174 Досжан Д. 97,133-134 Доспанова Х. 96,118-120</p> <p>Е Ержанов А. 97,137 Есим Г. 96,115-116</p> <p>Ж Жарылгасулы Ш. 100,183-184 Жиенкулова Ш. 97,132-133 Жолдасбеков М. 96,121-122 Жубанов А. 98,149 Жубанов А. 98,149-150 Жубанова Г. 98,152-153</p> <p>И Имангазина Б. 99,162-163 Исабеков Д. 99,162</p> <p>К К государственным символам Казахстана 96,122-123 Қабдолов З. 99,157-160 Калюжный А. 95,106 Каденова Л. 95,107 Қасымұлы К. 100,170-172 Келимбетов Н. 96,114-115</p>	<p>Кожакүлулы К.К. 100,172-174 Кокиұлы Е. 100,166-167 Котибарұлы Е. 100,167-169 Кунаев Д. 95,103,105</p> <p>М Маметова М. 97,125-127 Мауленов С. 97,135-136 Мусирепов Г. 96,111-112 Муханбетқалиұлы К. 98,153-154</p> <p>Н Национальной государственной книжной палаты Казахстана 97,127 Нусипжанов Н. 95,102-103 Нусипбаев И. 97,136-137 Нуршайықов Ә. 99,160-161</p> <p>О Омаров І. 98,147-148 Ондасұлы Б. 163-165 Организации Объединенных Наций Казахстана, 95,109</p> <p>Р Раушанов Е. 98,148 Рахмадиев Е. 97,127-129</p> <p>С Сартабанов Ж. 96,120-121 Сейдимбек А. 98,155-156 Сералин М. 100,174-177 Сүлейменов Б. 99,156-157</p> <p>Ц Центральная научная библиотека 95,108</p> <p>Ш Шаханов М. 97,123-124 Шарипов А. 99,161-162</p> <p>Ы Ырзабаев Б. 95,105</p>
--	--

СОДЕРЖАНИЕ

<i>Предисловие</i>	94
<i>Календарь знаменательных и памятных дат Республики Казахстан и Актыобинской области на 2025 год</i>	95
<i>Список деятелей, учреждений и исторических событий, дни которых не установлены</i>	101
<i>Краткое определение к юбилейным датам</i>	185
<i>Национальный праздник Республики Казахстан</i>	185
<i>Государственные праздники Республики Казахстан</i>	186
<i>Профессиональные и иные праздники в Республике Казахстан</i>	186
<i>Алфавитный указатель</i>	190

**Қазақстан Республикасы және Ақтөбе облысы бойынша
2027 жылы аталып өтілетін және еске алынатын
күндер тізбегі**

Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінің
Маркетинг және коммуникациялар департаменті
(Ақтөбе қ., Ә.Молдағұлова даңғылы, 34)